

สถาบันระหว่างประเทศ
เพื่อการค้าและการพัฒนา

ทรัพย์สินทางปัญญา : กรณีศึกษา SMEs ไทย

สถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา
International Institute for Trade and Development

บทสรุปผู้บริหาร

การศึกษานี้ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ในการอธิบายประเด็นต่างๆของทรัพย์สินทางปัญญาต่อการค้าและการพัฒนาของประเทศไทย โดยการศึกษาเริ่มจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่ออธิบายถึงความสำคัญของทรัพย์สินทางปัญญาต่อการค้าและการลงทุนต่างประเทศ โดยสรุป การวิเคราะห์ทรัพย์สินทางปัญญากับประเด็นต่างๆทางด้านการค้าและการพัฒนามีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจถึงความสำคัญของการมีทรัพย์สินทางปัญญาในมิติทางด้านการค้า การลงทุน และรวมไปถึงการกำหนดโครงสร้างตลาดที่เหมาะสมของตลาดทรัพย์สินทางปัญญา อันจะเป็นประโยชน์แก่ผู้กำหนดนโยบายเพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญของการคิดค้นนวัตกรรม และกำหนดนโยบายการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่เหมาะสมกับภาคธุรกิจ อันจะเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ตัวสินค้า นอกจากนี้ การกำหนดนโยบายการแข่งขันที่คิดถึงผลประโยชน์โดยรวมยังเป็นการสนับสนุนให้คนในสังคมทั้งหมดได้รับประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญานั้นๆตามมาด้วย

ในส่วนต่อมาเป็นการอธิบายถึงความสำคัญของทรัพย์สินทางปัญญาต่อวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของไทย โดยผู้วิจัยจะอธิบายถึงการบริหารจัดการทรัพย์สินทางปัญญาของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม การใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาภายใต้โครงการการแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุน และการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาในต่างประเทศ โดยประเด็นสำคัญที่พบก็คือ ระบบทรัพย์สินทางปัญญาในประเทศไทยยังมีความอ่อนแอมากโดยเฉพาะการสร้างทรัพย์สินทางปัญญาและการเชื่อมโยงเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ ซึ่งสะท้อนออกมาจากการที่จำนวนการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาของคนไทยอยู่ในระดับที่ต่ำ โดยที่การจดทะเบียนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในด้านของสิทธิบัตรการประดิษฐ์ จะเป็นการจดทะเบียนโดยบริษัทต่างประเทศ ในการที่จะเชื่อมโยงระบบทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อเป็นประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ผู้ประกอบการไทยจำเป็นต้องเป็นผู้คิดค้นและเข้าใจถึงคุณค่าของทรัพย์สินทางปัญญาในการที่จะนำนวัตกรรมต่างๆที่ตนสามารถผลิตคิดค้นขึ้นมาได้มาทำให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง

ในส่วนต่อมา ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกแก่ผู้ประกอบการระหว่างเดือนมิถุนายน-สิงหาคม พ.ศ.2549 ใน 3 อุตสาหกรรมที่ต้องมีการออกแบบหรือสร้างสรรค์งานทางทรัพย์สินทางปัญญาได้แก่ 1) สินค้าหัตถกรรมและสินค้าประดิษฐ์, 2) สินค้าจากโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) บางประเภท, 3) เฟอร์นิเจอร์และของตกแต่งบ้าน

โดยผลที่ได้จากการสัมภาษณ์จะนำมาวิเคราะห์เพื่อหาประเด็นและสาเหตุที่ผู้ประกอบการตัดสินใจที่จะจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา และตัดสินใจที่ไม่จดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา โดยสรุป เมื่อจำแนกการวิเคราะห์เพื่อเปรียบเทียบระหว่างทางด้านต้นทุนและผลประโยชน์ที่

ผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมจะได้รับจากการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา แล้วพบว่า ผู้ประกอบการมองว่า “ผลประโยชน์ที่ได้จากการจดทะเบียนไม่คุ้มค่างับต้นทุนที่เสียไป” โดยต้นทุนนั้นมาจากทั้งต้นทุนทางการเงินที่ผู้ประกอบการต้องจ่ายในแต่ละตัวสินค้า รวมไปถึงต้นทุนในการเรียนรู้กระบวนการการจดทะเบียนดังกล่าว นอกจากนี้ เนื่องจากการจดทะเบียนแต่ละครั้งต้องใช้ระยะเวลาค่อนข้างนานในการพิจารณาอนุมัติ ผู้ประกอบการเห็นว่าระยะเวลาที่นานเกินไปก็เปรียบเสมือนกับ “ต้นทุน” ที่ผู้ประกอบการต้องแบกรับสูงขึ้น ซึ่งทำให้เสียโอกาสในการผลิตสินค้าเพื่อแข่งขันกับคู่แข่งในตลาด นอกจากนี้ ผู้ประกอบการไม่ได้เล็งเห็นประโยชน์จากการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาจากสาเหตุบางประการ สาเหตุประการแรกก็คือ การผลิตที่มีการสร้างสรรค์นั้นสามารถถูกนำไปดัดแปลงได้ง่าย ทำให้งานประดิษฐ์ที่จดทะเบียนอาจจะถูกลอกเลียนแบบ ในขณะที่กระบวนการไต่สวนต้องใช้ระยะเวลานาน

ในส่วนสุดท้ายเป็นการนำเสนอแนะนโยบายทางด้านทรัพย์สินทางปัญญาทั้งนโยบายในระดับบูรณาการ รวมไปถึงนโยบายสำหรับองค์กรภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในประเทศไทย โดยควรพิจารณากำหนดนโยบายทางด้านทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศในแบบบูรณาการ โดยให้ความสำคัญกับการรักษาสมดุลของในการรักษาสมดุลที่เหมาะสมของนโยบายทรัพย์สินทางปัญญาก็คือ การส่งเสริมประสิทธิภาพของโครงสร้างตลาดทรัพย์สินทางปัญญาทั้ง 5 ด้านไม่ว่าจะเป็น 1) การปกป้องคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา (IPR Protection), 2) การบังคับใช้กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา (IPR Enforcement), 3) การค้นคิดนวัตกรรมใหม่ (Innovation), 4) การนำทรัพย์สินทางปัญญามาใช้ให้เกิดประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ (Commercialization of IPR) และ 5) การสนับสนุนทางการเงินและการกำหนดแรงจูงใจ (Financial and Incentives) ในการคิดค้นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ซึ่งนโยบายทางด้านทรัพย์สินทางปัญญาในแบบบูรณาการและเป็นเอกภาพจะส่งผลทำให้เกิดการสร้างระบบสังคมแห่งการเรียนรู้ได้อย่างยั่งยืน

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ.....	6
1.1 หลักการและเหตุผล	6
1.2 วัตถุประสงค์	9
1.3 ขอบเขตการศึกษา	9
1.4 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	9
1.5 วิธีการศึกษา	10
1.6 โครงสร้างของรายงาน	10
 บทที่ 2 บทบาทของทรัพย์สินทางปัญญากับการค้าและการพัฒนา.....	 12
2.1 โครงสร้างของทรัพย์สินทางปัญญา	12
2.2 ทรัพย์สินทางปัญญากับการพัฒนาเศรษฐกิจ	15
2.3 ทรัพย์สินทางปัญญากับการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ.....	17
2.4 ทรัพย์สินทางปัญญากับอำนาจผูกขาดของผู้ทรงสิทธิ์.....	20
2.5 ทรัพย์สินทางปัญญากับโครงสร้างตลาด.....	22
 บทที่ 3 ระบบทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศไทย	 26
3.1 การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาภายใต้องค์การการค้าโลก.....	26
3.2 การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศไทย: มิติทางกฎหมาย	29
3.3 การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศไทย: มิติทางเศรษฐศาสตร์.....	36
 บทที่ 4 ทรัพย์สินทางปัญญากับวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของไทย.....	 42
4.1 ความสำคัญของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมต่อระบบเศรษฐกิจไทย	43
4.2 การจัดการทรัพย์สินทางปัญญาของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม	46
4.3 การแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุน.....	56
4.4 ปัญหาการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม.....	57
 บทที่ 5 การวิเคราะห์เชิงคุณภาพจากกรณีศึกษากลุ่มตัวอย่างวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม.....	 62
5.1 กรณีศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างอุตสาหกรรม.....	62
5.2 วิเคราะห์ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลเชิงลึก.....	71

บทที่ 6 ข้อเสนอแนะทางนโยบาย	78
6.1 ข้อเสนอแนะทางนโยบายทรัพย์สินของประเทศ.....	78
6.2 ข้อเสนอแนะทางนโยบายสำหรับวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม	82
บรรณานุกรม.....	87
ภาคผนวก.....	91

บทที่ 1

บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผล

สืบเนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมถึงได้มีการค้นพบเทคโนโลยีใหม่ๆอย่างต่อเนื่อง ได้เกิดระบบการให้ความคุ้มครองแก่ผู้คิดค้นและสร้างสรรค์ ผลงานเหล่านั้นในการที่จะได้รับผลตอบแทน หรือรายได้ที่เป็นธรรมอันจะเป็นการสร้างแรงจูงใจที่จะสร้างผลงานใหม่ๆให้มากขึ้น ตลอดจนเป็นมาตรฐานให้มีการนำสิ่งประดิษฐ์คิดค้นมาผลิต เพื่อให้เกิดการลงทุน การพัฒนาอุตสาหกรรม การจ้างงาน และการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ

ทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property) หมายถึง “การสร้างสรรคทางปัญญาของมนุษย์ซึ่งแสดงออกมาในรูปใดก็ตาม ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ เช่น ความคิด ทักษะ กรรมวิธี หรือทฤษฎีที่ใช้ในการผลิตสินค้า” และสิ่งที่จับต้องได้ เช่น การประดิษฐ์สินค้า งานหัตถกรรม ต่างๆ เป็นต้น รูปแบบทั้งสองประการนี้ได้รวมถึงความรู้ การค้นพบ และความคิดสร้างสรรค์ของผู้ผลิตเข้าไปในสินค้านั้นๆ ในแง่ของกฎหมาย ทรัพย์สินทางปัญญาหมายถึง สิทธิทางกฎหมายที่ได้มีการกำหนดขึ้นอันเกี่ยวกับการผลิตของปัญญามนุษย์ เช่น สิทธิของนักประพันธ์ที่จะห้ามให้ผู้อื่นนำงานของตนไปพิมพ์จำหน่ายโดยไม่ได้รับอนุญาต หรือสิทธิของบริษัทแผ่นเสียงที่ห้ามไม่ให้บุคคลได้ผลิตสิ่งบันทึกเสียงปลอม และนำไปออกจำหน่าย เป็นต้น

ดังนั้นสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property Right) จึงเป็นสิทธิในการหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ จากสิ่งประดิษฐ์ เทคโนโลยี สินค้า และบริการที่ผลิตขึ้นมาด้วยปัญญาและความสามารถของผู้ผลิตนั้นๆ โดยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นประกอบด้วย 1) ประโยชน์จากการที่ผู้ผลิตคิดค้นสิ่งประดิษฐ์ทางปัญญานั้นได้รับค่าตอบแทนในรูปของตัวเงิน ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของกำไรจากการนำปัญญาประดิษฐ์ไปจำหน่ายในตลาดและ 2) ประโยชน์จากการที่ผู้ผลิตปัญญาประดิษฐ์ได้รับค่าตอบแทนจากการโอนสิทธิ์หรืออนุญาตให้ผู้อื่นใช้สิทธิ โดยผู้ได้รับสิทธิสามารถทำการผลิต ทำซ้ำ ดัดแปลง ลอกเลียนแบบ และนำมาเผยแพร่แก่สาธารณชนต่อไปได้

โดยทั่วไปแล้ว กฎหมายจะกำหนดให้สิทธิที่ได้รับเป็น “สิทธิแต่เพียงผู้เดียว” (Exclusive Right) แก่ผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินทางปัญญานั้น โดยมีกระบวนการทางกฎหมายในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่ครอบคลุมแก่ผู้ทรงสิทธิ์ทั้งกระบวนการทางแพ่ง และกระบวนการทางอาญา โดยที่ผู้ทรงสิทธิ์ (Right Holder) สามารถเรียกร้องให้มีการชดเชยค่าเสียหายหรือให้ผู้ละเมิดละเว้น

การกระทำต่างๆ เช่น ให้หยุดจำหน่ายสินค้าที่ละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา หรือสามารถเรียกร้องให้ใช้กระบวนการทางอาญาในการลงโทษผู้ละเมิด เช่น จำคุกหรือปรับผู้ละเมิดเหล่านั้นได้

การคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาแต่ละแขนงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อป้องกันไม่ให้บุคคลอื่นมาใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาที่เจ้าของได้สร้างสรรค์หรือคิดค้นขึ้น การคุ้มครองจะแยกไปตามประเด็นไปในด้านของกระบวนการทางกฎหมายในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาต่างๆ รวมไปถึงการกำหนดมาตรการทางปกครองเพื่อป้องกันการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาด้วย ในการศึกษาทางด้านทรัพย์สินทางปัญญาที่ผ่านมาโดยทั่วไปแล้วมีแนวทางวิเคราะห์ทางด้านระเบียบและกฎหมายหลักเป็นสำคัญ โดยพยายามดึงประเด็นทางด้านกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาต่างๆ มาใช้สำหรับการวิเคราะห์ ในงานวิจัยฉบับนี้จะเน้นศึกษาในแนวทางของการ “วิเคราะห์ต้นทุนและผลประโยชน์” (Cost-Benefit Analysis) ซึ่งเป็นแนวทางการวิเคราะห์ทางด้านเศรษฐศาสตร์ เพื่อจะทำให้เกิดความเข้าใจในประเด็นทางทรัพย์สินทางปัญญาให้มากยิ่งขึ้น โดยแนวคิดที่แตกต่างระหว่างแนวคิดทางกฎหมายกับแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์สำหรับทางด้านทรัพย์สินทางปัญญาก็คือนักเศรษฐศาสตร์จะให้ความสนใจมากกับการเข้าใจถึงประโยชน์ของทรัพย์สินทางปัญญาที่ผู้ผลิตได้รับ (Private Benefit) รวมไปถึงผลได้ต่อสังคม (Social Benefit) รวมไปถึงผลประโยชน์ที่ประเทศได้รับในรูปแบบของผลกระทบของทรัพย์สินทางปัญญากับการพัฒนาประเทศในระยะยาว ซึ่งแนวทางการวิเคราะห์ทางด้านต้นทุนและผลประโยชน์จากการใช้ทรัพย์สินทางปัญญานี้จะนำมาสู่แนวทางในการกำหนดระดับความคุ้มครองที่เหมาะสม โดยพิจารณาในประเด็นทางด้านต่างๆ ให้สอดคล้องกับโครงสร้างการแข่งขันของตลาด และแนวทางในการสนับสนุนการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม ภาคธุรกิจไทย โดยเฉพาะในภาควิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ยังขาดความเข้าใจถึงความสำคัญของทรัพย์สินทางปัญญาต่อการสร้างรายได้เปรียบของตนเอง แต่สิ่งที่พบก็คือ วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมกลับเสียเปรียบในเวทีการค้าระหว่างประเทศ โดยตัวอย่างเห็นได้จากการที่วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของไทยส่วนมากไม่เข้ามายื่นขอรับความคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา สาเหตุอาจจะเนื่องมาจากการไม่เห็น “มูลค่าทางปัญญา” ของความคิดหรือผลิตภัณฑ์ของตน หรืออีกกรณีก็คือ วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมไทยตกเป็นจำเลยในคดีจำหน่ายสินค้าเลียนแบบเครื่องหมายการค้าโดยความประมาทหรือความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ (รวมไปถึงอาจจะตั้งใจที่จะละเมิดจริง ๆ) แต่ทว่าเมื่อพิจารณาถึงความสำคัญของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม แล้วจะเห็นได้ว่าธุรกิจเหล่านี้เป็นเสมือนกับเครื่องยนต์ที่สำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ เนื่องจากวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมทั้งหมดมีมูลค่าถึงร้อยละ 42 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศเบื้องต้น (GDP) ประเทศไทยและคิดเป็นประมาณร้อยละ 99 ของจำนวนบริษัทจดทะเบียนในประเทศ ดังนั้นแนวทางหนึ่งในการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจและเพิ่มสวัสดิการของคนในประเทศก็คือ เน้นให้ภาควิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมตระหนักถึงความสำคัญของทรัพย์สินทางปัญญา การกำหนด

ระดับการคุ้มครองที่เหมาะสม รวมไปถึงการสนับสนุนการค้นคว้าและวิจัยในวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม เพื่อเป็นการเพิ่มศักยภาพของธุรกิจไทยให้สามารถแข่งขันในกับบริษัทใหญ่ในประเทศ และในตลาดโลกได้

ในปัจจุบัน ประเด็นที่วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมจะต้องตระหนักมากอีกประเด็นหนึ่ง ก็คือผลกระทบจากการเจรจาข้อตกลงเขตการค้าเสรี (Free Trade Agreement) โดยนอกจาก ทางด้านการค้าแล้ว เขตการค้าเสรียังส่งผลกระทบต่อการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาระหว่างประเทศ โดยการค้าเสรีจะให้สิทธิแก่ประเทศที่เป็นผู้คิดค้นทรัพย์สินทางปัญญาที่โดยส่วนใหญ่จะเป็นประเทศ ที่พัฒนาแล้ว ในการกำหนดให้ผู้ใช้ในประเทศที่กำลังพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นการจ่ายค่าลิขสิทธิ์ หรือ ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ จากการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาดังกล่าว โดยค่าใช้จ่ายที่ต้องจ่ายให้แก่ผู้ทรงสิทธิที่อยู่ใน ต่างประเทศที่พัฒนาแล้วจะทำให้ผู้ใช้ที่อยู่ในประเทศกำลังพัฒนามีต้นทุนในการใช้ที่สูงขึ้นซึ่งจะ เป็นการลดโอกาสในการใช้ประโยชน์ ดังนั้น เมื่อพิจารณาในส่วนของผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาด กลางและขนาดย่อมที่จะต้องขออนุญาตและต้องเสียค่าตอบแทนแก่ผู้ทรงสิทธิ ผู้ประกอบการจะต้อง ทำให้เกิดต้นทุนในการใช้สิทธิบัตรของผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของไทย เพิ่มขึ้น ซึ่งจะเห็นได้ชัดว่า ไม่เฉพาะแต่เพียงการขาดการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาของตน เท่านั้น แต่วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมไทยยังได้รับการกดดันจากเจรจาการค้าระหว่าง ประเทศในการปฏิบัติตามข้อตกลงทางการค้าต่างๆทางด้านสิทธิทางปัญญาที่คู่เจรจาทกำหนด

การศึกษานี้จะใช้แนวทางการวิเคราะห์ต้นทุนและผลประโยชน์ ซึ่งเป็นแนวทางการ วิเคราะห์ทางด้านเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม (Behavioral Economics) ในการวิเคราะห์กรณีศึกษา ของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในประเทศไทยกับการบริหารจัดการทรัพย์สินทางปัญญา ผลลัพธ์ที่ได้จากงานศึกษาในงานวิจัยชิ้นนี้จะเป็นประโยชน์ต่อวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ไทยได้เข้าใจถึงความสำคัญของทรัพย์สินทางปัญญาต่อองค์กรของตนให้มากยิ่งขึ้น เพื่อเป็น แนวทางต่อวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมไทยที่จะสามารถปรับตัวเพื่อให้ก้าวทันต่อการสร้าง มูลค่าเพิ่มทางปัญญาได้ในอนาคต นอกจากนี้ หน่วยงานภาครัฐบาลที่เกี่ยวข้องยังสามารถใช้งาน การศึกษานี้ขึ้นเพื่อกำหนดนโยบายที่เหมาะสมเพื่อส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมให้ใช้ ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญา รวมไปถึงการกำหนดนโยบายทรัพย์สินทางปัญญา (IPR Policies) เพื่อเป้าหมายสำหรับการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของวิสาหกิจขนาดกลางและ ขนาดย่อมไทยเพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศในระยะยาวต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นงานวิจัยที่รวบรวมและวิเคราะห์งานวิชาการ ทั้งทางด้านทฤษฎีและทางด้านการศึกษาเชิงปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับ ทฤษฎีสินทางปัญญาในแนวคิดของเศรษฐศาสตร์การค้า และการพัฒนา อันเป็นประโยชน์ในการนำไปต่อยอดเพื่อศึกษาและวิเคราะห์ในด้านต่างๆต่อไป
2. เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของทฤษฎีสินทางปัญญาในกรณีต่อวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมเพื่อนำไปใช้ในการกำหนดแนวทางและนโยบายที่เหมาะสมเพื่อเป็นการช่วยให้วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของไทยสามารถเพิ่มศักยภาพการแข่งขันได้อย่างยั่งยืน
3. วิเคราะห์ประเด็นปัญหาและอุปสรรคในการใช้ประโยชน์จากทฤษฎีสินทางปัญญาของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในแง่มุมต่างๆโดยใช้กรณีศึกษา

1.3 ขอบเขตการศึกษา

1. ศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงประจักษ์ที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีสินทางปัญญาต่อการค้าและการพัฒนา ทั้งในด้านการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของไทยภายใต้กระแสการเปิดเสรี และผลกระทบต่างๆต่อวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของไทย นักวิจัยทางด้านเศรษฐศาสตร์และที่ไม่ใช่ทางด้านเศรษฐศาสตร์
2. การศึกษาจะเน้นวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างการทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในทางด้านเศรษฐศาสตร์กับกรณีศึกษาของภาคธุรกิจเพื่อให้ทราบถึงผลกระทบขององค์กรในการปรับตัวต่อการใช้ทรัพย์สินทางปัญญา รวมไปถึงปัญหาที่ค้นพบเพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่จะเป็นประโยชน์ต่อประเทศ
3. กรณีศึกษาของภาคธุรกิจจะเลือกศึกษาในกรณีของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม เนื่องจากเป็นภาคธุรกิจที่ยังไม่มีความรู้ในการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อประโยชน์ต่อองค์กรของตน รวมไปถึงยังเป็นภาคธุรกิจที่ยังไม่ได้รับการปกป้องเท่าที่ควร โดยเลือกเก็บข้อมูลจากผู้ผลิตภายใต้สาขาการผลิตดังนี้ 1) สินค้าหัตถกรรมและสินค้าประดิษฐ์, 2) สมุนไพรไทยและสินค้า OTOP บางประเภท และ 3) เฟอร์นิเจอร์และของตกแต่งบ้าน ทั้งนี้คณะวิจัยจะเลือกสัมภาษณ์ผู้ประกอบการในจำนวนที่เหมาะสมขึ้นอยู่กับสาขาการผลิต

1.4 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. มีงานศึกษาที่รวบรวมแนวคิดทางด้านทรัพย์สินทางปัญญา ในแนวทางวิเคราะห์ต่างๆในพื้นฐานทางด้านเศรษฐศาสตร์

2. แนวทางวิเคราะห์สามารถนำไปสู่ข้อค้นพบทางด้านโอกาสและอุปสรรค รวมไปถึงแนวทางการปรับตัวที่เหมาะสมของภาควิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของไทยในด้านทรัพย์สินทางปัญญา

1.5 วิธีการศึกษา

แนวทางการศึกษาวิจัยประกอบไปด้วย

1. การวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) โดยการรวบรวมงานศึกษาทางด้านเศรษฐศาสตร์กับทรัพย์สินทางปัญญา (Economics of Intellectual Property Right) ทั้งในประเทศและต่างประเทศเพื่อวิเคราะห์ในบริบทต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการค้าและการพัฒนา (Trade and Development)
2. เก็บข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) กับวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมที่ได้เลือกเป็นกรณีตัวอย่าง โดยจะจำแนกการวิเคราะห์เป็นกรณีต่างๆ (Scenario) โดยเน้นวิเคราะห์ถึงปัญหาและอุปสรรคที่ผู้ประกอบการจะต้องประสบ
3. นำประเด็นวิเคราะห์ที่ได้ ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและจากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ประเด็นจำแนกในด้านต่างๆ เพื่อนำมาเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อไป

1.6 โครงสร้างของรายงาน

บทที่ 2 ของการศึกษานี้จะเป็นการทบทวนวรรณกรรมและงานศึกษาทางวิชาการต่างๆ เพื่อให้เข้าใจถึงแนวคิดเศรษฐศาสตร์ในการอธิบายประเด็นต่างๆ ของทรัพย์สินทางปัญญาต่อการค้าและการพัฒนาประเทศ ทางด้านทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อใช้ในการอธิบายโครงสร้างตลาด รวมไปถึงการกำหนดแนวคิดในการคุ้มครองภายใต้นโยบายการแข่งขันของประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สังคมได้รับประโยชน์ในระยะยาว

บทที่ 3 จะเป็นการศึกษาทิศทางของการกำหนดมาตรฐานการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศไทยที่อยู่ภายใต้ข้อตกลงระหว่างประเทศ และถึงการวิเคราะห์ประเด็นทางกฎหมายต่างๆ ของระบบทรัพย์สินทางปัญญาในประเทศไทยที่มีผลกระทบต่อประเทศไทย รวมไปถึงการวิเคราะห์สถานภาพทางเศรษฐกิจของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในประเทศไทย

บทที่ 4 จะเป็นการศึกษาถึงความสำคัญของทรัพย์สินทางปัญญาต่อวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของไทย โดยผู้วิจัยจะอธิบายถึงการบริหารจัดการทรัพย์สินทางปัญญาของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม การใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาภายใต้โครงการการแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุน และการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาในต่างประเทศ

บทที่ 5 วิเคราะห์ผลที่ได้จากการศึกษาเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกแก่ผู้ประกอบการ ระหว่างเดือนมิถุนายน-สิงหาคม พ.ศ.2549 โดยบทนี้จะยกกรณีศึกษาของผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมใน 3 อุตสาหกรรมที่ต้องมีการออกแบบหรือสร้างสรรค์งานทางทรัพย์สินทางปัญญาได้แก่

- 1) สินค้าหัตถกรรมและสินค้าประดิษฐ์
- 2) สินค้าจากโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) บางประเภท
- 3) เฟอร์นิเจอร์และของตกแต่งบ้าน

โดยผลที่ได้จากการสัมภาษณ์จะนำมาวิเคราะห์เพื่อหาประเด็นและสาเหตุที่ผู้ประกอบการตัดสินใจที่จดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา และตัดสินใจที่ไม่จดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา

บทที่ 6 เป็นการนำผลการศึกษามาสรุ๊ป ซึ่งจะนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายทางด้านทรัพย์สินทางปัญญาทั้งนโยบายระดับประเทศ และนโยบายแก่องค์กรภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในประเทศไทย ซึ่งผลที่ได้จะนำมาสู่การปรับตัวของผู้ประกอบการต่อไป

บทที่ 2

บทบาทของทรัพย์สินทางปัญญากับการค้าและการพัฒนา

ในส่วนนี้เป็นการอธิบายถึงความสำคัญของทรัพย์สินทางปัญญาต่อประเด็นต่างๆ ทางด้านการค้าและการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมเอกสารทางวิชาการที่ตีพิมพ์ในวารสารต่างประเทศเพื่อวิเคราะห์ถึงความสำคัญของทรัพย์สินทางปัญญาในมิติด้านการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ศึกษาถึงโครงสร้างตลาดที่เหมาะสมของทรัพย์สินทางปัญญา รวมไปถึงมิติในด้านการค้าระหว่างประเทศ เนื้อหาและบทวิเคราะห์ในส่วนนี้มีความสำคัญในการสร้างความเข้าใจถึงประเด็นของทรัพย์สินทางปัญญาในด้านต่างๆ ถึงแม้ว่าประเด็นในการวิเคราะห์นั้นจะไม่ครอบคลุมถึงทรัพย์สินทางปัญญาทุกประเภทก็ตาม เนื่องจากทรัพย์สินทางปัญญาแต่ละประเภทมีความแตกต่างกัน โดยทรัพย์สินทางปัญญาทางด้านสิทธิบัตรอาจจะมีประเด็นบางประการที่แตกต่างจากทรัพย์สินทางปัญญาประเภทเครื่องหมายการค้า ซึ่งผู้วิจัยจะจำแนกความแตกต่างในส่วนนี้อีกครั้ง แต่อย่างน้อย กรอบแนวคิดในบทนี้จะเป็นประโยชน์ไม่เพียงแต่ในแวดวงวิชาการเศรษฐศาสตร์และทรัพย์สินทางปัญญาของไทย แต่ยังเป็นประโยชน์แก่ภาคเอกชน เพื่อเข้าใจถึงสาระสำคัญของทรัพย์สินทางปัญญาประเภทต่างๆ รวมไปถึงประโยชน์ที่ผู้กำหนดนโยบายจะได้รับอันจะเป็นกุญแจสำคัญต่อการกำหนดนโยบายทางด้านทรัพย์สินทางปัญญาการพัฒนาของประเทศต่อไป

2.1 โครงสร้างของทรัพย์สินทางปัญญา

โดยทั่วไป คนไทยส่วนมากจะคุ้นเคยกับคำว่า “ลิขสิทธิ์” และมักจะใช้ลิขสิทธิ์นั้นสำหรับทรัพย์สินทางปัญญาทุกประเภท แต่ที่ถูกต้องแล้ว ทรัพย์สินทางปัญญาแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ ทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม (Industrial Property) และลิขสิทธิ์ (Copyright) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1.1 ประเภทของทรัพย์สินทางปัญญา

1. ทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม หมายถึง ความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับสินค้าอุตสาหกรรมต่างๆ ความคิดสร้างสรรค์นี้จะเป็นความคิดในการประดิษฐ์คิดค้น การออกแบบผลิตภัณฑ์ทางอุตสาหกรรม ซึ่งอาจเป็นทั้งกระบวนการ หรือเทคนิคในการผลิตที่ได้ปรับปรุงหรือคิดค้นขึ้นใหม่ หรือผลิตภัณฑ์ที่เป็นองค์ประกอบและรูปร่างสวยงามของตัวผลิตภัณฑ์ ซึ่งสามารถแบ่งได้ดังนี้
 - สิทธิบัตร (Patent)
 - เครื่องหมายการค้า (Trademark)
 - แบบแผนวงจรรวม (Layout-Designs of Integrated Circuit)
 - ความลับทางการค้า (Trade Secrets)

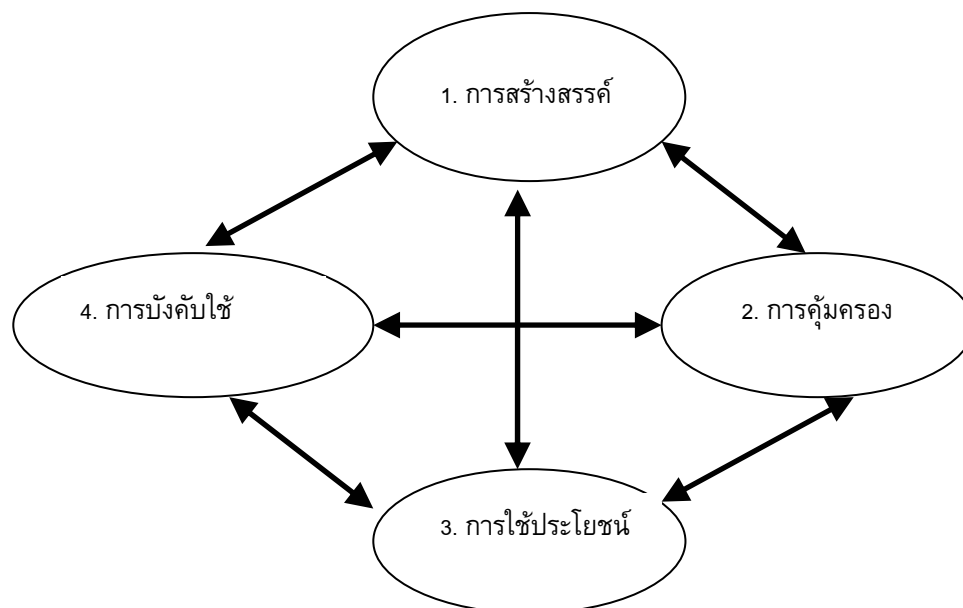
- ชื่อทางการค้า (Trade Name)
 - สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indication)
 - ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Traditional Knowledge)
2. ลิขสิทธิ์ หมายถึง งานหรือความคิดสร้างสรรค์ในสาขาวรรณกรรม ศิลปกรรม ดนตรีกรรม งานภาพยนตร์ หรืองานอื่นใดในแผนกวรรณคดี หรือแผนกศิลปะ แผนกวิทยาศาสตร์ ลิขสิทธิ์ยังรวมสิทธิข้างเคียง (Neighboring Right) ด้วย¹

2.1.2 องค์ประกอบของทรัพย์สินทางปัญญา

เพื่อเข้าใจถึงแนวทางในการบริหารจัดการทรัพย์สินทางปัญญาและกำหนดนโยบายที่เหมาะสม ภาครัฐและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรเข้าใจถึงองค์ประกอบของโครงสร้างทรัพย์สินทางปัญญา รวมถึงความสัมพันธ์ในแต่ละองค์ประกอบ โครงสร้างของระบบทรัพย์สินทางปัญญาประกอบไปด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ส่วนด้วยกันคือ (1) การประดิษฐ์หรือการสร้างสรรค์ (2) การนำการประดิษฐ์เข้าสู่การคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา (3) การใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญา โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ และ (4) การบังคับใช้กฎหมายและการระงับข้อพิพาท (ดังที่แสดงในรูปที่ 1) ผู้วิเคราะห์ควรที่จะเข้าใจถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้งสี่ดังกล่าวเพื่อที่จะสามารถนำมาวิเคราะห์ประเด็นต่างๆทางทรัพย์สินทางปัญญาได้ ยกตัวอย่างเช่น เมื่อมีกระบวนการสร้างสรรค์และคิดค้นสินค้าทางปัญญาขึ้นในท้องตลาด (องค์ประกอบที่ 1) ผู้คิดค้นควรที่จะต้องได้รับความยุติธรรมในการเป็นเจ้าของสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญานั้นภายใต้ระดับการคุ้มครองที่เหมาะสม (องค์ประกอบที่ 2) รวมไปถึงการออกข้อบังคับอย่างเข้มงวดในรูปของกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งจะทำให้ระดับของการคุ้มครองมีความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น (องค์ประกอบที่ 4) แต่ทว่า ในการบังคับใช้กฎหมายที่เข้มงวดเกินไปอาจจะทำให้สังคมโดยรวมไม่ได้รับประโยชน์จากการใช้สิ่งประดิษฐ์ทางปัญญาชิ้นนั้น เช่นการขายสิทธิบัตรในราคาแพง ซึ่งการคุ้มครองในระดับที่เกินพอดีนี้อาจส่งผลทำให้ไม่มีการใช้สินค้าทางปัญญาอย่างแพร่หลายและไม่ทำให้สังคมโดยรวมได้รับประโยชน์เท่าที่ควร ดังนั้นการให้ประโยชน์แก่ผู้ถือในการใช้ประโยชน์จากสิ่งประดิษฐ์ทางปัญญาจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องพิจารณา (องค์ประกอบที่ 3) โดยสรุปก็คือ องค์ประกอบทั้ง 4 นี้ควรจะต้องมีความสมดุลกัน โดยไม่ให้ความโน้มเอียงไปในด้านใดด้านหนึ่งเปรียบเสมือนกับล้อรถทั้งสี่ล้อที่จะทำให้รถวิ่งได้อย่างปลอดภัยและมีประสิทธิภาพ

¹ สิทธิข้างเคียง (Neighboring Right) สามารถอธิบายได้ถึงการนำเอางานด้านลิขสิทธิ์ออกแสดง เช่น นักร้อง และสถานีวิทยุ โทรทัศน์ในการบันทึกหรือถ่ายทอดเสียงหรือภาพ โปรแกรมคอมพิวเตอร์ (Computer Program หรือ Computer Software) รวมถึงชุดคำสั่งที่ใช้กับเครื่องคอมพิวเตอร์เพื่อกำหนดให้คอมพิวเตอร์ทำงาน

รูปที่ 1: องค์ประกอบของระบบทรัพย์สินทางปัญญา

ปัญหาที่พบในระบบทรัพย์สินทางปัญญา โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนาอย่างประเทศไทยก็คือ การให้ความสำคัญกับด้านใดด้านหนึ่งเพียงอย่างเดียวเช่น การให้ความสำคัญอย่างสูงต่อการบังคับใช้กฎหมาย และการระงับข้อพิพาทโดยกระบวนการทางศาลมากกว่า ในขณะที่ยังละเลยการคิดค้นและสร้างสรรค์ทรัพย์สินทางปัญญาใหม่ๆ หรือในอีกกรณีที่เกิดขึ้นกับประเทศที่มีการคุ้มครองสูงอย่างประเทศสหรัฐอเมริกาก็คือ การให้ความสำคัญกับการคุ้มครองจนละเลยการใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ของทรัพย์สินทางปัญญานั้น ซึ่งประเด็นดังกล่าว ได้กลายเป็นประเด็นที่สำคัญในการเจรจาการเปิดเขตการค้าเสรีในปัจจุบันที่ประเทศผู้คิดค้นอย่างประเทศที่พัฒนาแล้วเกิดปัญหาการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในประเทศกำลังพัฒนาทั่วไปที่เป็นผู้ใช้ทรัพย์สินทางปัญญานั้น

นอกจากนี้ จากผลจากการศึกษาโดยทั่วไปยังพบว่า ประเทศที่มีระดับการพัฒนาสูงกว่ามักจะมีมาตรฐานการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่เข้มงวดกว่าประเทศที่ระดับการพัฒนาด้อยกว่าสาเหตุหนึ่งเนื่องมาจากการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญามักจะมีต้นทุนของการปกป้อง (Cost of Protection) ที่สูง ซึ่งประเทศที่ยากจนนอกจากจะไม่สามารถหาเงินหรือยังมีความสามารถไม่เพียงพอในการจัดหาทรัพยากรเพื่อใช้ในการประดิษฐ์และคิดค้นเทคโนโลยีใหม่ๆแล้วยังอาจจะไม่มีทรัพยากรในประเทศพอที่จะคุ้มครองนวัตกรรมของตนได้อีกด้วย² ซึ่งผู้ที่คิดค้นมักต้องการให้มี

² Maskus and Penubarti (1995) ได้ทำการประมาณการหาความสัมพันธ์ดังกล่าวโดยเก็บตัวแปรไว้รายประเทศ (Cross-Country) และพบว่า เมื่อรายได้ต่อหัวที่แท้จริง (Real GNP per Capita) เพิ่มขึ้นร้อยละ 1 จะทำให้ระดับของการปกป้องเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 0.49

มาตรการคุ้มครองงานทรัพย์สินทางปัญญาของตน ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาหรือบริษัทในประเทศกำลังพัฒนาที่ต้องการใช้ประโยชน์จากนวัตกรรมนั้นย่อมไม่ยากที่จะเสียต้นทุนในการใช้สิทธิ จึงมักจะเรียกร้องไม่ให้มีการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญามากเท่าประเทศที่พัฒนาแล้ว

2.2 ทรัพย์สินทางปัญญากับการพัฒนาเศรษฐกิจ

ทรัพย์สินทางปัญญาส่งผลทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าของประเทศ เนื่องจากทรัพย์สินทางปัญญามีลักษณะที่นักเศรษฐศาสตร์เรียกว่า “ทุนทางปัญญา” (Intellectual Capital) ซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตที่ใช้ฐานความรู้ (Knowledge-Base Input) ในการผลิตสินค้าและบริการเป็นหลัก และเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน (Competitive Advantage) ขององค์กรผู้คิดค้น³ ซึ่งเมื่อองค์กรในประเทศมีความเข้มแข็งจากการมีทุนทางปัญญาแล้ว ความเข้มแข็งนั้นจะส่งผ่านทางด้านอุปทาน (Supply Side) จนทำให้มีผลผลิตพอเพียงต่อการเจริญเติบโตอย่างยั่งยืนของคนในประเทศนั้น⁴ ดังนั้นจึงเป็นที่เห็นพ้องต้องกันว่า การบริหารจัดการทุนทางปัญญาหรือทรัพย์สินทางปัญญาอย่างเหมาะสมนี้จะส่งผลเชิงบวกไม่เฉพาะเพียงแค่ว่ากับระดับจุลภาค (Micro Level) อย่างการสร้างความสามารถในการแข่งขันขององค์กรแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังส่งผลเชิงบวกในระดับมหภาค (Macro Level) ต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ ทั้งนี้ในแต่ละประเภทของทรัพย์สินทางปัญญาจะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาองค์กร รวมไปถึงการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในระดับและทิศทางที่แตกต่างกันดังนี้

ประการแรกเนื่องจาก การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเป็นการกระตุ้นการลงทุนของภาคเอกชนในการประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆ ในที่นี้นวัตกรรมเป็นกระบวนการทางด้านการใช้ความรู้ (Knowledge) เพื่อให้เกิดประโยชน์ในเชิงพาณิชย์จากการใช้งานประดิษฐ์ที่พิเศษกว่าสิ่งที่มีอยู่ก่อนแล้ว โดยสินค้าทางปัญญานั้นอาจจะอยู่ในรูปของการผลิตสินค้าที่มีคุณภาพที่ดี มีรูปลักษณะที่สวยงาม และมีความคิดสร้างสรรค์อันเป็นที่ต้องการของตลาด การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเป็นเครื่องมือที่สำคัญเพื่อให้แน่ใจว่าผู้ประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรมนั้นจะได้รับประโยชน์จากการที่สินค้าหรือบริการของตนจะไม่ถูกลอกเลียนแบบจากผู้ผลิตรายอื่น ซึ่งจะเป็นการสร้างแรงจูงใจให้ผู้ผลิตยินดีที่จะลงทุนพัฒนาสินค้าใหม่ทางปัญญาออกสู่ตลาดเพิ่มมากขึ้น ซึ่งในกรณีนี้ สินทรัพย์ทางปัญญาประเภทสิทธิบัตร (หรืออนุสิทธิบัตร) จะมีความสำคัญมากกว่าทรัพย์สินทางปัญญาประเภทอื่น เนื่องจากหลักการสำคัญของการให้การคุ้มครองการประดิษฐ์ภายใต้กฎหมายสิทธิบัตรก็คือ ความเชื่อที่ว่า กฎหมายสิทธิบัตรจะช่วยส่งเสริมประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจในระยะยาว

³ Albert and Bradley (1996)

⁴ Solow (1956) ได้ศึกษาถึงความสำคัญของการมีนวัตกรรมต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนของประเทศ ภายใต้ทฤษฎีที่มีชื่อว่า Solow Growth Model โดยอธิบายว่าสถานะหนึ่ง (Steady State) ของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะมีค่าเท่ากับอัตราการเพิ่มขึ้นของนวัตกรรม ดังนั้นประเทศที่มีการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆ ออกมาอย่างต่อเนื่องในอัตราที่สูงจะได้รับประโยชน์จากการเจริญเติบโตอย่างยั่งยืน (Balanced Growth) ของประเทศนั้น

(dynamic efficiency) เนื่องจากการให้การคุ้มครองจะเป็นแรงจูงใจให้เกิดการประดิษฐ์และการลงทุนต่อมา และยังเป็นการป้องกันไม่ให้คู่แข่งลอกเลียนแบบสิ่งประดิษฐ์นั้นโดยไม่ได้รับอนุญาต⁵

ประการที่สอง การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเป็นการสนับสนุนทำให้เกิดแรงจูงใจให้เกิดผู้ประกอบการรายใหม่ๆในตลาดมากขึ้น ซึ่งโดยทั่วไปผู้ประกอบการเหล่านั้นจะเป็นผู้ประกอบการในวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม การเข้าสู่ตลาดของผู้ประกอบการรายใหม่ๆจะเป็นการสนับสนุนบรรยากาศของการแข่งขัน (Competitive Atmosphere) และสนับสนุนทำให้เกิดโครงสร้างตลาดที่มีการแข่งขัน (Competitive Market Structure) มากขึ้น โดยประโยชน์ที่ได้รับไม่เพียงแต่เป็นการเพิ่มทางเลือกในการบริโภคให้แก่ลูกค้า แต่ยังเป็นการประกันคุณภาพสินค้าและบริการ (Quality Assurance) ที่เข้าสู่ตลาด โดยถ้าไม่มีระดับการคุ้มครองที่เหมาะสม นอกจากผู้ผลิตจะไม่มีแรงจูงใจในการผลิตแล้ว ผู้บริโภคยังอาจจะต้องมีความเสี่ยงจากการบริโภคสินค้าที่ด้อยคุณภาพที่เกิดจากการลอกเลียนแบบ ซึ่งในกรณีนี้ การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาประเภทเครื่องหมายการค้าจะมีความสำคัญเนื่องจาก ประโยชน์ในทางเศรษฐกิจของระบบเครื่องหมายการค้าคือ การสนับสนุนให้ผู้บริโภคสามารถตัดสินใจเลือกซื้อสินค้าและบริการได้ตรงกับความต้องการของตน และยังเป็น การการสร้างแรงจูงใจให้ธุรกิจที่ผลิตสินค้าและบริการนั้นรักษาคุณภาพสินค้าให้อยู่ในระดับสูง กฎหมายเครื่องหมายการค้าจะกระตุ้นให้ผู้ผลิตลงทุนในการพัฒนาตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์ของตนให้ดีขึ้น โดยในทางเศรษฐศาสตร์ได้สรุปว่า ระบบเครื่องหมายการค้าเป็นประโยชน์อย่างมากต่อระบบเศรษฐกิจ ในกรณีที่ผู้บริโภคสามารถตรวจสอบคุณภาพของสินค้าและบริการที่เกี่ยวข้องได้ก่อนการบริโภคซึ่งจะช่วยลดต้นทุนในการเสาะหาสินค้าและบริการ (Search Cost) ของผู้บริโภค

ประการที่สาม ในกรณีที่ทรัพย์สินทางปัญญาเป็นลักษณะของการสร้างสรรค์ทางนวัตกรรมซึ่งไม่เพียงแต่จะเป็นการพัฒนาสินค้าหรือบริการใหม่ออกสู่ตลาดแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงการพัฒนาตลาดและเครือข่ายการกระจายสินค้า ซึ่งจะเป็นอีกทางหนึ่งที่สนับสนุนการ “ประหยัดต่อขนาด” (Economy of Scale) ในการผลิตสินค้า การประหยัดต่อขนาดเกิดขึ้นเมื่อผู้ผลิตสามารถผลิตสินค้าได้ในปริมาณที่มากขึ้นภายใต้ต้นทุนต่อหนึ่งหน่วยเวลา อันส่งผลทำให้ผู้ผลิตสามารถผลิตสินค้าได้ ณ ต้นทุนต่อหน่วย (Average Cost) ที่ต่ำลง ซึ่งประโยชน์ที่ได้จากการประหยัดต่อขนาดนี้จะตกอยู่กับผู้ผลิตและผู้บริโภค โดยผู้ผลิตได้รับประโยชน์จากการสร้างความสามารถในการแข่งขัน (Cost Competitiveness) ในการผลิตสินค้าที่มีประสิทธิภาพ ในขณะที่ผู้บริโภคสามารถซื้อสินค้าที่มีคุณภาพในราคาที่ต่ำลง ดังนั้น ในสภาวะที่ทรัพย์สินทางปัญญาไม่ได้รับการคุ้มครอง ประโยชน์ที่สังคมควรได้รับจากการประหยัดต่อขนาดก็ยากที่จะเกิดขึ้นเนื่องจากผู้ผลิตไม่มีแรงจูงใจในการขยายกำลังการผลิต และยังไม่มีความสามารถพอในการควบคุมการกลยุทธิ์การตลาดเพื่อการจัดจำหน่ายสินค้าของตน

⁵ ผู้วิจัยจะไม่กล่าวถึงแนวคิดในการคุ้มครองแผนภูมิวงจรรวมและการคุ้มครองพันธุ์พืชเนื่องจากมีกรอบในการวิเคราะห์ที่คล้ายกับทางด้านสิทธิบัตร

ประการที่สี่ การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาช่วยลดความบกพร่องของข้อมูลข่าวสารที่ไม่สมบูรณ์ (Imperfect Information) และสนับสนุนการดำเนินธุรกิจ ตัวอย่างเช่น การคุ้มครองเครื่องหมายทางการค้า (Trademark) และความลับทางการค้า (Trade Secret) จะช่วยทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร (Information Exchange) ระหว่างบริษัทได้ง่ายขึ้น โดยบริษัทผู้คิดค้นทรัพย์สินทางปัญญาไม่จำเป็นต้องพะวงว่าข้อมูลในการผลิตสินค้าของตนจะรั่วไหลไปกับบริษัทคู่แข่งของตน เนื่องจากข้อมูลและความลับในการผลิตต่าง ๆ นั้นได้ความคุ้มครองภายใต้กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา ดังนั้น ข้อมูลข่าวสารที่สมบูรณ์ขึ้นนี้จะช่วยให้การเซ็นสัญญา หรือสั่งซื้อสั่งขายสินค้าระหว่างบริษัทก็จะมีความสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น โดยในท้ายที่สุดผลประโยชน์ที่ได้รับจากการที่มีข้อมูลข่าวสารที่สมบูรณ์ขึ้นนี้จะช่วยให้บริษัทใช้ประโยชน์จากห่วงโซ่มูลค่า (Value Chain) ของบริษัทซึ่งทำให้การค้าระหว่างบริษัท (Inter-Firm Trade) ทั้งในประเทศและต่างประเทศให้เพิ่มสูงขึ้นซึ่งจะเป็นประโยชน์ทั้งกับกับบริษัทผู้คิดค้นทรัพย์สินทางปัญญาและบริษัทคู่ค้าในคราวเดียวกัน

โดยสรุป การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเป็นกุญแจสำคัญต่อการพัฒนาประเทศในระยะยาว โดยเฉพาะในการคุ้มครองนวัตกรรมและการสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาเทคโนโลยี สังคมจะได้ประโยชน์จากการแพร่กระจายของเทคโนโลยี (Spillover) จากการใช้ประโยชน์จากนวัตกรรมนั้นอย่างแท้จริงในระยะยาว แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าพิจารณาแค่เพียงในระยะสั้น การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในระดับที่เข้มงวดเกินไปอาจส่งผลเสียต่อเศรษฐกิจของประเทศได้ โดยที่การคุ้มครองที่สูงขึ้นจะทำให้เกิด “ต้นทุนในระยะสั้น” (Short-Term Cost) ต่อสังคม เช่นต้นทุนในการบริหารจัดการทรัพย์สินทางปัญญา (Administrative Cost) ต้นทุนในการควบคุมและตรวจสอบการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาอย่างถูกต้องตามกฎหมาย (Cost of Monitoring and Control) รวมไปถึงต้นทุนในการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ให้มีความรู้ในการเป็นผู้ตรวจสอบการละเมิดทางทรัพย์สินทางปัญญาดังกล่าวในทางเศรษฐศาสตร์ การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญายังทำให้เกิด “ต้นทุนค่าเสียโอกาส” (Opportunity Cost) จากการที่จะต้องพัฒนาบุคลากร (ทั้งของรัฐและเอกชน) ให้มีความรู้ในการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยอยู่เสมอ

การจำกัดการใช้ทรัพยากรให้กับผู้ผลิตรายใดรายหนึ่งที่ได้รับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญานี้เป็นเสมือนกับการให้สิทธิผูกขาดแก่ผู้ผลิตในการเป็นผู้ผูกขาดการใช้ทรัพยากร ซึ่งจะส่งผลต่ออำนาจในการผูกขาดทรัพย์สินทางปัญญานั้นตามมา ผู้กำหนดนโยบายเองจำเป็นต้องเข้าใจถึงความขัดแย้ง (Conflict) ระหว่างการคุ้มครองและอำนาจในการผูกขาดของผู้ถือสิทธิเพื่อที่จะสามารถกำหนดระดับการคุ้มครองได้อย่างเหมาะสม ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่จะนำเสนอในส่วนถัดไป

2.3 ทรัพย์สินทางปัญญากับการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ

ประเด็นความขัดแย้งกันระหว่าง “แรงจูงใจ” กับ “การผูกขาด” ที่ได้อธิบายไว้ข้างต้นนั้น นำมาสู่ประเด็นวิเคราะห์ของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญากับการค้าขายระหว่างประเทศ โดยแต่เดิมประเด็นโต้เถียงเกี่ยวกับความเหมาะสมของระดับการให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา

จะจำกัดอยู่ในประเทศใดประเทศหนึ่งเท่านั้น การกำหนดแนวทางหรือนโยบายในการคุ้มครองจะขึ้นอยู่กับอำนาจในการตัดสินใจของประชาชนหรือของรัฐบาลในประเทศนั้นๆ โดยผลประโยชน์จะตกอยู่กับผู้บริโภคในประเทศจากการมีสินค้าใหม่ๆออกสู่ตลาดอย่างสม่ำเสมอ แต่ทว่าการเลือกที่จะคุ้มครองจะต้องถูกทดแทน (Trade-off) ไปด้วยความไม่มีประสิทธิภาพของตลาด (Market Inefficiency) และการจัดสรรทรัพยากรที่บิดเบือน ทำให้ราคาสูงเกินกว่าความเป็นจริง และทำให้ผลประโยชน์ที่สังคมจะได้รับจากสินค้าทางปัญญานั้นไม่มากเท่าที่ควร⁶ ซึ่งในกรณีนี้เป็นการวิเคราะห์ในกรณีที่ระบบเศรษฐกิจเป็นระบบปิด (Closed Economy)

แต่เมื่อพิจารณาถึงสภาพความเป็นจริงว่าประเทศเกือบทุกประเทศล้วนดำรงสถานะของเศรษฐกิจเปิด (Open Economy) ที่ระบบเศรษฐกิจของประเทศนั้นจะมีแรงขับเคลื่อนจากการทำธุรกรรมทางการค้าระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในโลกของการค้าปัจจุบันที่มีการค้าขายสินค้าในลักษณะของสินค้าทางปัญญามากขึ้น การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในลักษณะของระบบเศรษฐกิจเปิดนี้จึงมีความแตกต่างจากกรณีของระบบเศรษฐกิจปิดอยู่ตรงที่ ผู้ผลิตสินค้าทางปัญญานั้นอยู่ในประเทศหนึ่ง ในขณะที่ผู้บริโภคอยู่อีกประเทศหนึ่ง ซึ่งการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาจะในประเทศหนึ่ง ซึ่งการปกป้องคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในอีกประเทศหนึ่งอาจส่งผลกระทบต่ออีกการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาในอีกประเทศหนึ่งด้วยเช่นกัน โดยผลกระทบนั้นมักจะอยู่ในรูปของราคาสินค้าที่สูงขึ้นจากอำนาจในการผูกขาดของผู้ผลิต โดยอำนาจในการผูกขาดนั้นอาจมาจากการที่ผู้ผลิตบังคับได้จดทะเบียนสิทธิบัตร/ลิขสิทธิ์ในตัวสินค้าทางปัญญา ซึ่งผู้ใช้จะต้องเสียค่าใช้จ่ายที่สูงจากการมีสิทธิบัตรนั้น⁷ นอกจากนี้ ราคาสินค้าที่สูงขึ้นยังมาจากความจงรักภักดีของลูกค้าที่ต้องจ่ายค่า Royalty ตราบเท่าที่ยังต้องการบริโภคสินค้านั้น⁸

ประเทศที่พัฒนาแล้วบางประเทศเห็นว่าสินค้าทางปัญญาของตนได้ถูกลอกเลียนแบบเป็นจำนวนมากโดยประเทศกำลังพัฒนา ดังนั้นเมื่อนำการคุ้มครองทางด้านทรัพย์สินทางปัญญามาพิจารณากับปริมาณการค้าจะพบว่า ผลกระทบจากการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาต่อปริมาณการค้าระหว่างประเทศนั้นจะยังค่อนข้างคลุมเครือ โดยสามารถวิเคราะห์เป็นได้ทั้งผลกระทบทางบวกและผลกระทบทางลบ โดยผลกระทบทางบวกต่อประเทศที่มีระดับการคุ้มครองสูงก็คือประเทศผู้นำเข้านั้นมีแนวโน้มที่ต้องการสินค้าทางปัญญามากขึ้นเพื่อตอบสนองต่ออุปสงค์ (Demand Condition) ของประเทศผู้นำเข้าที่มีความต้องการบริโภคสินค้าที่มีความหลากหลายและมี

⁶ ถ้าพิจารณาในรูปแบบของทรัพย์สินทางปัญญาจะเห็นได้ว่า การปกป้องในรูปของเครื่องหมายทางการค้า (Trademarks) และเครื่องหมายทางภูมิศาสตร์ (Geographic Indicators) นั้นมีจุดมุ่งหมายต่างจากสินค้าทางปัญญาประเภทอื่นๆเนื่องจากทั้งสองสิ่งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อลดความสับสนของผู้บริโภค (Consumer Confusion) เกี่ยวกับแหล่งกำเนิดที่แน่นอนของตัวสินค้าและบริการเอง ดังนั้นการคุ้มครองเครื่องหมายทางการค้าและเครื่องหมายทางภูมิศาสตร์จึงส่งน้อยมากในการทำให้ประสิทธิภาพในการแข่งขันของตลาดลดลง ดังนั้น ระยะเวลาในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาประเภทนี้จะไม่ถูกกำหนดตายตัว

⁷ ดังเช่นในกรณีของโปรแกรมคอมพิวเตอร์หรือสิทธิบัตรยา

⁸ ดังเช่นในกรณีของการใช้เครื่องหมายทางการค้าเพื่อสร้างความได้เปรียบของตัวสินค้าอย่างโค้กหรือเป๊ปซี่

คุณภาพมากยิ่งขึ้น ในขณะที่ประเทศผู้ส่งออกจะได้รับประโยชน์จากการขายสินค้าทางปัญญาด้วยเช่นกันในรูปแบบของรายได้ ซึ่งในท้ายที่สุดการคุ้มครองนี้จะส่งผลดีต่อทั้งสองประเทศจากการสร้างผลได้จากการค้าสูงขึ้น (Gains from Trade) จากการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกัน

แต่ในขณะเดียวกัน ผลกระทบทางลบที่เกิดขึ้นจากการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาจากการค้าจะเกิดขึ้นในกรณีเดียวกับที่วิเคราะห์ในกรณีของโครงสร้างเศรษฐกิจแบบปิดก็คือ การคุ้มครองเป็นการเปิดโอกาสให้ประเทศผู้ผลิตสินค้าและผู้คิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆ ซึ่งโดยทั่วไปจะเป็นผู้ผลิตในประเทศที่พัฒนาแล้ว สามารถที่จะใช้อำนาจในการผูกขาดบังคับแก่ประเทศคู่ค้าที่เป็นประเทศกำลังพัฒนาต่างๆ ในการใช้สิทธิทางปัญญาของตน เนื่องจากประเทศที่เป็นผู้คิดค้นเห็นว่าประเทศกำลังพัฒนาได้ฉกฉวยเอาทรัพย์สินทางปัญญาที่คิดค้นโดยผู้ผลิตจากประเทศที่พัฒนาแล้วไปใช้โดยไม่ขออนุญาตและไม่จ่ายค่าตอบแทน ซึ่งทำให้ประเทศพัฒนาแล้วที่เป็นผู้คิดค้นเสียผลประโยชน์ที่ควรจะได้รับไป และทำให้ผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินทางปัญญาเสียเปรียบในการแข่งขันทางการค้า เนื่องจากผู้ลอกเลียนแบบไม่มีต้นทุนในการวิจัยและพัฒนาเหมือนกับบริษัทที่เป็นผู้คิดค้น ซึ่งจะส่งผลทำให้ประเทศผู้นำเข้าหลักเลียงหรือลดปริมาณที่ต้องการนำเข้าและใช้ประโยชน์จากสินค้าทางปัญญาขึ้นนั้นอย่างแท้จริง⁹

นอกเหนือจากการค้า บริษัทผู้ส่งออกสินค้าทางปัญญามีทางเลือกที่จะขายสินค้าไปยังประเทศผู้นำเข้าได้อีกสองทางก็คือ 1) การลงทุนทางตรง (Foreign Direct Investment: FDI) และ 2) การให้สิทธิบัตรแก่ผู้ผลิตในประเทศนั้นได้ทำการผลิตและจัดจำหน่าย (International License) ซึ่งเมื่อนำทางเลือกดังกล่าวมาพิจารณา บริษัทผู้ส่งออกอาจจะมีความต้องการในการเลือกประเภท (Mode) อย่างใดอย่างหนึ่ง¹⁰ โดยได้มีการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างระดับของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญากับการลงทุนของบริษัทต่างชาติพบว่า บริษัทข้ามชาติเลือกที่จะลงทุนน้อยลงในประเทศที่มีระดับการคุ้มครองต่ำ เนื่องจากระดับการคุ้มครองที่ต่ำนั้นเป็นการเพิ่มความเสี่ยงแก่นักลงทุนจากต่างประเทศที่ให้สิทธิบัตร (License) แก่ผู้ผลิตในประเทศ (Licensee) ซึ่งความเสี่ยงดังกล่าวเกิดจากการที่ผู้ผลิตในประเทศอาจจะลอกเลียนเทคโนโลยีในการผลิตของบริษัทข้ามชาติได้ ดังนั้น ณ ประเทศที่มีการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในระดับที่ค่อนข้างต่ำ ประเทศคู่ค้าจะเลือกที่จะทำการส่งออกมากกว่าเนื่องจากเป็นแนวทางที่สามารถรักษาความลับในการผลิตสินค้าและทำให้เกิดการลอกเลียนแบบได้ยาก ในขณะที่ในบางประเทศผู้นำเข้าที่มีระดับของการคุ้มครองสูง บริษัทผู้ส่งออกสินค้าทางปัญญาอาจเลือกที่จะให้สิทธิบัตรแก่บริษัทในประเทศ (Local Firm) นั้นทำการผลิต

⁹ ประเด็นที่คลุมเครือระหว่างการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาและปริมาณทางการค้านี้ได้มีการศึกษาครั้งแรกจากงานวิจัยของ Maskus and Penubarti (1995)

¹⁰ นักเศรษฐศาสตร์ได้พิจารณาถึงแนวทางเลือกที่บริษัทผู้ผลิตอาจจะเลือกทางเลือกใดทางเลือกหนึ่งในการขายสินค้าของตนในอีกประเทศหนึ่งว่า Ownership-Location-Internalization (OLI) Framework โดย OLI ได้อธิบายถึงความแตกต่างในการใช้ข้อได้เปรียบจากการเป็นเจ้าของ (Ownership Advantage) ในประเทศอื่นๆ

และจัดจำหน่ายได้ ซึ่งโครงสร้างการคุ้มครองที่เข้มแข็งจะทำให้บริษัทผู้ส่งออกแน่ใจได้ถึงความปลอดภัยที่สินค้าของตนจะไม่ถูกลอกเลียนแบบ¹¹

โดยสรุปเมื่อเปรียบเทียบระหว่างการนำเข้าและการลงทุนทางตรงแล้วพบว่า การลงทุนทางตรงจะสร้างประโยชน์ให้กับประเทศที่รับการลงทุน (Host Countries) มากกว่าการนำเข้าสินค้า เนื่องจากการลงทุนทางตรงนั้นไม่เพียงแต่จะช่วยในการสร้างงานในประเทศ (Job Creation) แต่ยังเป็นการสนับสนุนให้เกิดการถ่ายทอดทางเทคโนโลยี (Technology Transfer) รวมถึงการพัฒนาทักษะในการบริหารจัดการ (Managerial Skills) ซึ่งประโยชน์ทั้งหมดนั้นจะเกิดขึ้นมากเมื่อประเทศผู้รับการลงทุนมีการส่งเสริมหรือออกกฎระเบียบที่เข้มงวดในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา

2.4 ทรัพย์สินทางปัญญากับอำนาจผูกขาดของผู้ทรงสิทธิ

สินค้าทางปัญญามักจะมีลักษณะเฉพาะซึ่งแตกต่างจากสินค้าโดยทั่วไปก็คือ สินค้าทางปัญญามักจะมาในรูปแบบของ “สินค้าสาธารณะ” (Public Goods) ที่มีคุณลักษณะที่แตกต่างจากสินค้าอื่นๆ โดยทั่วไปคือ สินค้าสาธารณะเป็นสินค้าที่บริโภคพร้อมกันได้ (Non-Excludable) ซึ่งเมื่อสินค้าทางปัญญาถูกผลิตขึ้นสินค้านั้นไม่ได้จำกัดการใช้ประโยชน์จากบุคคลใดบุคคลหนึ่งเท่านั้น ผู้ผลิตไม่สามารถห้ามให้บุคคลอื่นนำสินค้าดังกล่าวไปลอกเลียนแบบในการผลิตได้เว้นเสียแต่มีกฎหมายบังคับ และหากมีการใช้ประโยชน์จากบุคคลใดบุคคลหนึ่งแล้ว ประโยชน์จากสินค้านี้ยังไม่ได้ลดลง (Non-Rivalry) ซึ่งเมื่อสินค้าทางปัญญาถูกผลิตขึ้นมาแล้ว ผลประโยชน์ที่ได้รับจะตกอยู่สังคมโดยรวม

แต่ทว่า ในการคิดค้นสิ่งประดิษฐ์ทางปัญญานั้นจำเป็นที่ผู้ผลิตจะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการคิดค้น ในขณะที่บุคคลอื่นที่ละเมียดนำสิ่งประดิษฐ์ทางปัญญานั้นไปใช้ประโยชน์ไม่จำเป็นที่จะต้องเสียค่าใช้จ่ายหรือต้นทุนใดๆเลย แต่จะได้รับประโยชน์จากสิ่งประดิษฐ์ทางปัญญาอย่างเต็มที่ (ตามคุณลักษณะของ Non-Rivalry) จากการที่ผู้ละเมียดมี “ต้นทุนต่อหน่วยที่เพิ่มขึ้น” (Marginal Cost) จากการบริโภคสินค้าทางปัญญาดำ¹² ในขณะที่ผู้ผลิตสิ่งประดิษฐ์ทางปัญญานั้นต้องตกเป็นฝ่ายที่เสียเปรียบจากสภาพการที่ไม่เป็นธรรม ซึ่งในท้ายที่สุดจะทำให้ผู้ผลิตคิดค้นสิ่งประดิษฐ์ทางปัญญาไม่เกิดแรงจูงใจ (Incentive) การคิดค้นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ เข้าสู่ตลาด อันจะทำให้สังคมโดยรวมเสียผลประโยชน์ที่ควรจะได้รับไปโดยปริยาย

¹¹ แต่อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาของ Pholphirul (2006a, 2006b) ได้ให้ความเห็นว่า การปล่อยให้บริษัทข้ามชาติจากประเทศที่พัฒนาแล้วสามารถทำการลงทุนทางตรงได้โดยเสรี โดยที่ประเทศผู้รับการลงทุนไม่ได้มีการละเมิดกฎหมายทางปัญญาใดๆ อาจจะเปรียบเสมือนกับการให้อำนาจผูกขาดแก่บริษัทข้ามชาติที่ลงทุนนั้น ซึ่งในท้ายที่สุด บริษัทผู้ลงทุนจากต่างชาตินั้นจะมาเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ในประเทศผู้รับการลงทุนจากการมีอำนาจผูกขาดและส่งผลเสียต่อประเทศผู้รับการลงทุนเอง

¹² ในทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ ผู้ละเมียดจะมีต้นทุนต่อหน่วยที่เพิ่มขึ้น (Marginal Cost: MC) ในการลอกเลียนแบบทรัพย์สินทางปัญญาที่ต่ำมาก อาจเรียกได้ว่าผู้ละเมียดไม่มีต้นทุนใดๆเลยในการผลิตสินค้าและบริการและมีต้นทุนต่อหน่วยที่เพิ่มขึ้นเท่ากับ “ศูนย์” (MC = 0)

การออกกฎหมายคุ้มครองทางด้านทรัพย์สินทางปัญญาเป็นการให้ความสำคัญเป็นธรรมแก่ผู้ผลิตให้ได้รับผลตอบแทนจากการเป็นผู้คิดค้นสินค้าทางปัญญานั้นอย่างเต็มที่ (Private Return) รวมไปถึงการให้อำนาจในการห้ามไม่ให้ผู้อื่นใช้ทรัพย์สินทางปัญญาของตนก่อนที่จะได้รับอนุญาต ดังนั้นเป้าหมายทางเศรษฐกิจ (Economic Goal) ที่ผู้วางนโยบายควรที่จะต้องพิจารณาก็คือการกำหนดระดับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่ไม่เพียงแต่เป็นการสร้างแรงจูงใจแก่ผู้ผลิตได้พัฒนาผลงานของตน อันจะทำให้ผู้ผลิตได้ประโยชน์ในเชิงรายได้ที่เพิ่มขึ้น แต่เพียงอย่างเดียว แต่ระดับการคุ้มครองที่เหมาะสมยังช่วยในการกำหนดกลไก (Mechanism) ให้สังคมได้รับประโยชน์ (Social Return) จากทรัพย์สินทางปัญญานั้นให้มากที่สุดด้วย ซึ่งจะเป็นการเพิ่มผลได้ทั้งหมดทางสังคมจากการมีสิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรมใหม่ๆ ออกสู่ตลาด ซึ่งในท้ายที่สุด ไม่เพียงแต่ผู้ผลิตจะได้รับประโยชน์จากสินค้าทางปัญญาที่ผลิตขึ้นแต่เพียงอย่างเดียว แต่สังคมโดยรวมก็จะได้รับประโยชน์จากสินค้าทางปัญญานั้นๆ ด้วย

แต่ในขณะเดียวกัน สิ่งที่ผู้วางนโยบายควรตระหนักถึงก็คือ การให้ความสำคัญคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในระดับที่มากเกินไปจนเป็นการไปให้อำนาจการผูกขาด (Monopoly Power) แก่ผู้ผลิตหรือผู้ทรงสิทธิ์นั้นอย่างเต็มที่ ซึ่งอำนาจในการผูกขาดทำให้สินค้าทางปัญญาที่ขายในท้องตลาดนั้นจะมีราคาที่สูงเกินกว่าความเป็นจริง ซึ่งทำให้ผู้บริโภคต้องเสียผลประโยชน์จากการแบกรับภาระค่าใช้จ่ายที่มากเกินไปกว่าความจำเป็น ซึ่งเมื่อพิจารณาจากต้นทุนของการผูกขาดแล้วนั้นจะพบว่าการให้ความสำคัญคุ้มครองทางด้านทรัพย์สินทางปัญญาก็เปรียบเสมือนกับ “ดาบสองคม” ที่มีทั้งข้อดีและข้อเสีย โดยข้อดีก็คือ การให้ความสำคัญเป็นธรรมแก่ผู้ผลิตสินค้าทางปัญญาและสร้างแรงจูงใจให้ผู้ผลิตพัฒนาผลงานของตนต่อไป ในขณะที่ข้อเสียก็คือการให้อำนาจผูกขาดแก่ผู้ผลิตซึ่งจะทำให้เกิดการบิดเบือนของการจัดสรรทรัพยากร (Distortion of Resource Allocation) และเกิดผลเสียต่อสวัสดิการของคนในสังคมด้วยเช่นกัน (Romer, 2002)

อย่างไรก็ตาม อำนาจในการผูกขาดของผู้ทรงสิทธิ์จะเกิดขึ้นหรือไม่นั้นยังขึ้นอยู่กับสภาวะการแข่งขันในตลาด (Competitive Atmosphere) ของอุตสาหกรรมนั้นๆ ด้วย โดยถ้าอุตสาหกรรมมีระดับของการแข่งขันน้อยจากการที่อุตสาหกรรมมีผู้ผลิตเพียงไม่กี่ราย (Oligopoly) การให้การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาจะก่อให้เกิดผลเสียได้มาก ยกตัวอย่างเช่น บริษัทผลิตยาจากประเทศที่พัฒนาแล้วมักจะมีอำนาจในการผูกขาดของสินค้าของตนอยู่แล้ว การให้การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาแก่บริษัทยาเหล่านั้นจะเป็นการ “เพิ่มอำนาจของการผูกขาด” แก่ผู้ผลิตยามากขึ้น ซึ่งส่งผลทำให้ค่ายาที่ผู้บริโภคต้องจ่ายจะมีราคาที่สูงขึ้น และในท้ายที่สุดสังคมโดยรวมจะไม่ได้ได้รับประโยชน์จากการใช้นั้นเท่าที่ควร โดยเฉพาะเมื่อยาประเภทนั้นถูกส่งออกมาขายในประเทศกำลังพัฒนาซึ่งมีระดับรายได้ที่ต่ำกว่า¹³ แต่ถ้าผู้ทรงสิทธิ์มีอำนาจในการผูกขาดจากการคุ้มครองทรัพย์สินทาง

¹³ จากการศึกษาของ Lanjouw (1998) และ Watal (1996) พบว่ายาที่มีการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาจะมีราคาที่สูงกว่าต้นทุนในการลอกเลียนแบบผลิตยาทั่วไปที่มีการคุ้มครอง ซึ่งราคาที่สูงนี้เป็นการที่บริษัทผลิตยาขนาดใหญ่ใช้อำนาจที่ได้รับจากการคุ้มครอง

ปัญญา แต่เมื่ออุตสาหกรรมอยู่ในตลาดที่มีการแข่งขันสูงซึ่งประกอบด้วยผู้ผลิตที่มีขนาดเล็กเป็นจำนวนมาก (Monopolistic Competition) เช่นผู้ผลิตสินค้าหัตถกรรมหรืองานออกแบบสร้างสรรค์ต่างๆ การให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญากับอุตสาหกรรมนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมโดยรวมมากกว่า ดังนั้น ผู้กำหนดนโยบายควรที่จะเข้าใจถึงโครงสร้างในการแข่งขัน (Competitive Structure) ของในแต่ละตลาดสินค้าเพื่อกำหนดมาตรฐานการคุ้มครองที่เหมาะสม โดยอาจจะเลือกให้การคุ้มครองเป็นพิเศษในภาคอุตสาหกรรมที่อยู่ในตลาดที่มีการแข่งขันสูง ดังนั้นเพื่อลดความสูญเสียทางเศรษฐกิจจากการผูกขาดของผู้ผลิต กฎหมายการคุ้มครองในทรัพย์สินทางปัญญาจึงมักกำหนดระยะเวลาการได้สิทธิคุ้มครองแต่เพียงผู้เดียวในการประดิษฐ์นั้นในระยะเวลาที่จำกัด เช่น 20 ปี¹⁴

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาในแต่ละประเภทของทรัพย์สินทางปัญญาแล้วพบว่า การให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาประเภทสิทธิบัตรและลิขสิทธิ์จะเป็นการให้อำนาจในการผูกขาดแก่ผู้ทรงสิทธิ์มากที่สุด แต่เมื่อพิจารณาตามระยะเวลาในการปกป้องแล้ว การคุ้มครองภายใต้กฎหมายลิขสิทธิ์มักมีระยะเวลายาวนานกว่าการคุ้มครองภายใต้กฎหมายสิทธิบัตร อย่างไรก็ตาม เพื่อป้องกันความเสียหายจากการผูกขาดที่อาจเกิดขึ้น การคุ้มครองภายใต้กฎหมายลิขสิทธิ์มักให้การคุ้มครองการแสดงออก (Expression) ซึ่งมีขอบเขตที่แคบกว่าการคุ้มครองความคิด (Idea) ภายใต้กฎหมายสิทธิบัตร ซึ่งแสดงว่า ผู้ทรงสิทธิ์ในกฎหมายลิขสิทธิ์จะมีอำนาจในการผูกขาดจากระยะเวลา ในขณะที่ผู้ทรงสิทธิ์ภายใต้กฎหมายสิทธิบัตรจะมีอำนาจผูกขาดในลักษณะของการสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ๆ¹⁵

2.5 ทรัพย์สินทางปัญญากับโครงสร้างตลาด

จากการที่ได้อธิบายไว้ข้างต้นว่า ระดับของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่เข้มงวดจะส่งผลต่อความไม่มีประสิทธิภาพของตลาด รวมไปถึงการใช้ทรัพยากรที่บิดเบือน ประเด็นที่สำคัญทางด้านโครงสร้างตลาดที่ผู้กำหนดนโยบายควรที่จะต้องทำความเข้าใจก็คือ 1) โครงสร้างตลาดที่เหมาะสมกับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาควรจะเป็นอย่างไร และ 2) ควรมีการกำหนดนโยบายการแข่งขันอย่างไรเพื่อที่จะนำมาสู่โครงสร้างการตลาดนั้น ซึ่งโครงสร้างตลาดที่เหมาะสมควรเป็นโครงสร้างที่การลดการผูกขาดและทำให้สังคมได้ประโยชน์อย่างแท้จริงจากทรัพย์สินทางปัญญา

เอาเปรียบผู้บริโภคในตลาด ซึ่งกรณีดังกล่าวยังสามารถเห็นได้จากการผูกขาดของโลก (World Monopoly) อย่าง ผู้ผลิตโปรแกรมคอมพิวเตอร์อย่าง Microsoft ในการเป็นผู้ขายซอฟต์แวร์ราคาสูงด้วยเช่นกัน

¹⁴ เมื่อเปรียบเทียบแล้ว การคุ้มครองภายใต้กฎหมายลิขสิทธิ์มักมีระยะเวลายาวนานกว่าการคุ้มครองภายใต้กฎหมายสิทธิบัตร อย่างไรก็ตาม เพื่อป้องกันความเสียหายจากการผูกขาดที่อาจเกิดขึ้น กฎหมายลิขสิทธิ์มักให้การคุ้มครองการแสดงออก (expression) ซึ่งมีขอบเขตที่แคบกว่าการคุ้มครองความคิด (idea) ภายใต้กฎหมายสิทธิบัตร

¹⁵ ถึงแม้ว่าผู้ทรงสิทธิ์ภายใต้กฎหมายเครื่องหมายการค้าจะมีอำนาจผูกขาดน้อยกว่าผู้ทรงสิทธิ์ภายใต้กฎหมายลิขสิทธิ์และกฎหมายสิทธิบัตรก็ตาม แต่การใช้ประโยชน์จากเครื่องหมายการค้าอาจส่งผลทำให้องค์กรทำการโฆษณาเครื่องหมายทางการค้าของตนในปริมาณที่มากเกินไป จนเกิดการ Markup ราคาสินค้าและส่งผลทำให้เกิดการบิดเบือนจากการจัดสรรทรัพยากรที่เหมาะสมได้เช่นกัน

2.5.1 โครงสร้างตลาดทรัพย์สินทางปัญญา

งานศึกษาของ Schumpeter (1912) เป็นงานศึกษาชิ้นแรกที่ได้อธิบายว่าโครงสร้างตลาดที่มีการแข่งขันโดยมีบริษัทขนาดเล็กเป็นจำนวนมากนั้นเป็นโครงสร้างที่เหมาะสมในการใช้ประโยชน์จากสินค้าทางปัญญาได้อย่างเต็มที่ที่สุด เนื่องจากบริษัทเล็กๆ มักไม่มีผลกำไรที่สูงพอในการที่จะนำผลตอบแทนจากสินค้าทางปัญญามาลงทุนทางด้านการวิจัยและการพัฒนา ดังนั้น Schumpeter เลยให้ความเห็นในงานศึกษาของตนเองในขั้นต่อมาในปี ค.ศ. 1942 (Schumpeter, 1942) ว่าหน่วยธุรกิจขนาดใหญ่มีความสามารถในการสร้างนวัตกรรมมากกว่าหน่วยธุรกิจขนาดเล็ก เนื่องจากการที่หน่วยธุรกิจขนาดใหญ่มักได้รับประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาในรูปของผลกำไรเป็นจำนวนมาก โดยที่หน่วยธุรกิจนี้ก็จะนำกำไรที่ได้รับมาลงทุนในการวิจัยและการพัฒนาต่อไปได้ ในขณะที่บริษัทที่มีขนาดเล็กจำนวนมากจะทำหน้าที่ในการนำทรัพย์สินทางปัญญาไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ (Commercialization) ได้ในวงกว้างและจะทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มต่อเศรษฐกิจจากนวัตกรรมที่ถูกคิดขึ้น¹⁶ และทำให้เกิดโครงสร้างเศรษฐกิจแบบฐานความรู้ (Knowledge-Base Economy) จากการมีนวัตกรรมออกมาอย่างต่อเนื่องซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม¹⁷

หลังจากนั้นได้มีงานศึกษาต่างๆ ออกมาอย่างมากมายเพื่อสนับสนุนแนวคิดของ Schumpeter ที่ว่าการพัฒนาทรัพย์สินทางปัญญาจะประสบความสำเร็จได้จะต้องมาจากศักยภาพทางด้านการลงทุนของบริษัทที่มีขนาดใหญ่เป็นสำคัญ เนื่องจากบริษัทใหญ่มีความสามารถในการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรทุนและทรัพยากรมนุษย์ได้มากกว่า รวมไปถึงบริษัทที่มีขนาดใหญ่มิสามารถควบคุมต้นทุนและสายการผลิตเพื่อเกิดการเรียนรู้การมีนวัตกรรมใหม่ๆ ที่มีประสิทธิภาพตามมา¹⁸ อย่างไรก็ตาม ได้มีการศึกษาอีกจำนวนหนึ่งได้แย้งสมมติฐานของ Schumpeter โดยอธิบายว่าหน่วยธุรกิจขนาดเล็กอาจมีความสามารถในการคิดค้นนวัตกรรมมากกว่าหน่วยธุรกิจขนาดใหญ่ โดยถึงแม้ว่า ธุรกิจขนาดใหญ่จะได้ประโยชน์จากการผลิตสินค้าในจำนวนมากกว่าบริษัทขนาดเล็กก็ตาม แต่ยังไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนผลผลิตกับความสามารถในการสร้างนวัตกรรมได้โดยตรง (Symeonidis, 1996) ในขณะที่ ความสามารถในการคิดค้นนวัตกรรมใหม่นั้น อาจไม่ได้ถูกกำหนดจากขนาดของหน่วยธุรกิจหรือความสามารถทางการเงินแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญอื่นๆ ด้วยเช่น

¹⁶ ต่อมาแนวคิดดังกล่าวได้ถูกตั้งชื่อว่า “สมมติฐานของ Schumpeter หรือ The Schumpeterian Hypotheses” (Symeonidis, 1996) โดยสมมติฐานดังกล่าวได้ถูกอธิบายไว้สองประเด็นด้วยกันคือ 1) องค์กรธุรกิจใหญ่จะมีการสร้างนวัตกรรมและสินค้าทางปัญญาได้มากกว่าขนาดธุรกิจเล็ก และ 2) องค์กรที่สร้างนวัตกรรมใหม่ๆ มักจะได้รับประโยชน์จากนวัตกรรมนั้น ยังส่งผลให้เกิดการสร้างอำนาจการผูกขาดให้กับหน่วยธุรกิจของตนเอง

¹⁷ Schumpeter (1942) ยังอธิบายถึงแนวคิดของ “Creative Destruction” ที่ว่า ถึงแม้ว่านวัตกรรมใหม่ๆ ที่ถูกผลิตขึ้นจะสร้างประโยชน์แก่สังคมก็ตาม นวัตกรรมนั้นอาจเป็น “ผู้ทำลาย” นวัตกรรมอื่นๆ ดังนั้น แนวคิดของ Creative Destruction ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า การมีนวัตกรรมใหม่นั้นมักจะมิทั้งผู้ได้ประโยชน์และผู้เสียประโยชน์ (Gainer and Loser) เกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน

¹⁸ ยกตัวอย่างจากงานศึกษาของ Horowitz (1962), Hamberg (1964), Cohen และคณะ (1987), Sutton (1991, 1998) และ Symeonidis (2002) เป็นต้น

- ลักษณะของสินค้าหรือบริการในอุตสาหกรรมนั้นเน้นการคิดค้นหรืองานสร้างสรรค์เป็นหลักหรือไม่ โดยสินค้าที่เน้นการสร้างสรรค์ (Creative Products) ไม่จำเป็นที่จะต้องใช้ต้นทุนที่สูงนักในการคิดนวัตกรรมใหม่ๆ โดยความคิดสร้างสรรค์สามารถเกิดขึ้นได้จากความคิดของแต่ละบุคคล ดังนั้นสินค้าที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์อาจมีโอกาที่จะถูกคิดค้นจากธุรกิจขนาดเล็กที่มีจำนวนมากมากกว่า
- ความยากหรือง่ายในการเข้าถึงเทคโนโลยีของบริษัทในอุตสาหกรรมนั้น โดยถ้าองค์กรสามารถเข้าถึงเทคโนโลยีในการผลิตได้ง่าย องค์กรนั้นจะมีความสามารถในการคิดนวัตกรรมใหม่ๆ ได้ง่ายด้วยเช่นกัน ถึงแม้ว่าองค์กรนั้นจะมีขนาดเล็กก็ตาม
- หน่วยธุรกิจนั้นเป็นธุรกิจแรกที่เข้าสู่ตลาดหรือไม่ โดยที่ผู้ที่เข้าสู่ตลาดเป็นรายแรกๆ มักจะได้เปรียบในการเป็นผู้เก็บเกี่ยวประสบการณ์ตามลักษณะของเส้นประสบการณ์ (Experience Curve) และเรียนรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด ซึ่งผู้ที่เข้าสู่ตลาดเป็นรายแรกๆ มักจะมีโอกาสในการเป็นผู้คิดค้นนวัตกรรมใหม่ออกสู่ตลาดได้มากกว่าผู้ผลิตที่เข้ามาในตลาดทีหลัง

ถึงแม้ว่า ด้วยปัจจัยดังกล่าวข้างต้นได้สนับสนุนว่าหน่วยธุรกิจขนาดเล็กอาจมีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะทำหน้าที่ในการเป็นผู้คิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆ ออกสู่ตลาดก็ตาม แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ หน่วยธุรกิจที่มีขนาดเล็กเหล่านี้อาจไม่สามารถได้รับประโยชน์จากการเป็นผู้คิดค้นได้อย่างเต็มที่เนื่องจากอาจไม่มีความสามารถพอในการนำสินค้าทางปัญญาที่ผลิตขึ้นมาสร้างประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ได้ (Commercialization)¹⁹ เนื่องจากบริษัทขนาดเล็กมีลูกค้าจำนวนไม่มากเท่ากับกรณีของบริษัทขนาดใหญ่ ทำให้ไม่สามารถกระจายสินค้าออกสู่ตลาดและสร้างกำไรอย่างมหาศาลจากสินค้าทางปัญญาของตนได้ ดังนั้นปัญหาที่บริษัทขนาดเล็กพบภายใต้การบริหารจัดการทรัพย์สินทางปัญญาไม่ใช่ความสามารถในการคิดนวัตกรรม แต่เป็นปัญหาจากการใช้สินค้าทางปัญญาของตนให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่างหาก ทั้งนี้การกำหนดนโยบายการแข่งขันที่เหมาะสมจากภาครัฐเป็นสิ่งจำเป็นที่จะทำให้สังคมได้รับประโยชน์สูงสุดจากทรัพย์สินทางปัญญา

2.5.2 นโยบายการแข่งขันสำหรับทรัพย์สินทางปัญญา

โครงสร้างตลาดที่เหมาะสมในการพัฒนาทรัพย์สินทางปัญญาหรือนวัตกรรมใหม่ๆ ก็คือโครงสร้างตลาดที่มีบริษัทผู้นำเป็นผู้คิดค้นนวัตกรรมที่มีประสิทธิภาพ (Efficiently-Innovative Leader) และมีบริษัทผู้ตาม “จำนวนมาก” (Many Innovative Followers) ในการนำนวัตกรรมดังกล่าวไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ ซึ่งประโยชน์ที่บริษัทผู้นำและผู้ตามนั้นจะได้รับจากการใช้นวัตกรรมก็คือการได้รับผลตอบแทนในรูปของกำไรที่สูงขึ้น (Private Value) และสังคมยังได้รับประโยชน์จาก

¹⁹ ยกตัวอย่างจากงานศึกษาของ Scherer (1992), Geroski (1994), Gambardella (1995), Cohen (1995), Gruber (1992, 1995) และ Sutton (1998) เป็นต้น

ทรัพย์สินทางปัญญานั้น (Social Return) ตามมาเมื่อ นวัตกรรมถูกใช้ประโยชน์จากบุคคลจำนวนมาก ดังนั้นไม่ว่าสินค้าทางปัญญาจะถูกคิดค้นจากหน่วยธุรกิจขนาดใหญ่หรือขนาดเล็กก็ตาม ใน การที่ผลตอบแทนทั้งสองด้าน (Social Return และ Private Return) จะเกิดขึ้นนั้น จำเป็นที่จะต้อง มีมาตรการหรือนโยบายที่สนับสนุนให้เกิดการแข่งขัน (Competition Policy) และสามารถนำทรัพย์สิน ทางปัญญานั้นมาใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ (Commercialization) ได้อย่างเหมาะสม โดยนโยบาย การแข่งขันที่เหมาะสมจะต้องให้ความสำคัญกับการรักษาสมดุลของการบริหารจัดการทรัพย์สินทาง ปัญญาดังนี้คือ

- 1) ให้การคุ้มครองพอสมควรแก่ผู้ผลิตทรัพย์สินทางปัญญาให้ได้รับประโยชน์ภายใต้ กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศ และพยายามรักษากฎหมายนั้นให้มี ประสิทธิภาพ รวมไปถึงการออกมาตรการสนับสนุนการสร้างนวัตกรรมในองค์กร เพื่อ เป็นการสร้างแรงจูงใจให้ผู้ผลิตในการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ ๆ และให้ผู้ผลิตได้รับ ประโยชน์อย่างยั่งยืนในรูปของ Private Return จากการมีนวัตกรรมนั้น รวมถึง
- 2) ลดอำนาจการผูกขาดทางนวัตกรรมของผู้ผลิตเพื่อให้สังคมได้รับประโยชน์จาก นวัตกรรมนั้นๆมากขึ้นซึ่งจะเป็นการเพิ่ม Social Return เช่นการกำหนดระยะเวลาการ คุ้มครองไม่ให้ยาวนานเกินไป และพยายามสนับสนุนให้บุคคลอื่นนำทรัพย์สินทางปัญญา ที่คิดค้นไปใช้ประโยชน์ให้มากขึ้น

ซึ่งการกำหนดนโยบายที่สมดุลระหว่าง 2 ข้อนี้จะทำให้สังคม (ทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค) ได้รับ ประโยชน์สูงสุดจากการมีนวัตกรรมและสิ่งประดิษฐ์ทางปัญญาใหม่ๆ

โดยสรุป การวิเคราะห์ทรัพย์สินทางปัญญากับประเด็นต่างๆทางด้านการค้าและการพัฒนา นี้เป็นบทเริ่มต้นเพื่อให้เข้าใจถึงความสำคัญของการมีทรัพย์สินทางปัญญาในมิติต่างๆทั้งทางด้าน การค้า การลงทุน และโครงสร้างตลาดที่เหมาะสม อันจะเป็นประโยชน์แก่ผู้กำหนดนโยบายเพื่อให้ ตระหนักถึงความสำคัญของการคิดค้นนวัตกรรม และกำหนดนโยบายการคุ้มครองทรัพย์สินทาง ปัญญาที่เหมาะสมกับภาคธุรกิจ อันจะเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ตัวสินค้า นอกจากนั้น การกำหนด นโยบายการแข่งขันที่คิดถึงผลประโยชน์โดยรวมยังเป็นการสนับสนุนให้คนในสังคมทั้งหมด ได้รับประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญานั้นๆตามมาด้วย

บทที่ 3

ระบบทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศไทย

ทรัพย์สินทางปัญญากลายเป็นปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่กำหนดความสามารถในการแข่งขันและนำไปสู่การค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ ในปัจจุบัน การเจรจาการค้าเสรีในเวทีต่างๆ ได้ยกประเด็นทางด้านการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญามาเป็นประเด็นหลักในการเจรจาประเทศพัฒนาแล้วซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดนวัตกรรมและทรัพย์สินทางปัญญาจำนวนมากต้องการให้มีมาตรการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา โดยกำหนดระดับการคุ้มครองของในแต่ละประเทศภายใต้กฎความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาระหว่างประเทศ ดังนั้น เพื่อปราบปรามการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาระหว่างประเทศอย่างจริงจัง ประเทศในเวทีเจรจาจึงได้ร่วมกันผลักดันให้มีการนำเอาประเด็นทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเข้าสู่การเจรจาการค้าระหว่างประเทศ โดยเนื้อหาในส่วนนี้จะอธิบายถึงการกฎความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในระดับโลกภายใต้องค์การการค้าโลก และพระราชบัญญัติการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของไทยเพื่อให้ทราบถึงมิติความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในปัจจุบันของประเทศไทย

3.1 การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในระดับโลก

เนื่องจากประเทศที่พัฒนาแล้วโดยทั่วไปจะเป็นแหล่งกำเนิดของเทคโนโลยีและทรัพย์สินทางปัญญาจำนวนมาก และประเทศเหล่านั้นต้องการให้มีมาตรการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาระหว่างประเทศขึ้น จึงได้ร่วมผลักดันนำเอาประเด็นการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเข้าสู่การเจรจาการค้าระหว่างประเทศ โดยที่การเจรจาแกตต์ (GATT) ในรอบอุรุกวัยเป็นเวทีการเจรจาแรกในระดับโลกที่ได้มีการนำเอาหัวข้อทางการค้าทรัพย์สินทางปัญญาเข้ามาพิจารณาพร้อมกับหัวข้อทางการค้าอื่นๆ จนภายหลังจากได้มีการก่อตั้งองค์การการค้าโลก (World Trade Organization: WTO) ในปี ค.ศ.1995 ซึ่งทำให้ทรัพย์สินทางปัญญาเริ่มมีบทบาทมากขึ้นในการเจรจาการค้าระหว่างกลุ่มประเทศสมาชิก ซึ่งเป็นพัฒนาการที่สำคัญในการเริ่มกำหนดกฎเกณฑ์การให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในระดับโลกต่อมา โดยการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในระดับโลกนี้ มีวัตถุประสงค์ที่จะลดการบิดเบือนและอุปสรรคที่มีต่อการค้าระหว่างประเทศ (จากที่อธิบายไว้ในส่วนที่แล้ว) และส่งเสริมให้มีการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาอย่างมีประสิทธิภาพ ต่อมาในภายหลัง การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในองค์การการค้าโลกนี้ได้รู้จักกันดีในชื่อของ “ความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า” หรือเรียกสั้นๆ ว่า “ความตกลงทริปส์” (TRIPS: Agreement of Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights)

ความตกลงทริปส์นี้ถือเป็นความตกลงระหว่างประเทศที่สมาชิกขององค์การการค้าโลกต้องผูกพันอย่างไม่มีเงื่อนไข โดยเป็นความตกลงที่ไม่เพียงแต่ได้นำเอาหลักการสำคัญที่ปรากฏอยู่ในอนุสัญญาทริปส์ทางปัญญาฉบับต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นอนุสัญญาปารีสปี ค.ศ. 1967 (Paris Convention) อนุสัญญาเบิร์นปี ค.ศ. 1971 (Berne Convention) อนุสัญญากรุงโรม (Rome Convention) ปี ค.ศ.1980²⁰ และอนุสัญญาการออกแบบวงจรรวมภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยทรัพย์สินทางปัญญาเกี่ยวกับวงจรรวม (Treaty on Intellectual Property in Respect of Integrated Circuits) ปี ค.ศ.1989 มาบัญญัติเรียบเรียงไว้อย่างเป็นระบบแล้ว นอกจากนี้ ความตกลงทริปส์ยังได้นำเอาหลักการพื้นฐานของความตกลงแอดต์ ไม่ว่าจะเป็นหลักปฏิบัติเยี่ยงชาติที่ได้รับการอนุเคราะห์ยิ่ง (Most-Favored Nation Treatment Principle) หลักปฏิบัติเยี่ยงคนชาติ (National Treatment Principle) และหลักต่างตอบแทน (Reciprocity Principle) มาบัญญัติไว้เป็นหลักการพื้นฐานในข้อตกลงอีกด้วยด้วย นอกจากนี้ข้อตกลงทริปส์ยังกำหนดกฎเกณฑ์ใหม่ๆ เพื่อคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเพิ่มขึ้นเช่น การกำหนดหลักเกณฑ์และมาตรฐานขั้นต่ำในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศสมาชิก กล่าวคือ ประเทศสมาชิกใดจะให้ความคุ้มครองต่ำกว่าระดับที่บัญญัติไว้ในความตกลงทริปส์ไม่ได้ แต่อาจคุ้มครองในระดับที่สูงกว่าได้ ภายใต้เงื่อนไขที่ว่า การคุ้มครองในระดับที่สูงกว่านั้นจะต้องไม่ขัดแย้งกับหลักการและบทบัญญัติของทริปส์

แม้ว่านานาประเทศสมาชิกจะให้ความสำคัญของการให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา แต่ประเทศเหล่านี้ต่างมีทัศนคติเกี่ยวกับระดับหรือมาตรฐานของความคุ้มครองที่แตกต่างกัน (Braga, 1995) โดยประเทศที่มีระดับการพัฒนาทางเทคโนโลยีสูงมักจะต้องการให้มีการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาอย่างเข้มงวด ในขณะที่ประเทศที่มีระดับการพัฒนาเทคโนโลยีที่ไม่สูงนักกลับต้องการจำกัดขอบเขตของการให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเฉพาะในสาขาที่ตนมีศักยภาพในการแข่งขันเท่านั้น ประเทศเหล่านี้จึงมีความจำเป็นต้องสร้างความสมดุลของประโยชน์ระหว่างผู้ทรงสิทธิ์ซึ่งมักเป็นบริษัทขนาดใหญ่กับผู้บริโภคในประเทศ โดยการให้การคุ้มครองในระดับที่เหมาะสมแก่ผู้ผลิต และกำหนดระยะเวลาการคุ้มครองที่ไม่นานจนเกินไปเพื่อให้ผู้บริโภคอื่นๆ ซึ่งอาศัยอยู่ประเทศหนึ่ง สามารถนำสิ่งประดิษฐ์ทางปัญญานั้นไปใช้ประโยชน์ในราคาที่ไม่สูงนัก ซึ่งมาตรฐานของการคุ้มครองต้องถูกกำหนดโดยพิจารณาจากระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจของแต่ละประเทศเป็นสำคัญด้วย

²⁰ อนุสัญญาปารีสเป็นความตกลงเพื่อคุ้มครองทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม (Paris Convention for the Protection of Industrial Property) อนุสัญญาเบิร์นเป็นความตกลงเพื่อคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม (Berne Convention for Protection of Literary and Artistic Works) และอนุสัญญาโรมเป็นความตกลงซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองนักแสดง ผู้ผลิตสิ่งบันทึกเสียง และองค์กรแพร่เสียงแพร่ภาพ (Rome Convention for the Protection of performers, Producers of Phonograms and Broadcasting Organization)

จากการที่ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่มีระดับการคุ้มครองเข้มแข็งที่สุดและประสบความสำเร็จในการในการพิทักษ์ผลประโยชน์ของผู้ประกอบการในประเทศ²¹ สหรัฐอเมริกาได้มองว่าบรรษัทข้ามชาติของตนได้สูญเสียศักยภาพในการแข่งขันในตลาดโลกให้แก่ประเทศในเอเชียและลาตินอเมริกาเนื่องจากการกระทำละเมิดในทรัพย์สินทางปัญญาที่ตนถือครองและเห็นว่าประเทศคู่ค้าของตนได้อาศัยโอกาสจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีกระทำการลอกเลียนโดยเฉพาะในอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงทำให้ต้องเสียหายและสูญเสียรายได้จำนวนมาก โดยอุตสาหกรรมเหล่านั้นประกอบด้วย อุตสาหกรรมยา ดนตรี ภาพยนตร์ และคอมพิวเตอร์ ซึ่งส่งผลทำให้สหรัฐต้องประสบภาวะขาดดุลบัญชีเดินสะพัดกับประเทศคู่ค้าอย่างหนักในช่วงทศวรรษที่ 80²² ซึ่งประเทศที่สหรัฐระบุว่ามีการกระทำที่ละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาโดยส่วนใหญ่จะเป็นประเทศกำลังพัฒนา ได้แก่ เกาหลีใต้ ไต้หวัน ไนจีเรีย มาเลเซีย อินโดนีเซีย จีน อินเดีย เม็กซิโก และ ไทย เป็นต้น

ดังนั้น จากการที่ในปัจจุบันสหรัฐได้ดำเนินการจัดทำความตกลงการค้าเสรีกับหลายประเทศ สหรัฐพยายามกำหนดรูปแบบการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่เข้มงวดกว่ามาตรฐานขั้นต่ำในความตกลงทริปส์ หรือเรียกว่า “ทริปส์พลัส” (TRIPS-Plus) กับประเทศคู่เจรจา รวมถึงประเทศไทย ซึ่งความตกลงทริปส์พลัสนี้จะเป็นแรงกดดันที่ส่งผลทำให้ประเทศไทยต้องเปลี่ยนแปลงแก้ไขมาตรการในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาอีกหลายประการ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของคนไทยในหลายๆด้านเช่น ภาคการผลิตที่ส่งผลทำให้ผู้ประกอบการไทยขาดโอกาสที่อยู่ในคลังต่างประเทศซึ่งไม่ได้จดทะเบียนในประเทศไทยเกษตรกรไม่สามารถเก็บผลผลิตของพืชพื้นเมืองได้ การสาธารณสุขที่มีการจำกัดสิทธิเข้าถึงยาซึ่งจะทำให้ต้นทุนการใช้จ่ายสูงขึ้น การศึกษาที่ต้องมีต้นทุนที่สูงขึ้นเนื่องจากจะต้องมีการบังคับที่การวิจัยจะต้องเสียค่าลิขสิทธิ์แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ หรือแม้กระทั่งการที่ผู้ประกอบการไทยอาจสูญเสียโอกาสในการทำธุรกิจ (โดยเฉพาะอุตสาหกรรมทางด้านเทคโนโลยีและสารสนเทศ) จากการคุ้มครองที่เข้มงวดดังกล่าวได้²³

โดยสรุป ความสัมพันธ์ระหว่างการค้ากับทรัพย์สินทางปัญญาเกิดขึ้นเมื่อประเทศที่พัฒนาแล้วอ้างถึงการกระทำที่ละเมิดสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา โดยประเทศที่พัฒนาแล้วได้ยกเหตุผลในการเสนอให้มีการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาคือ

²¹ Kortum and Lerner (1997) ได้ทำการศึกษาในกรณีของจำนวนการขอใช้สิทธิบัตรจากผู้ผลิตในประเทศสหรัฐอเมริกาพบว่า มีจำนวนเพิ่มขึ้นมากในช่วง ค.ศ. 1985-1995 โดยสาเหตุประการแรกของการเพิ่มขึ้นมากจากออกกฎหมายของรัฐสภาสหรัฐในการให้ความคุ้มครองแก่ผู้ผลิต ประการที่สอง ระดับของการขอใช้สิทธิบัตรได้เพิ่มขึ้นจากการพัฒนาการทางด้านเทคโนโลยีอย่างรวดเร็วในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาในอุตสาหกรรม IT คอมพิวเตอร์ และสารสนเทศ

²² จากการประเมินของคณะกรรมการการค้าระหว่างประเทศของสหรัฐ ปรากฏว่า ในปี พ.ศ.2529 (ค.ศ.1986) เพียงปีเดียวสหรัฐได้สูญเสียรายได้จากการที่มีการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาในต่างประเทศไปเป็นจำนวนเงินประมาณ 43-61 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (USITC, 1988)

²³ ดูรายละเอียดถึงการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของสหรัฐที่แตกต่างจากความตกลงทริปส์ได้ในงานวิจัยของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2548) หน้า 5-19 – 5-31

- การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาช่วยส่งเสริมการค้าเสรีระหว่างประเทศ
- การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเป็นกุญแจสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ
- การไม่มีการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาจะทำให้ประเทศสูญเสียโอกาสทางเศรษฐกิจเป็นจำนวนมากมหาศาล

โดยข้อเสนอดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อตอบสนองความต้องการของประเทศที่พัฒนาแล้วคือ (1) การกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของการคุ้มครองให้มีความรัดกุม, 2) กำหนดให้มีมาตรการของทุกประเทศไปในทิศทางเดียวกันที่เข้มงวดขึ้น, และ 3) ประเทศที่พัฒนาแล้วต้องการให้มีการกำหนดมาตรการระงับข้อพิพาทที่สามารถนำมาใช้ได้มีประสิทธิภาพต่อประเทศที่ไม่ให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาโดยชอบธรรม ดังนั้น ประเทศสมาชิกขององค์การการค้าโลกจึงจำเป็นต้องกำหนดมาตรฐานการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาขั้นต่ำภายใต้ความตกลงทริบส์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แม้กระทั่งกับประเทศไทยเองก็จำเป็นต้องพิจารณาถึงความสำคัญของการออกกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาในประเทศ และปฏิบัติในฐานะของประเทศภาคีตามข้อตกลงของโลก ซึ่งในส่วนต่อไปจะอธิบายถึงวิวัฒนาการทางกฎหมายของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในประเทศไทย

3.2 การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศไทย: มิติทางกฎหมาย

ในส่วนของประเทศไทยเองได้เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกความตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญารั้งแรกในปี พ.ศ. 2474 (ค.ศ. 1931) โดยเข้าเป็นภาคีในอนุสัญญากรุงเบิร์นที่มีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม และยังขยายการการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในทุกประเภทตามความตกลงทริบส์เนื่องจากไทยเป็นสมาชิกถาวรขององค์การการค้าโลก นอกเหนือจากนั้นประเทศไทยยังเข้าเป็นภาคีองค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (World Intellectual Property Organization: WIPO) ในปี พ.ศ. 2532²⁴ การที่ประเทศไทยเป็นภาคีสมาชิกองค์การการค้าโลกจึงมีพันธกิจที่จะต้องออกกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาตามบทบัญญัติของความตกลงทริบส์²⁵ ในปัจจุบัน ประเทศไทยมีกฎหมายให้ความคุ้มครองทรัพย์สิน

²⁴ องค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO) เป็นองค์การชำนาญพิเศษของสหประชาชาติมีหน้าที่ดูแลและให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาระหว่างประเทศ โดยอาศัยกฎเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นโดยความตกลงระหว่างประเทศต่างๆจาก อนุสัญญาปารีส อนุสัญญาเบิร์น และอนุสัญญาโรม เป็นต้น

²⁵ แม้ว่าประเทศไทยจะเข้าเป็นภาคีสมาชิกขององค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก อนุสัญญาเบิร์น และปฏิบัติตามความตกลงทริบส์แล้วก็ตาม ยังมีความตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญ่อีกหลายฉบับที่ไทยไม่ได้เป็นสมาชิก เช่น ความตกลงเมดริดเกี่ยวกับการจดทะเบียนเครื่องหมายการค้า (Madrid Agreement Concerning the International Registration of Marks) อนุสัญญาความร่วมมือสิทธิบัตร (Patent Cooperation Treaty: PCT) อนุสัญญาเกี่ยวกับการแสดงและบันทึกเสียงขององค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO Copyright Treaty) อนุสัญญาเกี่ยวกับการแสดงและบันทึกเสียงขององค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO Performances and Phonograms Treaty) เป็นต้น

ทางปัญญาเฉพาะที่อยู่ในความรับผิดชอบของกรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์อยู่ 7 ฉบับ (เรียงลำดับตามปีที่ประกาศใช้) ดังต่อไปนี้

1. พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ.2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 และพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2542
2. พระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ.2534 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2543
3. พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537
4. พระราชบัญญัติคุ้มครองแบบผังภูมิของวงจรรวม พ.ศ.2543
5. พระราชบัญญัติความลับทางการค้า พ.ศ.2545
6. พระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งป้องชีทางภูมิศาสตร์ พ.ศ.2546
7. พระราชบัญญัติการผลิตผลิตภัณฑ์ชีวดี พ.ศ.2548

โดยรายละเอียดของกฎหมายได้ระบุเนื้อหาในแต่ละประเภทของทรัพย์สินทางปัญญาดังต่อไปนี้

3.2.1 สิทธิบัตร

ตามพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2542 มาตรา 3 วรรค 5 สิทธิบัตรหมายถึง หนังสือสำคัญที่รัฐออกให้เพื่อคุ้มครองการประดิษฐ์ (Invention) การออกแบบผลิตภัณฑ์ (Product Design) หรือ ผลิตภัณฑ์อรรถประโยชน์ (Utility Model) ที่มีลักษณะตามที่กฎหมายกำหนด เมื่อสิทธิบัตรได้รับการจดทะเบียนแล้ว ผู้ทรงสิทธิบัตรมีสิทธิในการที่จะแสวงหาประโยชน์จากผลงานของตนแต่เพียงผู้เดียวในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ทั้งนี้ ระบบสิทธิบัตรของไทยมีความพิเศษในเรื่องการออกแบบผลิตภัณฑ์ หมายความว่า รูปร่างของผลิตภัณฑ์หรือองค์ประกอบของลวดลาย หรือสีของผลิตภัณฑ์อันสามารถใช้เป็นแบบสำหรับผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมรวมทั้งหัตถกรรมได้²⁶ ตามกฎหมายไทย สิทธิบัตร แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือสิทธิบัตรการประดิษฐ์ (invention patent) และสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์ (industrial design patent)

- การประดิษฐ์ หมายถึงการคิดค้นเกี่ยวกับ กลไก โครงสร้าง ส่วนประกอบของสิ่งของเครื่องใช้ เช่น กลไกของกล้องถ่ายรูป หรือ ยารักษาโรค เป็นต้น หรือการคิดค้นกรรมวิธีในการผลิตสิ่งของ เช่น วิธีการในการผลิตสินค้า วิธีการในการเก็บรักษาพืชผักผลไม้ไม่ให้เน่าเสียเร็วเกินไป เป็นต้น
- การออกแบบผลิตภัณฑ์ หมายถึง การออกแบบรูปร่าง ลวดลาย หรือสีสันทัน ที่มองเห็นได้จากภายนอก เช่น การออกแบบแก้วน้ำให้มีรูปร่างเหมือนรองเท้า เป็นต้น

กฎหมายกำหนดว่า การประดิษฐ์ที่ขอรับสิทธิบัตรได้ จะต้องมืองค์ประกอบครบทั้ง 3 ประการคือ

1. เป็นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ (New) ซึ่งหมายถึง เป็นสิ่งประดิษฐ์ที่ยังไม่เคยมีจำหน่ายหรือขายมาก่อน หรือยังไม่เคยเปิดเผยรายละเอียดของสิ่งประดิษฐ์ในสื่อใดๆมาก่อน
2. มีขั้นการประดิษฐ์ (Inventive Step) ที่สูงขึ้น ซึ่งหมายถึง ไม่เป็นสิ่งประดิษฐ์ที่สามารถทำได้ง่ายโดยผู้มีความรู้ในระดับธรรมดา และ
3. สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในทางอุตสาหกรรม หัตถกรรม เกษตรกรรมและพาณิชยกรรมได้

พระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 ยังกำหนดให้มีการประดิษฐ์ที่สามารถได้รับการคุ้มครองโดย “อนุสิทธิบัตร” (petty patent) ซึ่งให้ความคุ้มครองสิ่งประดิษฐ์คิดค้นที่มีการปรับปรุงเพียงเล็กน้อย กล่าวคือ การประดิษฐ์ที่สามารถจดทะเบียนอนุสิทธิบัตรได้ไม่จำเป็นต้องมีขั้นการประดิษฐ์ (Inventive Step) แต่ยังคงเป็นสิ่งประดิษฐ์ใหม่และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในทางอุตสาหกรรม หัตถกรรม เกษตรกรรมและพาณิชยกรรมได้

อายุแห่งการคุ้มครองสิทธิบัตรการประดิษฐ์คือ 20 ปีนับจากวันที่ยื่นคำขอรับสิทธิบัตรในประเทศไทย ในขณะที่สิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์มีอายุแห่งการคุ้มครอง 10 ปีนับจากวันที่ได้ยื่นคำขอรับสิทธิบัตรในประเทศไทย โดยอายุแห่งการคุ้มครองเหล่านี้ไม่สามารถต่อได้อีกเมื่อสิ้นอายุการคุ้มครอง ส่วนอนุสิทธิบัตรมีอายุแห่งการคุ้มครอง 6 ปีนับจากวันที่ได้ยื่นคำขอรับอนุสิทธิบัตร และสามารถต่ออายุได้อีก 2 ครั้ง ครั้งละ 2 ปี สิทธิบัตรจะตกเป็นสมบัติสาธารณะ ผู้ทรงสิทธิบัตรไม่สามารถอ้างความมีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการประดิษฐ์ หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์นั้นได้อีก ดังนั้น บุคคลใดๆ จึงมีสิทธิใช้สิทธิบัตรนั้นได้โดยถูกต้องตามกฎหมายโดยไม่ต้องเสียค่าตอบแทน

3.2.2 เครื่องหมายการค้า

ตามพระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ.2534 แก้ไขเพิ่มเติมในพระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2543 ได้ระบุว่า เครื่องหมายการค้า หมายถึง เครื่องหมายหรือสัญลักษณ์หรือตราที่ใช้กับสินค้าหรือบริการโดยสามารถจำแนกได้ 4 ประเภท คือ

- เครื่องหมายการค้า (trademark) – คือเครื่องหมายที่ใช้เป็นที่หมายหรือเกี่ยวข้องกับสินค้าเพื่อแสดงว่าสินค้าที่ใช้เครื่องหมายนั้นแตกต่างกับสินค้าที่ใช้เครื่องหมายการค้าของบุคคลอื่น เช่น มาม่า กระทั่งแดง เป็นต้น
- เครื่องหมายบริการ (service mark) – คือเครื่องหมายที่ใช้เป็นที่หมายหรือเกี่ยวข้องกับบริการ เพื่อแสดงว่าบริการที่ใช้เครื่องหมายนั้นแตกต่างกับบริการที่ใช้

เครื่องหมายบริการของบุคคลอื่นเช่น เครื่องหมายของสายการบิน ธนาคาร โรงแรม เป็นต้น

- เครื่องหมายรับรอง (certification mark) – คือเครื่องหมายที่เจ้าของเครื่องหมายรับรองใช้เป็นที่ยืนยันหรือเกี่ยวข้องกับสินค้าและบริการของบุคคลอื่น เพื่อเป็นการรับรองคุณภาพสินค้า หรือบริการนั้นเช่น เซลล์ชวนชิม แม่ช้อยนางรำ เป็นต้น
- เครื่องหมายร่วม (collective mark) – คือเครื่องหมายการค้าหรือเครื่องหมายบริการที่ใช้โดยบริษัทหรือวิสาหกิจในกลุ่มเดียวกัน หรือโดยสมาชิกของสมาคม กลุ่มบุคคล หรือองค์กรอื่นใดของรัฐหรือเอกชน เช่น ตราช้างของบริษัทปูนซีเมนต์ไทย เป็นต้น

เครื่องหมายทางการค้าครอบคลุมไปถึงภาพถ่าย ภาพวาด ภาพประดิษฐ์ ตรา ชื่อ คำ ข้อความ ตัวหนังสือ ตัวเลข ลายมือชื่อ กลุ่มของสี รูปร่างหรือรูปทรงของวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างรวมกัน จากคำนิยามดังกล่าว มีข้อสังเกตว่าเครื่องหมายที่จะได้รับความคุ้มครองนั้น จะต้องมองเห็นได้ด้วยตา ซึ่งสอดคล้องกับความตกลงทริปส์ที่ระบุให้ประเทศภาคีสมาชิกอาจกำหนดเงื่อนไขในการจดทะเบียนว่า สัญลักษณ์นั้นจะต้องเป็นสิ่งที่สัมผัสได้ด้วยจักขุประสาท (Visually Perceptible) ลักษณะเครื่องหมายการค้าที่จดทะเบียนได้ต้องประกอบด้วยลักษณะ 3 ประการคือ

1. มีลักษณะบ่งเฉพาะ (Distinctiveness) กล่าวคือ มีลักษณะที่ทำให้ประชาชนหรือผู้ใช้สินค้านั้นทราบและเข้าใจได้ว่าสินค้าที่ใช้เครื่องหมายการค้าานั้นแตกต่างไปจากสินค้าอื่น
2. ไม่มีลักษณะต้องห้ามตามกฎหมาย เช่น ใช้เครื่องหมายประจำชาติหรือธงชาติ หรือ ตราแผ่นดิน เครื่องหมายราชการต่างๆ และ
3. ไม่เหมือนหรือคล้ายกับเครื่องหมายของบุคคลอื่นที่ได้จดทะเบียนไว้แล้ว จนอาจทำให้สาธารณชนสับสนหรือหลงผิดในความเป็นเจ้าของของสินค้าหรือแหล่งกำเนิดของสินค้า

ดังนั้น การคุ้มครองเครื่องหมายการค้าประเภทต่างๆ ในประเทศไทยจะได้รับการคุ้มครองโดยสมบูรณ์ตามกฎหมาย เมื่อเจ้าของเครื่องหมายการค้าได้ยื่นขอ และได้รับการจดทะเบียนจากนายทะเบียน คือกรมทรัพย์สินทางปัญญา

เครื่องหมายการค้ามีประโยชน์ในการช่วยให้ผู้บริโภคสามารถจดจำสินค้าของเจ้าของเครื่องหมายการค้า ซึ่งจะทำให้ผู้บริโภคสามารถแยกแยะเลือกซื้อสินค้านั้นได้ โดยไม่สับสนกับสินค้าของบุคคลอื่น นอกจากนี้เครื่องหมายการค้ายังเป็นเสมือนกับ “เครื่องประกันคุณภาพสินค้า” ที่สร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภคในการเลือกซื้อสินค้า ผู้เป็นเจ้าของเครื่องหมายการค้าที่จดทะเบียน

มีสิทธิในการฟ้องร้องดำเนินคดีเพื่อป้องกันการละเมิดสิทธิในเครื่องหมายการค้าของตน หรือสามารถเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนจากการละเมิดสิทธิ²⁷ เครื่องหมายการค้าที่จดทะเบียนแล้วจะมีอายุการคุ้มครอง 10 ปี เมื่อครบกำหนดสามารถที่จะต่ออายุได้เป็นครั้งๆ ครั้งละ 10 ปี โดยไม่มีการหมดอายุ

3.2.3 ลิขสิทธิ์

พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ลิขสิทธิ์เป็นกฎหมายคุ้มครองลิขสิทธิ์ของประเทศไทย ซึ่งเป็นกฎหมายตามพันธกรณีของอนุสัญญากรุงเบิร์นและความตกลงทริปส์ ตามมาตรา 61 วรรค 1 ลิขสิทธิ์หมายถึง งานสร้างสรรค์ในรูปแบบวรรณกรรม ศิลปกรรม นาฏกรรม ดนตรีกรรม โสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ สิ่งบันทึกเสียง งานแพร่เสียงแพร่ภาพ หรืองานอื่นใดในแผนกวรรณคดี วิทยาศาสตร์หรือแผนกศิลปะ ไม่ว่าจะแสดงออกโดยวิธีหรือรูปแบบใด อย่างไรก็ตาม งานจะได้รับการคุ้มครองหรือไม่ขึ้นอยู่กับประเภทของงานด้วย โดยองค์ประกอบเพื่อดูว่างานนั้นมีลิขสิทธิ์หรือไม่ คือ 1) เป็นงานที่แสดงออกซึ่งความคิด, 2) เป็นการแสดงออกในชนิดที่กฎหมายรับรอง, 3) ต้องเป็นงานที่สร้างสรรค์ด้วยตนเอง, และ 4) ต้องไม่ซ้ำงานอันขัดกับกฎหมาย

3.2.4 แบบผังภูมิวงจรรวม

พระราชบัญญัติคุ้มครองแบบผังภูมิของวงจรรวม พ.ศ.2543 เป็นกฎหมายคุ้มครองแบบแบบแผนผังหรือภาพที่สร้างขึ้นไม่ว่าจะปรากฏในรูปแบบใดหรือวิธีใดเพื่อให้เห็นถึงการจัดวางให้เป็นวงจรรวมเช่น วงจรไฟฟ้าที่ได้ออกแบบขึ้นมา และตัวชุดหน้ากาก หรือแผ่นบังซึ่งเป็นตัวต้นแบบที่ใช้ในการสร้างให้เกิดแบบผังภูมิก็จัดว่าอยู่ในข่ายที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายด้วยเช่นกัน โดยแบบผังภูมิที่จะนำมาขอรับความคุ้มครองได้จะต้อง 1) เป็นแบบผังภูมิที่ผู้ออกแบบได้สร้างสรรค์ขึ้นเองและไม่เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป หรือ 2) เป็นผังภูมิที่ผู้ออกแบบได้สร้างสรรค์ขึ้นใหม่โดยนำเอาชิ้นส่วน ส่วนเชื่อมต่อแบบผังภูมิหรือวงจรรวมอันเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปมาจัดวางใหม่ ทำให้เกิดเป็นแบบผังภูมิใหม่

3.2.5 ความลับทางการค้า

ตามพระราชบัญญัติความลับทางการค้า พ.ศ.2545 ความลับทางการค้าหมายถึง ข้อมูลการค้า (Trade Information) ซึ่งไม่รู้จักกันโดยทั่วไปและยังเข้าถึงไม่ได้ในหมู่บุคคลซึ่งโดยปกติแล้วจะต้องเกี่ยวข้องกับข้อมูลข่าวสารดังกล่าว โดยความลับทางการค้าจะต้องมีประโยชน์อย่างยิ่งในเชิงพาณิชย์เช่น สูตรยา สูตรอาหารและเครื่องดื่ม สูตรเครื่องสำอาง เป็นต้น ทั้งนี้ ความลับทางการค้าจะครอบคลุมไปถึง กรรมวิธีการผลิตต่างๆ รายละเอียดเกี่ยวกับราคาสินค้า บัญชีรายชื่อลูกค้า และ

²⁷ อย่างไรก็ตาม เจ้าของเครื่องหมายการค้าที่ไม่ได้จดทะเบียน ยังสามารถฟ้องคดีบุคคลอื่นซึ่งเอาสินค้าของตนไปลงขายว่าเป็นสินค้าของเจ้าของเครื่องหมายการค้านั้นได้

วิธีการบริหารจัดการองค์กร ตามพระราชบัญญัติความลับทางการค้า ผู้ประกอบการไม่จำเป็นต้องจดทะเบียนกับหน่วยงานรัฐเนื่องจาก ความลับทางการค้าจะได้รับความคุ้มครองตราบเท่าที่ยังเป็นความลับอยู่ เพราะฉะนั้นสิทธิของเจ้าของความลับทางการค้าจะยังคงมีอยู่ตลอดไป หากแต่ความลับนั้นยังไม่มีเปิดเผย อย่างไรก็ตาม กรมทรัพย์สินทางปัญญาได้จัดบริการจดทะเบียนความลับทางการค้าเพื่อความสะดวกในการรับข้อพิพาทที่อาจเกิดขึ้น และการกำหนดบทลงโทษต่อผู้ที่เปิดเผยหรือใช้ซึ่งความลับทางการค้า โดยไม่ได้รับความยินยอมจากเจ้าของ

ความลับทางการค้าเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่สามารถโอนให้แก่กันได้โดยทางมรดกหรือทางนิติกรรม นอกจากนี้ เจ้าของความลับทางการค้ามีสิทธิที่จะเปิดเผยเอาไปใช้หรือใช้ความลับทางการค้าโดยอาจจะกำหนดเงื่อนไขให้มีการรักษาความลับทางการค้านั้นต่อไปก็ได้

3.2.6 สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ.2546 ระบุว่า สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indication หรือ GI) เป็นทรัพย์สินทางปัญญาประเภทหนึ่งที่มีลักษณะสำคัญอยู่ที่ความเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยสำคัญสองประการคือ ธรรมชาติและมนุษย์ โดยสามารถจำแนกได้เป็นสองประเภทคือ

1. สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์โดยตรง (direct geographical indication) โดยเป็นชื่อทางภูมิศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสินค้านั้นๆ โดยตรง เช่น ส้มโอนครชัยศรี หรือ ไข่เค็มไชยา เป็นต้น
2. สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์โดยอ้อม (indirect geographical indication) ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้เพื่อบ่งบอกแหล่งภูมิศาสตร์อันเป็นแหล่งกำเนิดหรือแหล่งผลิตของสินค้า เช่น สัญลักษณ์ประจำอำเภอ หรือจังหวัด เป็นต้น
3. ไม่เป็นชื่อสามัญที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่าเป็นชื่อที่ใช้เรียกขานสินค้าใดสินค้าหนึ่งที่จะใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์นั้น
4. ไม่เป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือนโยบายของรัฐบาล
5. กรณีที่เป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของต่างประเทศจะต้องปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าได้คุ้มครองและมีการใช้สืบเนื่องตลอดมาจนถึงวันที่ยื่นการขอจดทะเบียนในประเทศ

เนื่องจากความเกี่ยวเนื่องในลักษณะของสถานที่ตั้ง สิทธิในสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์จึงถือเป็น “สิทธิชุมชน” (community rights) โดยผู้เป็นเจ้าของไม่ใช่บุคคลหนึ่งบุคคลใด แต่เป็นกลุ่มชุมชนที่เป็นผู้ผลิตหรือผู้ประกอบการในพื้นที่ทางภูมิศาสตร์นั้นๆ

3.2.7 ภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากข้อมูลของกรมทรัพย์สินทางปัญญาได้จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น 3 หมวด ได้แก่

1. องค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่น (Traditional Knowledge) ซึ่งหมายถึง องค์ความรู้ วิธีการ ทักษะ นวัตกรรม แนวปฏิบัติ หรือการเรียนรู้ที่เป็นผลมาจากกิจกรรมทางปัญญาในรูปแบบดั้งเดิมของชุมชนท้องถิ่นที่มีการสืบทอดและพัฒนาจากรุ่นอดีตสู่รุ่นปัจจุบัน เช่น องค์ความรู้เกี่ยวกับการทำไวน์กระชายดำ การทำมีดอรัญญิก การทอผ้าไหม เป็นต้น
2. การแสดงออกซึ่งศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน (Expression of Folklore) ซึ่งหมายถึง การแสดงออกซึ่งองค์ความรู้และวัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้านที่แสดงถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ เช่น การแสดงออกทางวาจา (เช่น ตำนาน กวีนิพนธ์ ปริศนา เรื่องเล่า) การแสดงออกทางดนตรี (เช่น เพลง ดนตรี) การแสดงออกทางกาย (เช่น การเต้น การแสดงละคร พิธีกรรม) รวมไปถึงการแสดงออกในสิ่งที่จับต้องได้ (เช่น งานศิลปะ รวมถึง ภาพวาด งานจิตรกรรม) เป็นต้น
3. ทรัพยากรพันธุกรรม (Genetic Resource) หมายความว่ารวมถึง ทรัพยากรพันธุกรรม สิ่งมีชีวิตหรือส่วนหนึ่งส่วนใดของสิ่งมีชีวิต หรือองค์ประกอบที่เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตของระบบนิเวศ ซึ่งมีประโยชน์หรือคุณค่าตามความเป็นจริงและตามศักยภาพ เช่น พืชสมุนไพรประจำท้องถิ่นที่สามารถนำมาผลิตยารักษาโรคต่าง ๆ ได้ เป็นต้น

ในปัจจุบันไทยไม่มีกฎหมายเฉพาะที่คุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่มีกฎหมายอยู่บางส่วนที่เป็นกฎหมายใกล้เคียง สามารถนำมาใช้เพื่อวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นบางสาขา ได้แก่ (1) พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ให้การคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป และพันธุ์พืชใหม่และ (2) พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก พ.ศ. 2542 อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงสาธารณสุข ให้การคุ้มครองตำรับตำรายา สมุนไพร แหล่งอนุรักษ์สมุนไพร และภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย เป็นต้นขณะนี้ หน่วยงานทั้งสองอยู่ระหว่างจัดทำกลไกการคุ้มครองตามกฎหมายดังกล่าว ซึ่งในปัจจุบัน สิ่งที่เจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นกำลังประสบปัญหาก็คือ การที่ภูมิปัญญาของไทยถูกต่างชาตินำไปใช้ประโยชน์โดยไม่ได้อออนุญาต เช่น มีการลักลอบนำเอาสารพันธุกรรมพืชของไทยออกไปนอกประเทศเพื่อใช้ประโยชน์และนำไปจดเป็นสิทธิบัตรในประเทศของตน นอกจากนี้ ประเทศไทยยังไม่มีความตกลงระหว่างประเทศที่วางมาตรฐานการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพ กฎหมายไทยสองฉบับ (พ.ร.บ.คุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 พ.ร.บ.คุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก พ.ศ. 2542) มีผลบังคับใช้ในราชอาณาจักเท่านั้น รวมทั้งยังไม่มีหน่วยงานที่

กำกับดูแลเรื่องการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นในภาพรวม แต่ละหน่วยงานดูแลเฉพาะเรื่องที่อยู่ในอำนาจหน้าที่²⁸

3.3 การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศไทย: มิติทางเศรษฐศาสตร์

ทรัพย์สินทางปัญญาส่วนใหญ่จะมีองค์ประกอบสำคัญอยู่ที่การวิจัยและการพัฒนา (Research and Development) รวมถึงการคิดค้นเพื่อสร้างสรรค์งานประดิษฐ์ต่างๆ โดยทั่วไปแล้ว การลงทุนเพื่อการวิจัยและพัฒนา โดยเฉพาะทางเทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ในอดีตจะเป็นการลงทุนโดยภาครัฐเป็นส่วนใหญ่²⁹ แต่อย่างไรก็ตามจากสภาวะการแข่งขันทางธุรกิจที่เพิ่มขึ้น ภาคเอกชนได้เพิ่มบทบาทมากขึ้นในการวิจัยและการพัฒนา

ซึ่งเมื่อวิเคราะห์โดยภาพรวมแล้ว ระดับการวิจัยและการพัฒนามีความแตกต่างกันมากไม่เพียงแต่ระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนา แต่ยังมี ความแตกต่างกันระหว่างกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาอีกด้วย สำหรับประเทศไทย การลงทุนในการวิจัยและพัฒนาของประเทศมีน้อยมากไม่ว่าจะเปรียบเทียบกับประเทศที่กำลังพัฒนาด้วยกัน โดยในปี พ.ศ. 2548 ประเทศไทยได้ลงทุนในการวิจัยและพัฒนาประมาณ 16,667 ล้านบาท ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนประมาณร้อยละ 0.14-0.15 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติเบื้องต้น (GDP) โดยประมาณร้อยละ 60 ของค่าใช้จ่ายมาจากหน่วยงานของรัฐ³⁰ ในขณะที่ประเทศพัฒนาแล้วส่วนใหญ่มีการลงทุนเพื่อการวิจัยและพัฒนาสูงกว่านี้หลายเท่า ยกตัวอย่างเช่น สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่มีการลงทุนเพื่อการวิจัยและพัฒนาในปี พ.ศ. 2545 สูงที่สุดในโลกถึง 2.7 แสนล้านดอลลาร์สหรัฐ รองลงมาได้แก่ญี่ปุ่น เยอรมัน และฝรั่งเศสตามลำดับ (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2549)

เมื่อเปรียบเทียบระดับการลงทุนในการวิจัยและการพัฒนาระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วกับประเทศที่กำลังพัฒนาพบว่า ประเทศที่พัฒนาแล้วโดยทั่วไป รวมไปถึงประเทศในกลุ่มอุตสาหกรรมใหม่ (เช่น ไต้หวัน เกาหลี สิงคโปร์) จะมีการลงทุนเพื่อการวิจัยและพัฒนาประมาณกว่าร้อยละ 2-3 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนา (ดังเช่นในประเทศไทย) มีการ

²⁸ ทั้งนี้ เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมีขอบเขตกว้าง และข้อมูลแต่ละเรื่องเป็นเรื่องเทคนิคเฉพาะด้าน ต้องใช้ผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์สูงในการทำความเข้าใจและรวบรวมฐานข้อมูล เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นมักประสบปัญหาในการพิสูจน์ว่าภูมิปัญญานั้น ๆ เป็นของไทย มีหลักฐานความเป็นมาอย่างไร เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในขณะนี้ พระราชบัญญัติคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย พ.ศ.... กำลังอยู่ระหว่างการจัดทำ และจะถูกดำเนินการร่างเป็นกฎหมายในอนาคตอันใกล้

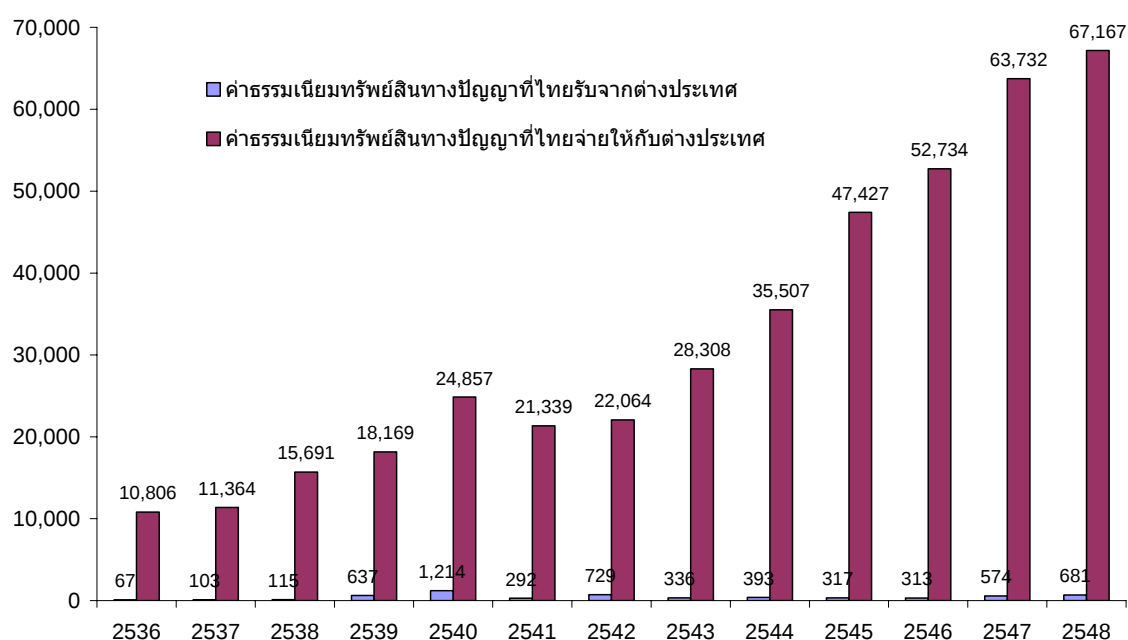
²⁹ ตัวอย่างหน่วยงานรัฐที่มีบทบาทในการวิจัยและพัฒนาในประเทศไทยได้แก่ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) ซึ่งมีหน่วยงานในสังกัด 4 แห่งคือ (1) ศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพ (BIOTEC), (2) ศูนย์เทคโนโลยีโลหะและวัสดุแห่งชาติ (MTEC), (3) ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (NECTEC), และ (4) ศูนย์นาโนเทคโนโลยีแห่งชาติ (NANOTEC) นอกจากนี้ยังมี หน่วยงานวิจัยที่อยู่ในกระทรวงและมหาวิทยาลัยต่างๆ

³⁰ ตัวเลขจากการสำรวจค่าใช้จ่ายและบุคลากรทางการวิจัยและพัฒนาของประเทศไทยประจำปี พ.ศ.2548 โดยกองนโยบายและวางแผนการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ

ลงทุนเพื่อการวิจัยและพัฒนาต่ำกว่าร้อยละ 1 ต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ โดยถ้าเปรียบเทียบกับประเทศไทยกับประเทศในกลุ่มอาเซียนพบว่า สิงคโปร์มีรายจ่ายเพื่อการวิจัยและพัฒนาสูงสุดในภูมิภาคคือประมาณร้อยละ 2.2 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ รองลงมาได้แก่ มาเลเซีย (ร้อยละ 0.71) ตามลำดับ (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2549)

เช่นเดียวกันบุคลากรด้านการวิจัยและพัฒนานั้น ประเทศพัฒนาแล้วส่วนใหญ่จะมีจำนวนบุคลากรที่เกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนาจำนวนมาก โดยประเทศญี่ปุ่นมีจำนวนบุคลากรด้านนี้ถึงประมาณ 892,000 คนหรือคิดเป็นสัดส่วน 7 คนต่อประชากร 1,000 คน รองลงมาคือ เยอรมัน (5.8 คนต่อประชากร 1,000 คน) เช่นเดียวกันกับประเทศอุตสาหกรรมใหม่อย่างสิงคโปร์ ใต้หวัน เกาหลีใต้ ซึ่งมีจำนวนบุคลากรที่เกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนาค่อนข้างสูงในระดับประมาณ 4-5 คนต่อประชากร 1,000 คน ในขณะที่ประเทศไทยมีจำนวนบุคลากรด้านการวิจัยและพัฒนาประมาณ 32,000 คน หรือเพียง 0.51 คนต่อประชากร 1,000 คนเท่านั้น โดยบุคลากรดังกล่าวประกอบด้วย นักวิจัย 17,710 คน ช่างเทคนิคจำนวน 7,110 คน และพนักงานสนับสนุนจำนวน 7,919 คน ทั้งนี้พบว่าบุคลากรด้านการวิจัยและพัฒนาส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 70 อยู่ในภาครัฐ (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2549)

รูปที่ 2: ค่าธรรมเนียมทรัพย์สินทางปัญญาที่ไทยรับและจ่ายให้กับต่างประเทศ (หน่วย: ล้านบาท)

ที่มา: ธนาคารแห่งประเทศไทย

จากข้อมูลของธนาคารแห่งประเทศไทย เมื่อพิจารณาจากข้อมูลในดุลบัญชีเดินสะพัด (Current Account) ของประเทศในด้านค่าใช้จ่ายในการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาจากต่างประเทศ พบว่า ในปี พ.ศ. 2548 ประเทศไทยต้องจ่ายค่าธรรมเนียมทรัพย์สินทางปัญญา (royalties and license fees) ให้กับต่างประเทศถึง 67,167 ล้านบาท โดยประเทศมีรายรับจากค่าธรรมเนียมดังกล่าวเพียง 681 ล้านบาท ซึ่งจากตัวเลขดังกล่าวได้สะท้อนถึงความเป็นจริงว่า ประเทศไทยมีการคิดค้นทางด้านเทคโนโลยีและการวิจัยต่างๆในระดับที่ค่อนข้างต่ำ โดยเทคโนโลยีต่างๆมาจากการนำเข้าจากประเทศที่พัฒนาแล้ว ข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้จึงสะท้อนถึงสถานภาพขาดดุลของประเทศในด้านการเสียค่าธรรมเนียมทรัพย์สินทางปัญญาที่ประเทศไทยจะต้องเสียเม็ดเงินดังกล่าวให้กับต่างประเทศ โดยค่าธรรมเนียมดังกล่าวนั้นเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วหลังจากปี พ.ศ.2543 จาก 28,308 ล้านบาทเป็นประมาณ 67,167 ล้านบาทในปีพ.ศ. 2548 และมีแนวโน้มสูงขึ้นทุกๆปี³¹

ตารางที่ 1: จำนวนการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาโดยคนไทยและคนต่างชาติในประเทศไทย

ประเภท	คนไทย	คนต่างชาติ	รวม
เครื่องหมายการค้า (ร้อยละ)	72,829 (59.4)	49,802 (40.6)	122,631 (100)
สิทธิบัตรการประดิษฐ์ (ร้อยละ)	291 (6.4)	4,257 (93.6)	4,548 (100)
สิทธิบัตรการออกแบบ (ร้อยละ)	2,859 (52.9)	2,540 (47.1)	5,399 (100)
อนุสิทธิบัตร (ร้อยละ)	1,672 (93.3)	120 (6.7)	1,792 (100)

ที่มา: กรมทรัพย์สินทางปัญญา

1. ข้อมูลจดทะเบียนสิทธิบัตรการประดิษฐ์ สิทธิบัตรการออกแบบ และเครื่องหมายการค้า เป็นข้อมูลการจดทะเบียนในช่วงเดือน ม.ค. 2542-มี.ค. 2548
2. ข้อมูลจดทะเบียนอนุสิทธิบัตรเป็นข้อมูลการจดทะเบียนในช่วงปี 2542-2547

ถึงแม้ว่าผู้ประกอบการไทยจะมีการวิจัยและการพัฒนาต่ำกว่าประเทศพัฒนาแล้วอื่นๆอยู่มากก็ตาม แต่ผู้ประกอบการไทยก็ยังมีการทำวิจัยและพัฒนาในรูปแบบต่างๆเพิ่มขึ้นในทุกๆปีโดยสังเกตจากจำนวนการยื่นขอจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาจำแนกในแต่ละประเภทพบว่า “เครื่องหมายการค้า” เป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่มีการจดทะเบียนมากที่สุด โดยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542

³¹ ค่าธรรมเนียมทรัพย์สินทางปัญญา (Royalties and License Fees) หมายถึง รายรับ (การส่งออก) และรายจ่าย (การนำเข้า) ของผู้มีถิ่นฐานในประเทศและผู้มีถิ่นฐานในต่างประเทศ สำหรับการอนุญาตให้ใช้ทรัพย์สินที่ไม่สามารถจับต้องได้ (Intangible Asset) และมีทรัพย์สินทางการเงิน (Non-Financial Asset) รวมทั้งการอนุญาตให้ใช้สิ่งของต้นฉบับ ได้แก่ เครื่องหมายการค้าเทคนิคและการออกแบบสิทธิในการผลิตและสำเนา การจำหน่ายต้นฉบับหนังสือ และภาพยนตร์ที่จัดสร้างโดยผ่านสัญญาทางลิขสิทธิ์ เป็นต้น

ถึงไตรมาสแรกของปี พ.ศ.2548 มีการจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าในประเทศไทยรวม 122,631 รายการ จำแนกเป็นการจดทะเบียนโดยคนไทย 72,829 รายการ (ร้อยละ 59.4) และจดทะเบียนโดยคนต่างประเทศในประเทศไทย 49,802 รายการ (40.6 รายการ) ซึ่งจะเห็นได้ว่าคนไทยจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาในประเทศไทยมากกว่าคนต่างชาติเพียงแค่เล็กน้อยเท่านั้น

เมื่อพิจารณาจากจำนวนการจดทะเบียนของสิทธิบัตรการประดิษฐ์ในประเทศไทยพบว่า ประมาณร้อยละ 93.6 เป็นการจดทะเบียนโดยคนต่างชาติ ในขณะที่การจดทะเบียนอนุสิทธิบัตรในประเทศไทยอีกกว่าร้อยละ 93.3 เป็นการจดทะเบียนโดยคนไทย เหตุผลของความแตกต่างดังกล่าว น่าจะเนื่องมาจากการประดิษฐ์ของนักประดิษฐ์ไทยส่วนใหญ่ยังไม่มีขั้นการประดิษฐ์ในระดับสูงพอที่จะสามารถจดทะเบียนสิทธิบัตรได้ และเหมาะสมกับการจดทะเบียนอนุสิทธิบัตรมากกว่า เนื่องจากการจดทะเบียนอนุสิทธิบัตรไม่กำหนดให้การประดิษฐ์นั้นต้องมีขั้นการประดิษฐ์ที่สูง แต่กำหนดให้เป็นการประดิษฐ์ใหม่เท่านั้น ส่วนในด้านของสิทธิบัตรการออกแบบยังพบว่า คนไทยมีการจดทะเบียนมากกว่าคนต่างชาติบ้างเล็กน้อย โดยจาก 5,399 รายการ เป็นคนไทยจดทะเบียน 2,859 รายการ (ร้อยละ 52.9) และเป็นคนต่างชาติจดทะเบียน 2,540 รายการ (ร้อยละ 47.1)

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาในประเทศไทยกับต่างประเทศในส่วนของสิทธิบัตรการประดิษฐ์ สิทธิบัตรการออกแบบ และเครื่องหมายทางการค้าพบว่า ประเทศที่มีการจดทะเบียนสิทธิบัตรการประดิษฐ์โดยบุคคลในประเทศ (Residents) สูงสุดในปี 2545 คือญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกา โดยมีจำนวนการจดทะเบียนสูงถึง 107,741 และ 85,526 สิทธิบัตรตามลำดับ ในขณะที่ประเทศไทยมีการจดทะเบียนโดยบุคคลในประเทศ 39 รายการซึ่งอยู่ในระดับใกล้เคียงกันกับมาเลเซีย (31 สิทธิบัตร)

ประเทศที่มีการจดทะเบียนสิทธิบัตรการออกแบบโดยบุคคลในประเทศสูงสุด ได้แก่ สหรัฐอเมริกาและจีน โดยมีจำนวนการจดทะเบียนสูงถึง 124,016 และ 69,893 สิทธิบัตรตามลำดับ รองลงมา ได้แก่ ฝรั่งเศส เยอรมัน ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้ ตามลำดับ ส่วนไทยมีการจดทะเบียนสิทธิบัตรการออกแบบโดยบุคคลในประเทศ 596 สิทธิบัตรซึ่งอยู่ในระดับเดียวกับประเทศ สวิตเซอร์แลนด์ แคนาดา เม็กซิโก และอาร์เจนตินา

ประเทศที่มีการจดทะเบียนเครื่องหมายทางการค้าโดยบุคคลในประเทศสูงสุดคือจีนโดยมีการจดทะเบียนสูงถึง 206,070 เครื่องหมาย รองลงมาคือญี่ปุ่น เยอรมัน และอังกฤษ ส่วนในประเทศไทยจดทะเบียนเครื่องหมายทางการค้าในปี พ.ศ. 2545 โดยบุคคลในประเทศ 13,281 เครื่องหมาย ซึ่งมากกว่าประเทศอื่นในภูมิภาคอาเซียนอย่างสิงคโปร์และมาเลเซีย

ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะมีการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาภายใต้สนธิสัญญาระหว่างประเทศในรูปแบบของพระราชบัญญัติต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้นก็ตาม แต่การละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาก็มีจำนวนที่สูงขึ้นทุกปีด้วยเช่นกัน โดยในปี พ.ศ.2544 มีจำนวนคดีการละเมิด

ทรัพย์สินทางปัญญาทั้งในด้านลิขสิทธิ์ เครื่องหมายการค้า และสิทธิบัตร อยู่ 4,002 คดี ในขณะที่ในปี พ.ศ.2548 มีจำนวนคดีสูงขึ้นเป็น 7,689 คดี โดยส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 71 เป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ รองลงมาคือประมาณร้อยละ 28 เป็นการละเมิดจากเครื่องหมายการค้า³²

ตารางที่ 2: จำนวนการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศไทยเปรียบเทียบกับต่างประเทศในปี พ.ศ. 2545/ค.ศ. 2002

ประเทศ	บุคคลในประเทศ			บุคคลต่างชาติ		
	สิทธิบัตร การประดิษฐ์	สิทธิบัตร การออกแบบ	เครื่องหมาย ทางการค้า	สิทธิบัตร การประดิษฐ์	สิทธิบัตร การออกแบบ	เครื่องหมาย ทางการค้า
1. ญี่ปุ่น	107,741	29,550	89,024	7,189	1,953	11,894
2. สหรัฐอเมริกา	85,526	124,016	9,325	66,531	6,126	22,520
3. เกาหลีใต้ (2003)	30,346	25,538	37,272	13,580	2,698	8,245
4. รัสเซีย	15,113	1,568	21,776	948	4,444	352
5. เยอรมัน	11,816	52,358	47,956	2,918	12,710	3,774
6. จีน (2003)	11,404	69,893	206,070	25,750	6,273	36,441
7. ฝรั่งเศส	8,226	59,774	n.a.	1,772	3,986	n.a.
8. อังกฤษ	3,109	3,834	42,800	4,496	5,358	9,272
9. สวีเดน	2,112	792	7,847	581	843	1,786
10. แคนาดา	1,029	499	8,245	6,722	1,679	8,820
11. อินเดีย (1999)	633	n.a.	6,747	1,527	n.a.	1,263
12. สวิตเซอร์แลนด์	566	505	8,003	323	260	5,393
13. ออสเตรเลีย	507	2,312	17,299	3,378	1,530	12,569
14. นิวซีแลนด์	232	310	7,035	602	546	11,343
15. สิงคโปร์ (2003)	180	460	5,735	4,160	1,833	28,790
16. เดนมาร์ก	180	470	3,331	252	696	1,075
17. อาร์เจนตินา	145	523	35,474	1,442	17,214	388
18. เม็กซิโก	134	440	29,025	2,117	861	17,181
19. ไทย	39	596	13,281	1,063	768	9,865
20. มาเลเซีย (2003)	31	0	3,017	1,542	233	9,108

ที่มา: World Intellectual Property Organization (www.wipo.int)

³² จากข้อมูลของสำนักงานปราบปรามและละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา กรมทรัพย์สินทางปัญญาพบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ.2544-2548 มีจำนวนคดีของทรัพย์สินทางปัญญารวมทั้งสิ้น 21,024 คดี แบ่งเป็นคดีจากการละเมิดลิขสิทธิ์ 14,968 คดี จากการละเมิดเครื่องหมายการค้า 5,938 คดี จากการละเมิดสิทธิบัตร 38 คดี และจากการละเมิดในกิจการเทปและวัสดุโทรทัศน์อีก 83 คดี

ตารางที่ 3: จำนวนคดี (ราย) ที่ละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาในแต่ละประเภท

ละเมิดตามพระราชบัญญัติ	2548	2547	2546	2545	2544
พ.ร.บ. ลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537	5,647	5,179	4,142	3,363	2,515
พ.ร.บ. เครื่องหมายการค้า (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2544	1,995	2,602	1,338	1,295	1,456
พ.ร.บ. สิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2543	3	9	26	16	14
พ.ร.บ. ควบคุมกิจการเทปและวัสดุโทรทัศน์ พ.ศ. 2530	44	36	3	114	17

ที่มา: สำนักงานปราบปรามและละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา กรมทรัพย์สินทางปัญญา รวบรวมจากสำนักงานตำรวจแห่งชาติ

โดยสรุป ประเทศไทยมีการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาทุกประเภทตามข้อผูกพันระหว่างประเทศ แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อดูจากตัวเลขของการวิจัยและการพัฒนา รวมไปถึงจำนวนการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาจากบุคคลในประเทศพบว่า ประเทศไทยมีระดับของการวิจัยและการพัฒนาค่อนข้างต่ำ โดยประเทศไทยจะต้องเสียค่าธรรมเนียมทรัพย์สินทางปัญญาเป็นจำนวนมากให้แก่ต่างประเทศ ระบบทรัพย์สินทางปัญญาในประเทศไทยยังมีความอ่อนแอมากโดยเฉพาะการสร้างทรัพย์สินทางปัญญาและการเชื่อมโยงเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ ซึ่งสะท้อนออกมาจากการที่จำนวนการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาของคนไทยอยู่ในระดับที่ต่ำ โดยที่การจดทะเบียนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในด้านของสิทธิบัตรการประดิษฐ์จะเป็นการจดทะเบียนโดยบริษัทต่างประเทศ ในการที่จะเชื่อมโยงระบบทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อเป็นประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ผู้ประกอบการไทยจำเป็นต้องเป็นผู้คิดค้นและเข้าใจถึงคุณค่าของทรัพย์สินทางปัญญาในการที่จะนำนวัตกรรมต่างๆ ที่ตนสามารถผลิตคิดค้นขึ้นมาได้มาทำให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง การคิดค้นแต่ปราศจากการจดทะเบียนเพื่อแสดงความเป็นผู้ทรงสิทธิที่แท้จริงจะทำให้ผู้ประกอบการนั้นๆ ไม่สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาได้ ส่งผลทำให้ประเทศชาติต้องสูญเสียโอกาสในเชิงพาณิชย์ไป นอกจากนี้ การละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นยังเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้วางนโยบายในประเทศจะต้องกำหนดบทลงโทษที่เข้มงวดและกำหนดกฎระเบียบภายใต้พระราชบัญญัติทรัพย์สินทางปัญญาต่างๆ เพื่อยับยั้งการละเมิดดังกล่าว

บทที่ 4

ทรัพย์สินทางปัญญากับวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของไทย

สืบเนื่องจากการแข่งขันทางธุรกิจที่มีแนวโน้มสูงขึ้น ผู้ประกอบการเริ่มเห็นความสำคัญของการใช้ “ความรู้” สำหรับเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนองค์กรให้สามารถแข่งขันกับคู่แข่งรายอื่นๆ ได้ ทรัพย์สินทางปัญญาจึงกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่นำมาใช้ประกอบการตัดสินใจในเรื่องของธุรกิจ เนื่องจากสินค้าทางปัญญาเป็นสินค้าที่จะต้องมีการผลิตคิดค้นจากผู้ประกอบการ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนากระบวนการผลิต การออกแบบและสร้างสรรค์งานผลิตต่างๆ รวมไปถึงการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆ ออกสู่ตลาด การสร้างงานทางปัญญาโดยทั่วไปเป็นการสร้างงานในเชิงของการคิดค้นหรือสร้างสรรค์ (Creative Product) ที่อาจไม่จำเป็นจะต้องมีต้นทุนสำหรับการทำวิจัยและพัฒนาสินค้าสูงเหมือนกับสินค้าที่ต้องใช้เทคโนโลยีสูงโดยทั่วไป ดังนั้นผู้ประกอบการไม่ว่าจะมีขนาดใหญ่หรือขนาดเล็กก็สามารถที่จะสร้างทรัพย์สินทางปัญญาขึ้นมาได้ทั้งสิ้น

ดังนั้น วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม มักเป็นต้นกำเนิดสำคัญของสิ่งที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นผู้ประกอบการในสาขาที่เกี่ยวข้องกับทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเช่น Software อุปกรณ์ทางวิทยาศาสตร์ และสินค้าทางพันธุ์พืช หรือสาขาที่เกี่ยวข้องกับการประดิษฐ์คิดค้น เช่นการออกแบบ สินค้าประเภทบันเทิง (Entertainment Products) ต่างๆ เช่น วรรณกรรม ภาพยนตร์ เพลง เป็นต้น³³

ทว่าบ่อยครั้งที่ความคิดสร้างสรรค์หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่นั้นไม่ได้นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ทางธุรกิจอย่างเต็มที่เนื่องจากวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมไม่เข้าใจถึงระบบทรัพย์สินทางปัญญาที่สามารถคุ้มครองสิ่งประดิษฐ์ เครื่องหมายการค้า และการออกแบบผลิตภัณฑ์ของตนได้ และหากสิ่งประดิษฐ์หรือความคิดสร้างสรรค์ที่ติดขาดการคุ้มครอง ก็อาจทำให้เกิดความสูญเสียโอกาสของผู้ประกอบการขนาดเล็ก และประโยชน์จะตกกับวิสาหกิจขนาดใหญ่ที่มีประสิทธิภาพที่ดีกว่า มีขนาดใหญ่กว่า และมีสถานะทางการเงินที่ดีกว่า และยังสามารถใช้กลยุทธ์เข้าถึงผู้บริโภคได้มากกว่า การนำทรัพย์สินทางปัญญาไปใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ที่จะช่วยให้บริษัทที่คิดค้นได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่ในรูปแบบของกำไรและชื่อเสียงขององค์กร ซึ่งจะสนับสนุนและส่งเสริมการลงทุนในการคิดค้นสิ่งใหม่ๆต่อไป

แต่ทว่า งานศึกษาทางเศรษฐศาสตร์จำนวนมากก็ยังให้ความสำคัญกับวิสาหกิจขนาดใหญ่ที่ทำหน้าที่ในการทำการวิจัยและการพัฒนามากกว่า แต่ยังไม่มียานศึกษาจำนวนมากพอที่อธิบายถึงแนวทางที่ผู้ประกอบการหรือเจ้าของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมบริหารจัดการทรัพย์สินทาง

³³ เช่นงานศึกษาของ Freeman (1971), Pavitt และคณะ (1987), Acts and Audretsch (1991), และ Hughes และคณะ (1995)

ปัญญา (IPR Management) ของตน รวมไปถึงความเข้าใจในปัญหาต่างๆที่วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมต้องประสบในการบริหารทรัพย์สินทางปัญญานี้

ในบทนี้จะเริ่มต้นจากการอธิบายถึงคำจำกัดความของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของไทย และความสำคัญของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศ หลังจากนั้นจะอธิบายถึงการบริการจัดการทรัพย์สินทางปัญญาของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม การใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาจากการมีนโยบายการแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุน และการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาในต่างประเทศ ตามลำดับ

4.1 ความสำคัญของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมต่อระบบเศรษฐกิจไทย

วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมเป็นกลุ่มวิสาหกิจส่วนใหญ่ของประเทศที่มีความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนาอย่างประเทศไทย วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมเป็นภาคธุรกิจที่มีการเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่องและยังเป็นภาคธุรกิจที่มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นการลงทุนในประเทศเนื่องจากวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมมักเป็นธุรกิจที่ผู้ประกอบการรายใหม่เริ่มเข้ามาลงทุนและพัฒนาตัวเองเพื่อเป็นผู้ประกอบการที่มีขนาดใหญ่ต่อไป นอกจากนี้วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมยังเป็นภาคธุรกิจที่มีการจ้างงานส่วนใหญ่ของประเทศทั้งแรงงานในระบบ (Formal Sector) และแรงงานนอกระบบ (Informal Sector) เป็นแหล่งฝึกอบรมของแรงงานประเภทต่างๆ และเป็นภาคธุรกิจที่สร้างมูลค่าเพิ่มจากการใช้ทรัพยากร และสร้างระบบการแข่งขันซึ่งจะช่วยลดการลดการผูกขาดของผู้ผลิตรายใหญ่ และทำให้เกิดการจัดสรรทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

วิสาหกิจใดจัดเป็นวิสาหกิจขนาดกลางหรือขนาดย่อมนั้นจะอยู่ภายใต้เงื่อนไข (Criteria) ที่แตกต่างกันในแต่ละประเทศ บางประเทศใช้ ทุนจดทะเบียน เงินลงทุน หรือยอดขาย เป็นเกณฑ์ในการตัดสิน สำหรับประเทศไทยนั้นใช้ จำนวนการจ้างงาน มูลค่าสินทรัพย์ถาวรหรือทุนจดทะเบียนที่ชำระแล้วตามจำนวนที่กำหนดในกฎกระทรวงเป็นเกณฑ์ในการตัดสินและสามารถจำแนกวิสาหกิจขนาดกลางและวิสาหกิจขนาดย่อมได้ดังนี้³⁴

- วิสาหกิจขนาดย่อม ได้แก่ กิจการที่มีลักษณะดังต่อไปนี้
 - 1) กิจการผลิตสินค้าที่มีจำนวนการจ้างงานไม่เกินห้าสิบคนหรือมีมูลค่าสินทรัพย์ถาวรไม่เกินห้าสิบล้านบาท
 - 2) กิจการให้บริการที่มีจำนวนการจ้างงานไม่เกินห้าสิบคนหรือมีมูลค่าสินทรัพย์ถาวรไม่เกินห้าสิบล้านบาท

³⁴ มาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม พ.ศ. 2543

- 3) กิจการค้าส่งที่มีจำนวนการจ้างงานไม่เกินยี่สิบห้าคนหรือมีมูลค่าสินทรัพย์ถาวรไม่เกินห้าสิบล้านบาท
 - 4) กิจการค้าปลีก ที่มีจำนวนการจ้างงานไม่เกินสิบห้าคนหรือมีมูลค่าสินทรัพย์ถาวรไม่เกินสามสิบล้านบาท
- วิสาหกิจขนาดกลาง ได้แก่ กิจการที่มีลักษณะดังต่อไปนี้
 - 1) กิจการผลิตสินค้า ที่มีจำนวนการจ้างงานเกินกว่าห้าสิบคนแต่ไม่เกินสองร้อยคน หรือมีมูลค่าสินทรัพย์ถาวรเกินกว่าห้าสิบล้านแต่ไม่เกินสองร้อยล้านบาท
 - 2) กิจการให้บริการ ที่มีจำนวนการจ้างงานเกินกว่าห้าสิบคนแต่ไม่เกินสองร้อยคน หรือมีมูลค่าสินทรัพย์ถาวรเกินกว่าห้าสิบล้านบาทแต่ไม่เกินสองร้อยล้านบาท
 - 3) กิจการค้าส่ง ที่มีจำนวนการจ้างงานเกินกว่ายี่สิบห้าคนแต่ไม่เกินห้าสิบคน หรือมีมูลค่าสินทรัพย์ถาวรเกินกว่าห้าสิบล้านบาทแต่ไม่เกินหนึ่งร้อยล้านบาท
 - 4) กิจการค้าปลีก ที่มีจำนวนการจ้างงานเกินกว่าสิบห้าคนแต่ไม่เกินสามสิบคน หรือมีมูลค่าสินทรัพย์ถาวรเกินกว่าสามสิบล้านบาทแต่ไม่เกินหกสิบล้านบาท

จากรายงานผลการสำมะโนธุรกิจทางการค้าและธุรกิจทางการบริการ พ.ศ. 2545 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติโดยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของสถานประกอบการทุกประเภท ยกเว้นหาบเร่ และแผงลอย ในปี พ.ศ. 2544 สถานประกอบการทั่วประเทศทั้งวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมและวิสาหกิจขนาดใหญ่มีจำนวนทั้งสิ้น 1,641,250³⁵ พบว่าร้อยละ 99 ของสถานประกอบการทั่วประเทศ หรือประมาณ 1,624,840 แห่ง เป็นวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม โดยถ้าจำแนกสถานประกอบการตามเขตเทศบาลและเขตองค์การบริหารส่วนตำบลแล้วพบว่า วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในเขตบริหารส่วนตำบลจะมีจำนวนทั้งสิ้น 828,305 แห่ง³⁶ โดยถ้าเมื่อพิจารณาจากการจ้างงาน ในปี พ.ศ. 2542 พบว่า วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในประเทศไทยเป็นภาคธุรกิจที่ก่อให้เกิดการจ้างงานรวมทั้งประเทศ ประมาณ 6.6 ล้านคน ซึ่งเมื่อเทียบกับจำนวนการจ้างงาน 5.2 ล้านคนในภาคธุรกิจนี้ในปี 2537 แล้วพบว่า การจ้างงานของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของไทยได้มีการขยายตัวเพิ่มสูงขึ้นโดยเฉลี่ยร้อยละ 4.7 ต่อปี ในจำนวนการจ้างงาน ในปี พ.ศ. 2542 วิสาหกิจขนาดกลางมีการจ้างงานจำนวน 0.88 ล้านคน หรือร้อยละ 10.6 ของการจ้างงานรวมทั้งหมดทั่วประเทศ และวิสาหกิจขนาดย่อม มีการจ้างงานจำนวน

³⁵ แบ่งเป็นภาคการผลิต 358,925 ราย (ร้อยละ 22), ภาคการค้า 783,001 ราย (ร้อยละ 48), และภาคบริการอื่นๆ 499,324 ราย (ร้อยละ 30) โดยในภาคบริการส่วนใหญ่จะอยู่ในภาคบริการโรงแรมและร้านอาหาร (ร้อยละ 11) รองลงมาคือภาคบันเทิง (ร้อยละ 8) และภาคการขนส่ง (ร้อยละ 5) เมื่อเทียบกับจำนวนวิสาหกิจทั้งหมดตามลำดับ

³⁶ นอกจากรายงานตามสำมะโนดังกล่าวแล้ว ยังมีวิสาหกิจขนาดเล็กหรือวิสาหกิจชุมชนอีกส่วนหนึ่งที่มีได้ปรากฏอยู่ในรายงานวิสาหกิจชุมชนเหล่านี้อาจประมาณได้จากข้อมูลพื้นฐานของการสำรวจการประกอบอาชีพอุตสาหกรรมในครอบครัว พ.ศ. 2544 โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากครัวเรือนส่วนบุคคลทั่วประเทศที่ประกอบอุตสาหกรรมการผลิตภายในบริเวณพักอาศัยเพื่อขายและมีคนทำงานน้อยกว่า 10 คน ในปี 2544 มีครัวเรือนที่ประกอบอุตสาหกรรมในครัวเรือน ทั้งสิ้นประมาณ 1.17 ล้านครัวเรือน ส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจำนวน 482,180 ครัวเรือน หรือร้อยละ 41.1 ภาคใต้ จำนวน 325,604 ครัวเรือน หรือร้อยละ 27.7 และที่เหลือกระจายอยู่ตามภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ

5.7 ล้านคน หรือร้อยละ 68.6 ส่วนที่เหลือ 1.7 ล้านคนหรือร้อยละ 20.7 เป็นการจ้างงานของวิสาหกิจขนาดใหญ่ การจ้างงานของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมทั้งหมดนี้ ประกอบด้วย การจ้างงานในภาคการผลิตจำนวน 1.9 ล้านคน ภาคการค้าจำนวน 2.5 ล้านคน และภาคการบริการจำนวน 2.2 ล้านคน และในส่วนผลได้ต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ในปี พ.ศ. 2543 ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศมีมูลค่าประมาณ 4.9 ล้านบาท วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของไทยสร้างรายได้ให้กับประเทศเป็นมูลค่าประมาณ 2.1 ล้านบาท หรือ ร้อยละ 42 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมทั้งหมดของประเทศ³⁷

สภาพแวดล้อมด้านเศรษฐกิจและการเมืองโลกในยุคปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคตเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลกระทบต่อกระบวนการทำธุรกิจของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการก้าวเข้าสู่ยุคของเทคโนโลยีด้านข่าวสารและโทรคมนาคม (Information and Communication Technology: ICT) ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information System) ได้เข้ามามีบทบาทเป็นอย่างมากในภาคธุรกิจและองค์กรทุกประเภท คอมพิวเตอร์ถูกใช้อย่างแพร่หลายมากขึ้นเพื่อช่วยในการสร้างสรรค์งานผลิตและเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ ตัวอย่างเช่น การมีระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Commerce) เป็นการช่วยให้ธุรกิจสามารถกระจายสินค้าไปสู่มือผู้บริโภคได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ผลกระทบดังกล่าวทำให้วงจรชีวิตของสินค้าและบริการมีระยะเวลาสั้นลง โดยผู้ประกอบการจำเป็นต้องเร่งพัฒนาสินค้าใหม่ๆ ออกสู่ตลาดอย่างต่อเนื่อง ผลกระทบนี้เปิดทั้งโอกาสและวิกฤต โดยถ้าภาคธุรกิจปรับตัวไม่ทันปล่อยให้โอกาสผ่านไป ก็อาจกลายเป็นวิกฤตกับองค์กรนั้นได้

วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมจำเป็นที่จะต้องเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน (Competitiveness) และสร้างความได้เปรียบจากการแข่งขัน (Competitive Advantage) ในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น การเพิ่มประสิทธิภาพในการประกอบการ การพัฒนาเทคโนโลยี การเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต การตลาด และการบริหารจัดการทางการเงิน ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญที่สุดในการที่วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมจะมีขีดความสามารถในการแข่งขันเพิ่มขึ้นก็คือ การเร่งพัฒนาแนวคิดและสร้างทุนทางปัญญาขึ้นมาในองค์กร

วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมเองจึงจำเป็นที่จะต้องเข้าใจถึงความสำคัญในการจัดการองค์ความรู้ (Knowledge Management) ต่างๆภายในองค์กรอันประกอบไปด้วย การจัดการข้อมูลข่าวสาร (Information) การพัฒนาความรู้และทักษะ (Knowledge) และการเก็บรวบรวมข้อมูลที่จำเป็นต่างๆ (Necessary Data) รวมไปถึงจนถึงทรัพย์สินทางปัญญาที่เกิดจากการผลิตคิดค้นหรือ

³⁷ จากการประมาณโดยสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2545) ทั้งนี้ข้อมูลดังกล่าวไม่ได้มีการระบุว่าการจ้างงานนั้นเป็นการจ้างงานในระบบ (Formal Sector) อย่างเดียวหรือ รวมการจ้างงานของแรงงานนอกระบบเข้าไปด้วย ซึ่งถ้าเป็นในกรณีหลัง วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมจะมีตัวเลขการจ้างงานที่สูงกว่านี้มาก

ออกแบบขึ้นในองค์กรวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม มีนวัตกรรมใหม่ๆในการผลิตสินค้าที่มีคุณภาพสูงขึ้น และมีกระบวนการผลิตใหม่ๆที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตน

การขาดซึ่งประสิทธิภาพในการผลิต (Efficiency of Production) รวมไปถึงข้อจำกัดทางด้านต่าง ๆ จึงทำให้วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมไม่อาจแข่งขันกับวิสาหกิจขนาดใหญ่ได้³⁸ กอปรกับสภาพการณ์ปัจจุบันที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งจากโครงสร้างอุตสาหกรรมภายในประเทศที่องค์กรจำเป็นต้องมีการปรับตัวอย่างสม่ำเสมอ รวมไปถึงการปรับตัวที่เกิดจากนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการเปิดเสรีทางการลงทุน การบริการ และการค้า ซึ่งส่งผลทำให้วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมต้องประสบภาวะการแข่งขันมากยิ่งขึ้น

ดังนั้น จากแผนยุทธศาสตร์ส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมจึงความจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงแนวทางในการสร้างความสามารถในการแข่งขันของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมจากการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาของตน ผู้วางนโยบายเองก็ต้องให้การสนับสนุนแก่ธุรกิจเพื่อให้เห็นความสำคัญของการมีทรัพย์สินทางปัญญา และใช้ประโยชน์จากสินค้าทางปัญญาให้มากขึ้น ไม่ว่าจะมาจากการที่วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมเป็นผู้ผลิตเอง หรือวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาที่วิสาหกิจขนาดใหญ่เป็นผู้ผลิตอย่างถูกกฎหมายอันจะทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อกระบวนการสร้างความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการไทย ซึ่งจะนำมาสู่กระบวนการในการพัฒนาประเทศต่อมา³⁹

4.2 การจัดการทรัพย์สินทางปัญญาของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม

ถึงแม้ว่าสมมติฐานของ Schumpeter (Schumpeter Hypothesis) ที่ว่าหน่วยธุรกิจขนาดใหญ่โดยทั่วไปจะมีโอกาสในการสร้างสรรค์งานนวัตกรรมมากกว่าหน่วยธุรกิจขนาดเล็กก็ตาม สมมติฐานนี้อาจมีข้อยกเว้นกับสินทรัพย์ทางปัญญาบางประเภทที่เน้นการใช้ความคิดสร้างสรรค์ (Creative Product) มากกว่าการใช้เทคโนโลยีขั้นสูงหรือเงินลงทุนจำนวนมาก ปัญญาประดิษฐ์ที่เกิดขึ้นนั้นอาจจะไม่จำเป็นต้องใช้ต้นทุนในการวิจัยและการพัฒนา (R&D) สูงเมื่อเปรียบเทียบกับสินค้าที่ต้องใช้ฐานความรู้ทางด้านเทคโนโลยีที่เข้มข้น (Technological-Based Production) ดังเช่น ยาหรือคอมพิวเตอร์ ดังนั้น วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมสามารถผลิตสินค้าที่เน้นการใช้ความคิดสร้างสรรค์นี้ได้เพื่อสร้างความสามารถในการแข่งขันขององค์กรของตนได้ สิ่งประดิษฐ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์นี้ยังขึ้นอยู่กับจำนวนของผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาด

³⁸ ประสิทธิภาพในการผลิตในที่นี้อาจจะหมายถึงความสามารถในการผลิตสินค้าหรือบริการที่มีต้นทุนต่อหน่วย (Average Cost) ที่ต่ำกว่า ซึ่งโดยทั่วไปวิสาหกิจขนาดใหญ่จะได้เปรียบวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมจากการได้ประโยชน์จากการประหยัดต่อขนาด (Economies of Scale) มากกว่า

³⁹ ภายใต้พระราชบัญญัติวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม พ.ศ.2543 มาตรา 43 ได้มีการจัดตั้ง กองทุนส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม” ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว) เพื่อสนับสนุนทางการเงินกับวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในการกู้ยืมสำหรับดำเนินการ ก่อตั้ง ปรับปรุง และพัฒนากิจการของวิสาหกิจหรือกลุ่มวิสาหกิจนั้นให้มีประสิทธิภาพ

ย่อม โดยถ้ามีจำนวนผู้ประกอบการมากเท่าไร ก็ย่อมที่จะมีการคิดค้นมากขึ้นเท่านั้น เพราะในแต่ละธุรกิจขนาดเล็กรวมกันที่จะต้องสร้างความแตกต่างของสินค้าและบริการของตนจากการใช้ปัญญาประดิษฐ์นั่นเอง

จากการศึกษาวิจัยต่างๆ ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นเพื่ออธิบายถึงการบริหารจัดการทรัพย์สินทางปัญญาของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของไทย และสามารถจำแนกเป็นประเด็นหลักๆ ได้ดังต่อไปนี้

4.2.1 ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี

ทรัพย์สินทางปัญญาสามารถอยู่ในรูปแบบของการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยหรือใช้นวัตกรรมใหม่เพื่อช่วยในการสร้างสรรค์และเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตสินค้า ซึ่งปัญหาที่มักจะพบก็คือวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมมักจะยังไม่ตระหนักถึงความสำคัญในการใช้นวัตกรรมใหม่ๆ เพื่อใช้ในการสร้างสรรค์งานผลิตของตน รวมไปถึงยังไม่ตระหนักถึงความสำคัญของระบบทรัพย์สินทางปัญญาในองค์กรของตน (Perceived lack of the relevant of innovation and IP system)

ในด้านความสามารถในการใช้เทคโนโลยีในการดำเนินการพบว่า วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมเพียงส่วนน้อยที่นำคอมพิวเตอร์มาช่วยในการออกแบบ (Computer Aided Design: CAD) ในการผลิต (Computer Aided Manufacturing: CAM) และช่วยในการวิเคราะห์ระบบ (Computer Aided Engineering: CAE) ซึ่งทำให้วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอในการสร้างสรรค์ผลงานใหม่ออกสู่ตลาด⁴⁰

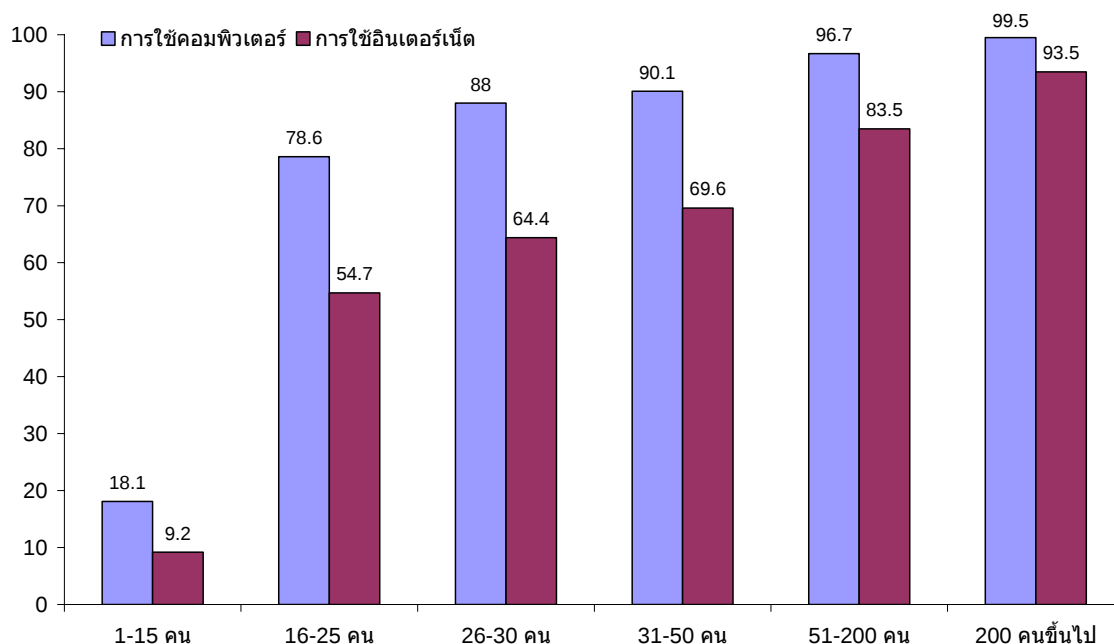
ในด้านของความสามารถในการรับรู้เทคโนโลยีพบว่า วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมได้รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องจักรที่ออกใหม่และเทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัยที่สุดในอุตสาหกรรมของตนอย่างสม่ำเสมอ โดยข้อมูลส่วนใหญ่จะมาจากการแนะนำจากลูกค้า สิ่งพิมพ์/นิตยสาร ผู้ขายอุปกรณ์ ผู้ผลิตวัตถุดิบและส่วนประกอบ และงานนิทรรศการต่างๆ ซึ่งความสามารถในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารใหม่ๆ ของผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมนี้มีส่วนสำคัญในการเพิ่มโอกาสในการพัฒนานวัตกรรมใหม่ๆ ขององค์กร

เนื่องจากวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมจำนวนมากเป็นธุรกิจให้บริการ การใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเป็นปัจจัยกระตุ้นที่สำคัญ (Technology-Driven) ในการทำให้วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมนี้มีความสามารถในการแข่งขันอย่างยั่งยืน เนื่องจากธุรกิจภาคบริการจะเน้นให้ความสำคัญของการสร้างมูลค่า (Value Creation) มากกว่าการเน้นในเรื่องของรูปแบบของตัวสินค้า (Function) จึงทำให้วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมเริ่มเห็นความสำคัญของการใช้ระบบพาณิชย์

⁴⁰ จากการสำรวจของสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมพบว่าอุตสาหกรรมไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ มีการนำ CAE เข้ามาใช้งานมากที่สุด แต่ยังคงมีสัดส่วนเพียง ร้อยละ 19 เมื่อเทียบกับจำนวนทั้งหมดในอุตสาหกรรมดังกล่าว

อิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Commerce) มากยิ่งขึ้นเพื่อช่วยในการประกอบธุรกิจ แต่ทว่า จากการสำรวจของสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมพบว่าวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมไทยโดยส่วนใหญ่ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากคอมพิวเตอร์เพื่อการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์มากเท่าที่ควร

รูปที่ 3: สัดส่วนของสถานประกอบการที่มีการใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตให้จำแนกตามจำนวนการจ้างงาน ปี พ.ศ.2549 (หน่วย: ร้อยละ)

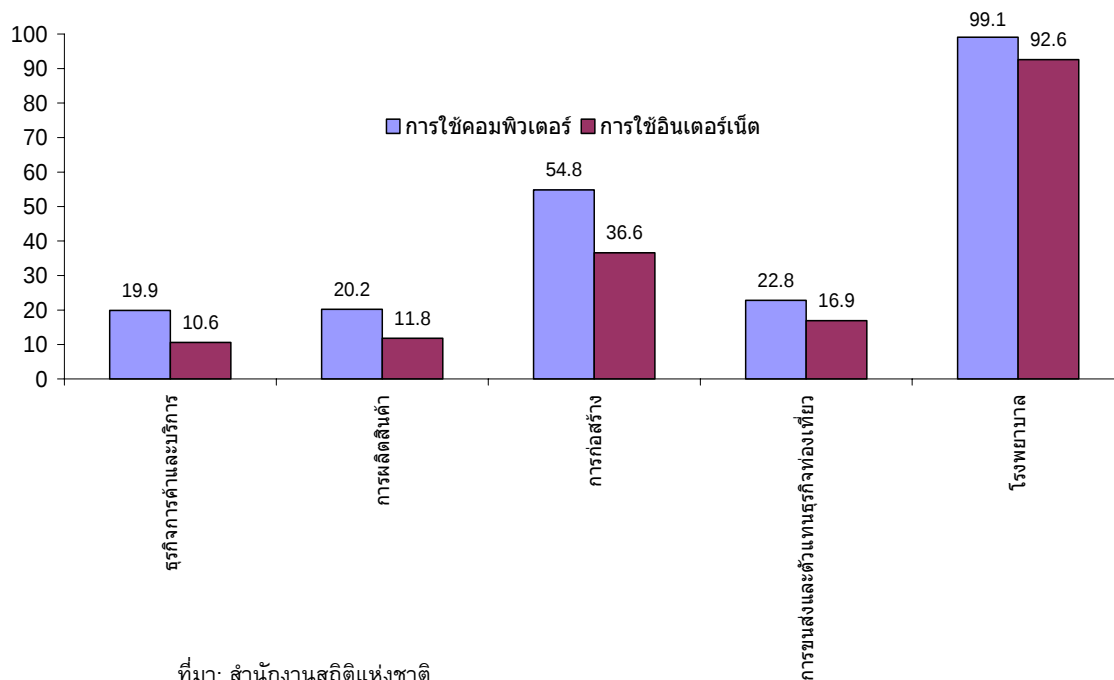

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ

โดยจากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติได้ระบุว่า ภาควิสาหกิจขนาดเล็กที่มีการจ้างงานเพียงแค่ประมาณ 1-15 นั้นมีสัดส่วนของการใช้คอมพิวเตอร์เพียงแค่ร้อยละ 18.1 และใช้อินเทอร์เน็ตประมาณร้อยละ 9.2 เท่านั้น ในขณะที่สัดส่วนการใช้คอมพิวเตอร์ในสถานประกอบการดังกล่าวจะเพิ่มสูงขึ้นกับสถานประกอบการที่มีการจ้างงานมากขึ้น โดยสถานประกอบการขนาดใหญ่ที่มีคนทำงานมากกว่า 200 คนขึ้นไปมีการใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตในสัดส่วนที่สูงคือมากกว่าร้อยละ 90 โดยกิจกรรมทางเศรษฐกิจของสถานประกอบการที่มีการใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตสูงที่สุดคือ โรงพยาบาล ซึ่งจากการสัมภาษณ์ของสำนักงานสถิติแห่งชาติได้ระบุว่าสาเหตุส่วนใหญ่ที่สถานประกอบการเห็นว่าไม่มีความจำเป็นในการใช้คอมพิวเตอร์ก็คือสินค้าที่ตนผลิตไม่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้คอมพิวเตอร์⁴¹

⁴¹ สำนักงานสถิติแห่งชาติได้ทำการสำรวจถึงสาเหตุที่สถานประกอบการไม่ใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตและสามารถจำแนกถึงสาเหตุได้ดังต่อไปนี้ 1) รูปแบบธุรกิจหรือสินค้าไม่เหมาะสมและไม่จำเป็น (ร้อยละ 92.7), 2) ไม่เห็นประโยชน์ที่ได้รับ (ร้อยละ 18.1),

รูปที่ 4 สัดส่วนของสถานประกอบการที่มีการใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตเห็นจําแนกตามกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ปี พ.ศ.2549 (หน่วย: ร้อยละ)

โดยทั่วไปแล้ว การใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ทำธุรกิจส่วนใหญ่ในวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมมักจะใช้โปรแกรมการควบคุมการจัดการทั่วไปเป็นหลักเช่น โปรแกรมระบบบัญชีและการเงิน แต่ทว่า วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมยังใช้โปรแกรมอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับระบบจัดการด้านการผลิตและการขายผลิตภัณฑ์โดยตรงน้อยมากเช่น โปรแกรมการเปลี่ยนข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Data Interchange: EDI) ที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต

4.2.2 ความสามารถในการคิดค้นและสร้างสรรค์งานนวัตกรรม

จากแนวคิดของ Schumpeter ที่อธิบายไว้ในตอนต้นที่ว่าวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมมักจะไม่มีความสามารถในการสร้างนวัตกรรมใหม่ๆเนื่องจากปัจจัยทางด้านเงินทุนที่ขาดแคลน โดยเฉพาะนวัตกรรมที่ต้องใช้พื้นฐานทางด้านเทคโนโลยีขั้นสูง นอกจากนี้ นวัตกรรมบางประเภทยังมีความสลับซับซ้อน (Complexity) มาก ดังนั้นบุคคลากรในวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมจะต้องใช้ความพยายามและระยะเวลาในการเรียนรู้นวัตกรรมใหม่นั้นค่อนข้างมาก ซึ่งจะเป็นการเพิ่มต้นทุนในการที่วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมจะสามารถใช้ประโยชน์จากนวัตกรรมและทรัพย์สินทางปัญญามีอยู่ในตลาดได้อย่างเต็มที่ (Perceived high cost and complexity)

3) ค่าใช้จ่ายสูงเกินไป (ร้อยละ 17.1), 4) ลูกจ้างไม่มีทักษะในการใช้งาน (ร้อยละ 6.8), 5) เทคโนโลยีมีการเปลี่ยนแปลงเร็วเกินไป (ร้อยละ 3.6), และ 6) มีปัญหาในการสรรหาลูกจ้างที่มีทักษะในการใช้งาน (ร้อยละ 2.9) (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2550)

โดยวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมส่วนใหญ่มีความสามารถในการดัดแปลงผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ให้เหมาะสมกับความต้องการของตลาด หรือการดัดแปลงกระบวนการผลิตให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นได้ไม่มากนัก วิสาหกิจบางส่วนมีความสามารถในการดัดแปลงผลิตภัณฑ์หรือปรับปรุงกระบวนการผลิตให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น แต่โดยส่วนใหญ่เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงในส่วนย่อยๆ (Minor Change) เท่านั้น วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมส่วนใหญ่ทำการผลิตขึ้นส่วนตามการเขียนแบบของลูกค้าและสามารถออกแบบได้จากภาพ รวมไปถึงสามารถเขียนแบบตามคุณลักษณะที่ลูกค้ากำหนดได้ แต่การออกแบบผลิตภัณฑ์ในขั้นที่สูงขึ้นเช่น การทำสินค้าต้นแบบ (Prototype Part) นั้นยังมีวิสาหกิจจำนวนไม่มากที่มีความสามารถทำได้

นอกจากนี้ยังพบว่า วิสาหกิจจำนวนมากไม่ได้มีหน่วยงานวิจัยและพัฒนา (R&D) เป็นของตนเอง จึงทำให้ขาดความสามารถในการพัฒนางานวิจัยเพื่อส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐานที่ดีขึ้น จากการสำรวจของสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) พบว่า วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของไทยมีการสร้างสรรค์นวัตกรรมที่ค่อนข้างต่ำ กล่าวคือเพียงประมาณร้อยละ 7.3 ของข้อมูลกลุ่มตัวอย่างของบริษัทที่ทำการสำรวจเท่านั้น ในขณะที่วิสาหกิจขนาดใหญ่ของไทยมีการสร้างสรรค์นวัตกรรมสูงกว่าคือร้อยละ 14.4 ของตัวอย่างบริษัทที่ทำการสำรวจ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนดังกล่าวกับประเทศอื่นแล้วพบว่า ยังเป็นสัดส่วนที่น้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับ การสร้างสรรค์นวัตกรรมของผู้ประกอบการของเกาหลีใต้ที่มีการสร้างสรรค์นวัตกรรมถึงร้อยละ 41 สำหรับวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม และร้อยละ 78 สำหรับวิสาหกิจขนาดใหญ่

การมีนวัตกรรมดังกล่าวนี้มีวัตถุประสงค์หลักๆ คือ การสร้างนวัตกรรมเพื่อการลดต้นทุนทางการผลิตหรือปรับปรุงการผลิตให้เหมาะสม การสร้างมูลค่าเพิ่มและความแตกต่างของตัวสินค้าเพื่อเพิ่มส่วนแบ่งตลาด และการสร้างสรรค์เพื่อผลิตสินค้าและบริการใหม่ๆ เพื่อทดแทนสินค้าและบริการแบบเดิมๆ ที่ล้าสมัยและไม่เป็นที่นิยมเป็นต้น

ตารางที่ 4 สัดส่วนกิจการที่มีการพัฒนาด้านการสร้างสรรค์นวัตกรรมในปี 2002

วิสาหกิจ	ไทย (%)	เกาหลีใต้ (%)
วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม	7.3	41.0
วิสาหกิจขนาดใหญ่	14.4	78.0

ที่มา: Thailand's National Innovation System in the context of Asian Economies: Initial Finding-สวทช

4.2.3 ศักยภาพของแรงงานและทรัพยากรมนุษย์

ศักยภาพของแรงงานและทรัพยากรมนุษย์ของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมยังมีข้อจำกัด ไม่ว่าจะเป็นประสิทธิภาพในการพัฒนาคนในองค์กร ระบบค่าตอบแทนและสวัสดิการลูกจ้างที่ไม่จูงใจ

เท่าที่ควร รวมไปถึงการขาดแคลนในสาขาวิชาชีพที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
ปัญหาเช่น การค้นคว้า การออกแบบ หรือการวิจัยผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้ ยังมีบุคลากรจำนวนไม่
มากในวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมที่สามารถตระหนักถึงความสำคัญและนำทรัพยากร
ปัญหาที่องค์กรของตนเป็นผู้คิดค้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในเชิงพาณิชย์

ปัญหาทางด้านทรัพยากรบุคคลที่เป็นปัญหามากในภาควิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม
ก็คือ การขาดช่างเทคนิคที่มีความสามารถ แรงงานไทยโดยเฉลี่ยมีการศึกษาน้อย และยังไม่มีการ
พัฒนาช่างเทคนิคที่ตรงกับความต้องการในการสร้างสินค้าประเภทใหม่ ปัญหาการขาดวิสัยทัศน์
ของช่างเทคนิคที่จะทำหน้าที่ออกแบบผลิตภัณฑ์ หรือพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์ให้ตรงกับความ
ต้องการของตลาดในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งปัญหาของการพัฒนาผู้ประกอบการใหม่
ให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ ในสภาวะการณ์ปัจจุบันที่มีโอกาสทางการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา
ค่อนข้างมาก ทำให้ช่างเทคนิคที่จบวิชาชีพหรือจบอาชีวะ เลือกที่จะเบนเข็มไปเรียนในภาคสามัญ
ตามระบบมหาวิทยาลัยมากยิ่งขึ้นเนื่องจากจบมาแล้วจะได้รับเงินเดือนในอัตราที่สูงกว่าที่จบจาก
อาชีวะ ซึ่งสาเหตุดังกล่าวส่งผลทำให้เกิดการขาดแคลนในบุคลากรที่มีความสามารถเฉพาะทางที่จะ
ทำหน้าที่เป็นผู้ปฏิบัติได้โดยตรง ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว ประสิทธิภาพของแรงงาน (Labor Productivity)
ในวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมอยู่ในระดับที่ต่ำกว่าประสิทธิภาพของแรงงานวิสาหกิจขนาด
ใหญ่มาก นอกจากนี้ยังพบว่า ประสิทธิภาพแรงงานในวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของ
ประเทศไทยนั้นได้ลดลงอย่างมากจากผลกระทบของวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 ที่ผ่าน
มา⁴²

4.2.4 ผลประโยชน์และต้นทุนจากการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา

วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมจำนวนมากไม่ได้จดลิขสิทธิ์หรือสิทธิบัตรในทรัพย์สินทางปัญญา
ของตนเนื่องจากการไม่ทราบถึงมูลค่าทางปัญญาที่ตนมี (Value of Intellectual Property) และไม่
ทราบแนวทางที่จะประมาณการมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญานั้นๆได้ นักเศรษฐศาสตร์ได้พยายาม
ศึกษาหาแนวทางในการการคำนวณมูลค่าของทรัพย์สินทางปัญญา โดยแนวทางดังกล่าวสามารถ
จำแนกได้ดังต่อไปนี้คือ⁴³

⁴² จากการศึกษาของ Pholphirul (2005) พบว่า วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจในปี พ.ศ.2540 ที่ผ่านมามีผลทำให้ประสิทธิภาพของ
แรงงานในประเทศ (Labor Productivity) ลดลงจาก 75,000 บาทต่อคนในปี พ.ศ.2540 ลงเหลือ 65,000 ต่อคนในปี พ.ศ. 2542 หรือ
ลดลงประมาณร้อยละ 13 ภายใน 2 ปี

⁴³ Poltorak and Lerner, 2002: บทที่ 5

- การใช้แนวทางของต้นทุน (Cost Approach) โดยใช้ต้นทุนในการวิจัยและพัฒนาทรัพย์สินทางปัญญาเป็นตัวกำหนดมูลค่า โดยทรัพย์สินทางปัญญาจะมีมูลค่ามากถ้าผู้ผลิตต้องเสียต้นทุนในการวิจัยและการพัฒนามาก
- การใช้แนวทางของการวัดประสิทธิภาพ (Productivity Approach) โดยประเมินผลได้ในอนาคต (Future Return) ที่ได้รับจากทรัพย์สินทางปัญญา โดยถ้าทรัพย์สินทางปัญญาสามารถสร้างรายได้ในอนาคตให้กับผู้ผลิตได้ในระยะเวลานาน ทรัพย์สินทางปัญญานั้นจะมีมูลค่าสูง
- การใช้แนวทางของการมูลค่าตลาด (Market Value Approach) โดยกำหนดมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญาจากราคากลางในตลาดที่เคยทำการซื้อขายเป็นตัวอ้างอิง

โดยทั่วไปแล้ว ผู้ประกอบการสามารถตระหนักถึงมูลค่าของทรัพย์สินทางปัญญาในรูปแบบที่สะท้อนมาในรูปผลกำไรจากการลงทุนที่สูงขึ้นจากการใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินทางปัญญาขององค์กรนั้นๆ โดยเฉพาะเมื่อวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมมีฐานะเป็นผู้ทรงสิทธิจากการจดทะเบียนคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของธุรกิจตนจะเป็นการสร้างมูลค่าแก่องค์กรให้คงอยู่กับผู้ทรงสิทธิ และสะท้อนออกมาในรูปของกำไรที่องค์กรได้รับเพิ่มขึ้นในแต่ละงวด (Profit Stream) เมื่อเปรียบเทียบกับกรณีที่องค์กรไม่มีการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญา (With or Without Criteria)

นอกจากมูลค่าของทรัพย์สินทางปัญญาที่สะท้อนออกมาในรูปของผลกำไรแล้ว วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมสามารถได้รับประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาในกรณีที่ตัดสินใจขายสิทธิหรือโอนสิทธิบัตร (License) แก่บุคคลอื่นที่สามารถนำทรัพย์สินทางปัญญานั้นไปใช้ในเชิงพาณิชย์ได้ ซึ่งรายได้จากการขายสิทธิบัตรนั้นแสดงถึงความเต็มใจจ่าย (Willingness to Pay) ของผู้ซื้อทรัพย์สินทางปัญญา และความเต็มใจที่จะได้รับ (Willingness to Accept) ของผู้ขายซึ่งเป็นมูลค่าจากตลาด (Market Value) ของทรัพย์สินทางปัญญานั้นได้อย่างเหมาะสม⁴⁴

นอกจากประโยชน์ในรูปของตัวเงินที่องค์กรจะได้รับโดยตรง (Direct Benefit) จากทรัพย์สินทางปัญญาแล้ว มูลค่าของทรัพย์สินทางปัญญายังสะท้อนอยู่ในรูปของผลประโยชน์ทางอ้อม (Indirect Benefit) ที่ทำให้วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมมีอำนาจในการต่อรอง (Negotiating Power) กับวิสาหกิจขนาดใหญ่เพิ่มขึ้นจากการที่วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมนั้นดำรงฐานะเป็นผู้ทรงสิทธิ บริษัทอื่นๆที่ต้องการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาจะมีแนวโน้มที่จะยินยอมรับข้อเสนอที่วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมต้องการ ซึ่งการมีอำนาจในการต่อรองในทรัพย์สิน

⁴⁴ การประเมินมูลค่าของทรัพย์สินทางปัญญาเป็นการวัดมูลค่าที่ผู้บริโภคเป็นผู้กำหนด ซึ่งแตกต่างจากสินทรัพย์อื่นๆที่อาจจะให้ความสำคัญกับต้นทุนการผลิตมากกว่า สินค้าบางประเภทใช้เวลาในการผลิตงาน และมีต้นทุนในการผลิตสูง แต่ไม่สามารถขายได้ในราคาสูงเท่ากับสินค้าอีกประเภทหนึ่ง เช่นวัสดุสิ่งก่อสร้าง แต่ถ้าเปรียบเทียบกับทรัพย์สินทางปัญญาเช่น เทปเพลง ที่มีต้นทุนด้านวัสดุต่ำ แต่สามารถขายได้ในราคาสูง และมีความต้องการจากผู้บริโภคสูงด้วย ก็จะมีมูลค่าจากทางปัญญาที่สูงกว่าสินทรัพย์อื่นๆโดยทั่วไป

ทางปัญญาของตุนั้นไม่เพียงแต่จะส่งผลทางบวกแก่วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างรายได้เปรียบทั้งหมด (Mutual Advantage) แก่ทั้งสององค์กร

นอกจากนี้ ผลประโยชน์ทางอ้อมของทรัพย์สินทางปัญญายังสะท้อนอยู่ในรูปของ ภาพลักษณ์ที่ดี (Positive Image) ของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ไม่ว่าจะเป็น การสร้าง ตราสินค้า (Branding) หรือเครื่องหมายการค้า ซึ่งจะเป็นการสร้างความสำเร็จให้กับลูกค้า ผู้ร่วม ลงทุน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่างๆ (Stakeholder) ซึ่งจะส่งผลดีต่อวิสาหกิจขนาดกลางและ ขนาดย่อมให้สามารถระดมทุนได้ง่ายขึ้น ทั้งนี้ การใช้ประโยชน์จากเครื่องหมายการค้าและการ ออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ เป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประสบ ความสำเร็จทางการตลาด และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของตนให้สูงขึ้น

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าผู้ประกอบการจะได้รับประโยชน์ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นก็ตาม การ ตัดสินใจจดทะเบียนทรัพย์สินก็จะทำให้เกิด “ต้นทุน” (Cost) แก่ผู้ประกอบการได้ด้วยเช่นกัน โดย ต้นทุนดังกล่าวสามารถจำแนกได้เป็น

- 1) ต้นทุนทางการเงิน (Monetary Cost) ที่ผู้ประกอบการจะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการ จดทะเบียน รวมไปถึงต้นทุนทางการเงินอื่นๆ เช่นการว่าจ้างที่ปรึกษาทางกฎหมาย และ
- 2) ต้นทุนที่ไม่ใช่ทางการเงิน (Non-Monetary Cost) ซึ่งต้นทุนนี้รวมถึงต้นทุน ทางด้านเวลา (Time Cost) ที่ผู้ประกอบการต้องใช้เวลากับการเรียนรู้กฎหมาย และดำเนินการในการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา

จากข้อมูลของกรมทรัพย์สินทางปัญญาพบว่า ผู้ประกอบการจะต้องเสียค่าใช้จ่ายในลักษณะ ของค่าใช้จ่ายคงที่ (Fixed Cost) ในการยื่นคำขอรับสิทธิบัตรและขออนุญาตในขั้นตอนต่างๆ (ดัง รายละเอียดตามตารางข้างล่าง) ซึ่งในแต่ละรายการจะเป็นค่าธรรมเนียมขึ้นอยู่กับจำนวนรายการที่ ขอจด สำหรับการจดทะเบียนสิทธิบัตร ผู้ประกอบการจะต้องเสียค่าใช้จ่ายรายปี สำหรับการต่ออายุ ทรัพย์สินทางปัญญา โดยจะเริ่มชำระในปีที่ 5 สิ่งที่เกิดขึ้นได้ก็คือ ค่าธรรมเนียมในการต่ออายุ ดังกล่าวจะมีการเก็บในอัตราที่สูงขึ้นทุกๆปี โดยเฉพาะสิทธิบัตรการประดิษฐ์ซึ่งจะเรียกเก็บสูงกว่า สิทธิบัตรประเภทอื่น

สำหรับค่าธรรมเนียมการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาประเภทอื่นจะมีค่าใช้จ่ายคงที่ เพียงอย่างเดียว โดยค่าธรรมเนียมของการจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าจะแบ่งออกเป็นสองส่วน คือ ค่าธรรมเนียมในการยื่นคำขอจดทะเบียนเป็นจำนวน 500 บาทต่อรายการ และหลังจากได้รับการอนุมัติแล้ว ผู้ขอจะต้องจ่ายค่าธรรมเนียมการรับจดทะเบียนตามจำนวนสินค้าและบริการอีก อย่างละ 300 บาท ในขณะที่ค่าขอขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์จะเก็บอยู่ที่ฉบับละ 500 บาท

ตารางที่ 5 ค่าธรรมเนียมการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา

ค่าธรรมเนียม	บาท
- ยื่นคำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์	500
- ยื่นคำขอรับสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์	250
- ยื่นคำขอรับอนุสิทธิบัตรการประดิษฐ์	250
- ค่าขอแก้ไขเพิ่มเติม	50
- การประกาศโฆษณาคำขอรับสิทธิบัตร	250
- รับผิดชอบและประกาศโฆษณาอนุสิทธิบัตร	500
- ค่าขอให้ตรวจสอบการประดิษฐ์ (กรณีการประดิษฐ์)	250
- รับผิดชอบและออกสิทธิบัตร	500
- ค่าคัดค้าน	250
- ค่าอุทธรณ์	500
- ค่าขอเปลี่ยนแปลงประเภทของสิทธิ	100

ที่มา: กรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์

ตารางที่ 6 ค่าธรรมเนียมของการต่ออายุรายปีของสิทธิบัตร

สิทธิบัตรการประดิษฐ์	บาท
ปีที่ 5	1 ,000
ปีที่ 6	1 ,200
ปีที่ 7	1 ,600
ปีที่ 8	2,200
ปีที่ 9	3,000
ปีที่ 10	4,000
ปีที่ 11	5,200
ปีที่ 12	6,600
ปีที่ 13	8,200
ปีที่ 14	10,000
ปีที่ 15	12,000
ปีที่ 16	14,200
ปีที่ 17	16,600
ปีที่ 18	19,200
ปีที่ 19	22,000
ปีที่ 20	25,000
หรือ ชำระทั้งหมดในการชำระค่าธรรมเนียมรายปีครั้งแรก	140 ,000

สิทธิบัตรการออกแบบ	บาท
ปีที่ 5	500
ปีที่ 6	650
ปีที่ 7	950
ปีที่ 8	1,400
ปีที่ 9	2,000
ปีที่ 10	2,750
หรือ ชำระทั้งหมดในการชำระค่าธรรมเนียมรายปีครั้งแรก	7,500
อนุสิทธิบัตร	บาท
ปีที่ 5	750
ปีที่ 6	1,500
หรือ ชำระทั้งหมดในการชำระค่าธรรมเนียมรายปีครั้งแรก	2,000

ที่มา: กรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์

การกำหนดกรอบการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญานี้ตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ที่ได้อธิบายไว้ก่อนหน้านี้ก็คือ การกำหนดกรอบเวลาในการคุ้มครองจำกัดระยะเวลาในการเป็นเจ้าของของผู้ผลิต และเก็บค่าธรรมเนียมในอัตราก้าวหน้าเพื่อสนับสนุนให้สังคมได้รับประโยชน์มากขึ้นจากการที่บุคคลอื่นได้มีโอกาสที่จะนำทรัพย์สินทางปัญญานั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์

ดังนั้น เมื่อผู้ประกอบการทำการเปรียบเทียบระหว่างต้นทุนและผลประโยชน์จากการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาแล้ว มีความเป็นไปได้ที่ผู้ประกอบการในธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมอาจเล็งเห็นว่าผลประโยชน์ที่ได้รับอาจจะไม่คุ้มค่างบค่าใช้จ่ายต่างๆข้างต้น ทำให้ผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมอาจตัดสินใจเลือกที่จะไม่จดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาของตน แต่เลือกที่จะใช้กลยุทธ์อื่นๆ (Informal Method) แทน เช่นการรักษาข้อมูลของทรัพย์สินทางปัญญาของตนให้เป็นความลับ หรือการพยายามปรับปรุงคุณภาพการผลิตอย่างสม่ำเสมอ⁴⁵ นอกจากนี้ เนื่องจากการต่ออายุของสิทธิบัตรประเภทประดิษฐ์มีค่าใช้จ่ายที่สูงมาก ผู้ประกอบการอาจตัดสินใจที่จะไม่ต่ออายุทรัพย์สินทางปัญญาประเภทสิทธิบัตรการประดิษฐ์นี้ แต่อาจเลือกที่จะจดทะเบียนในลักษณะของอนุสิทธิบัตรแทน ซึ่งผลที่ตามมาก็คือ จะทำให้ผู้ประกอบการไม่เรียนรู้ที่จะประดิษฐ์อะไรใหม่ๆ ขึ้นมาเพิ่มเติม แต่อาจจะเลือกที่จะใช้การดัดแปลงเพียงแค่อเล็กน้อยเท่านั้น

⁴⁵ จากการศึกษาของ Moore (1996) ได้อธิบายว่า ผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมอาจเลือกที่จะใช้วิธีการเข้าตลาดก่อนผู้ประกอบการรายอื่น และพยายามเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญานั้นให้มากที่สุด ก่อนที่ผลงานของตนจะถูกลอกเลียนแบบ จนทำให้ผู้ประกอบการรายอื่นๆ เข้าสู่ตลาดตามมา กลยุทธ์ที่ใช้ในการดึงส่วนแบ่งตลาดก็คือ การสร้างความสัมพันธ์กับลูกค้าในลักษณะของการเน้นสร้างความเชื่อถือต่อสินค้าของตน (High-Trust Relation) (Dickson, 1996)

ข้อสังเกตทั้ง 4 ด้านที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นนี้อาจจะไม่สามารถอธิบายได้กับวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในทุกภาคอุตสาหกรรมการผลิต เนื่องจากในแต่ละภาคการผลิตนั้นมักจะมีโครงสร้างการผลิตที่แตกต่างกัน ใช้ความเข้มข้นในปัจจัยการผลิต (Factor Intensity) ที่แตกต่างกัน มีความสามารถในการเข้าถึงเทคโนโลยีที่แตกต่างกัน และยังให้ความสำคัญต่อการสร้างทรัพย์สินทางปัญญาที่แตกต่างกันด้วย⁴⁶

4.3 การแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุน

การแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุน เกิดจากการที่รัฐบาลในสมัยของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้กำหนดให้มีนโยบาย “การแปลงสินทรัพย์เป็นทุน” โดยการใช้ประโยชน์จากสินทรัพย์ที่มีอยู่เพื่อให้เกิดการสร้างรายได้และกระตุ้นให้เกิดผู้ประกอบการใหม่ สินทรัพย์ที่ถูกกำหนดให้สามารถนำมาแปลงเป็นทุนได้นั้นมีทั้งหมด 7 ประเภทได้แก่ 1) ที่ดินและทรัพย์สินติดกับที่ดิน, 2) หนังสืออนุญาตให้ใช้ที่ดิน, 3) สาธารณะและหนังสือรับรองอื่นๆ, 4) สัญญาเช่าและเช่าซื้อ, 5) เครื่องจักร, 6) หนังสืออนุญาตให้ใช้พื้นที่ทางทะเลที่ได้รับอนุญาตเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและสวนยางพารา, และ 7) ทรัพย์สินทางปัญญา

ในส่วนของทรัพย์สินทางปัญญา สำนักงานบริหารการแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุน ภายใต้กรมทรัพย์สินทางปัญญา ได้รับมอบหมายให้เป็นหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบการแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุนเพื่อที่ผู้ประกอบการสามารถนำทรัพย์สินทางปัญญาที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในเชิงพาณิชย์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ และยังส่งเสริมให้มีการคิดสร้างสรรค์งาน และใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาเพิ่มมากขึ้น

ในปัจจุบัน มีสถาบันการเงินที่ร่วมในโครงการการแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุนอยู่ 3 แห่งได้แก่ ธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SME Bank), ธนาคารกรุงเทพ, และธนาคารออมสิน ซึ่งเป็นผู้ให้การสนับสนุนโครงการแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุนสำหรับผู้ประกอบการที่เป็นเจ้าของทรัพย์สินทางปัญญานั้น โดยที่สถาบันการเงินที่ร่วมโครงการจะปล่อยสินเชื่อจากการพิจารณาความสามารถในการสร้างรายได้ของธุรกิจ โดยวิสาหกิจที่ต้องการขอสินเชื่อสามารถนำทรัพย์สินทางปัญญาของตนมาเป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันการขอกู้เงินได้

อย่างไรก็ตาม การแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุนยังเป็นเรื่องใหม่ในระบบการเงินของประเทศไทย การประเมินมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญาในแต่ละประเภทยังทำได้ค่อนข้างยาก เนื่องจากสินทรัพย์ทางปัญญาเป็นสินทรัพย์ที่ไม่มีตัวตน (Intangible Asset) และถูกกำหนดจากปัจจัยอื่นๆ

⁴⁶ จากการศึกษาของ Valimaki (2002) ยังพบอีกว่ามูลค่าของทรัพย์สินทางปัญญาจะมีมูลค่าสูงกว่าในภาคอุตสาหกรรมการผลิตที่ใช้ฐานความรู้ (Knowledge Base) มากในการผลิตเช่น อุตสาหกรรมซอฟต์แวร์ เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

ด้วย⁴⁷ แนวทางการประเมินมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญานี้เป็นการดำเนินการร่วมกันระหว่างสมาคมผู้ประเมินมูลค่าทรัพย์สินแห่งประเทศไทย (www.vat.oir.th) และสมาคมนักประเมินอิสระไทยได้กำหนดแนวทางการประเมินเพื่อใช้กับทรัพย์สินทางปัญญาที่ต้องการเงินทุนไม่สูงนัก คือไม่เกินกว่า 500,000 บาท และเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่อยู่ในความรับผิดชอบตามอำนาจหน้าที่ของกรมทรัพย์สินทางปัญญาที่สามารถแปลงเป็นทุนได้

ดังนั้น ในเบื้องต้น สถาบันการเงินดังกล่าวได้กำหนดประเภททรัพย์สินทางปัญญาที่สามารถนำมาเป็นหลักประกันการกู้ยืมเงินได้ 3 ประเภทได้แก่ เครื่องหมายการค้า สิทธิบัตร และ ลิขสิทธิ์ เป็นต้นแบบ (Prototype) ของการนำมาใช้เพื่อเป็นหลักประกันในการขอเงินกู้ ในการยื่นคำขอเงินกู้ ผู้ประกอบการที่ต้องการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาเป็นหลักประกันสามารถยื่นคำขอเงินต่อสถาบันการเงิน พร้อมกับแผนธุรกิจ (Business Plan) หรือโครงการที่จะใช้ทรัพย์สินทางปัญญาให้เกิดประโยชน์ทางการเงิน เพื่อเสนอให้กับสถาบันการเงินที่ร่วมโครงการพิจารณา หลังจากนั้นสถาบันการเงินจะตรวจสอบความถูกต้องของทรัพย์สินทางปัญญาที่ใช้เป็นหลักประกัน โดยกรมทรัพย์สินทางปัญญาจะทำหน้าที่ตรวจสอบทรัพย์สินทางปัญญาในแต่ละประเภทและแจ้งผลให้สถาบันการเงินทราบต่อไป

โดยสรุป โครงการแปลงสินทรัพย์ทางปัญญาเป็นทุนเป็นโครงการที่มีความสำคัญสำหรับผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมที่ขาดแคลนเรื่องทุนทรัพย์ ให้เห็นคุณค่าของทรัพย์สินทางปัญญาของตนมากขึ้น รวมไปถึงยังเป็นการกระตุ้นให้ผู้ประกอบการดำเนินการจดทะเบียนของการเป็นผู้ทรงสิทธิ์ สนับสนุนให้เกิดการสร้างสรรคงานใหม่ๆ และสามารถทำให้ผู้ประกอบการสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้มากขึ้น ซึ่งนโยบายนี้จะช่วยให้ผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมตระหนักถึงประโยชน์ที่จะได้รับการนำทรัพย์สินทางปัญญาเข้าร่วมโครงการการแปลงสินทรัพย์เป็นทุน⁴⁸

4.4 ปัญหาการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม

4.4.1 การความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในประเทศ

ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะเป็นภาคีในความตกลงระหว่างประเทศภายใต้อนุสัญญาต่างๆ และมีกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาทุกประเภทรองรับไว้แล้วก็ตาม ปัญหาของการละเมิดทรัพย์สินทาง

⁴⁷ จากข้อมูลของกรมทรัพย์สินทางปัญญา องค์ประกอบของดัชนีตัวชี้วัดมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญาได้แก่ แผนการผลิต แผนการตลาด การประมาณการค่าใช้จ่าย รายได้ที่ได้คาดว่าจะได้รับ ระยะเวลาการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญานั้น ค่าสิทธิ ความแปลกใหม่ ความยืดหยุ่นในการใช้งาน และความยืดหยุ่นในการถ่ายโอน โดยวิธีการประเมินจะขึ้นอยู่กับประเภทของกิจกรรมและทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้อง โดยใช้ 3 วิธีหลักเช่นเดียวจากการศึกษาของ Poltorak and Lerner (2002) ที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น

⁴⁸ นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์ทั้งกับเจ้าหน้าที่ของกรมทรัพย์สินทางปัญญา และกับผู้ประกอบการพบว่า ผู้ประกอบการเริ่มทำความเข้าใจเกี่ยวกับการแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุนมากขึ้น ตูสึงเกิดได้จากการที่กรมทรัพย์สินทางปัญญาได้จัดตั้งตลาดกลางซื้อขายทรัพย์สินทางปัญญาขึ้นผ่านทาง website (<http://ipmart.moc.go.th>) และพบว่ามีความสนใจของผู้ประกอบการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ปัญญาก็ยังมีอยู่บ่อยครั้ง ไม่ว่าจะเป็น การละเมิดลิขสิทธิ์⁴⁹ การละเมิดเครื่องหมายการค้า⁵⁰ และการละเมิดในสิทธิบัตร⁵¹ ไม่ว่าจะเป็นเกิดจากการที่ผู้ประกอบการเป็นผู้ละเมิดเอง หรือผู้ประกอบการเป็นผู้ที่ถูกละเมิด โดยระดับการพัฒนาทางด้านการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่ยังไม่สูงนักในประเทศไทยส่งผลทำให้วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมไม่สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาของตนได้มากเพียงพอ

ระดับของการพัฒนาทางด้านทรัพย์สินทางปัญญาอาจสะท้อนถึงการที่ผู้ประกอบการไม่รับทราบถึงข้อมูลข่าวสารทางด้านสิทธิบัตร (Patent Information) ที่มากพอ ไม่ว่าจะเป็นในด้านของข้อบังคับทางกฎหมาย การปฏิบัติตามกฎหมาย หรือข้อมูลที่ช่วยในการจดทะเบียน ในที่นี้ข้อมูลข่าวสารทางด้านสิทธิบัตรหมายถึงการให้ความรู้ไม่ว่าจะเป็นในเชิงเทคนิค เชิงกฎหมาย และคุณค่าของทรัพย์สินทางปัญญาในเชิงการค้าแก่ธุรกิจและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ ได้เข้าใจในภาษาที่เข้าใจง่าย ซึ่งการให้ข้อมูลข่าวสารทางด้านทรัพย์สินทางปัญญานี้ควรจะมีการครอบคลุมไปในสื่อต่างๆ ทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นหนังสือหรือในรูปแบบของ Internet

ในรายงานศึกษาเชิงวิชาการจำนวนหนึ่งยังพบว่า กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทางด้านทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property Law) มีความซับซ้อนและยากที่จะเข้าใจ (Complex) สำหรับบุคคลธรรมดาโดยทั่วไป โดยสังเกตได้จากจำนวนของนักกฎหมายทางด้านทรัพย์สินทางปัญญาที่ยังมีจำนวนไม่มากนักในประเทศ หรือในกรณีที่ผู้ประกอบการไทย (หรือบุคคลโดยทั่วไป) ได้ทำการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาโดยไม่รู้ตัว เช่นการ download รูปภาพหรือการดาวน์โหลดจาก Internet มาใช้พิมพ์ในตัวสินค้าและขายในท้องตลาด ซึ่งการละเมิดในลักษณะที่ไม่ได้ตั้งใจนี้ จะเกิดขึ้นได้มากกับผู้ประกอบการประเภทวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมที่ไม่รับทราบข้อมูลข่าวสารที่เพียงพอหรือพยายามที่จะประหยัลดต้นทุนจากการเลี่ยงที่จะคิดค้นสิ่งประดิษฐ์ขึ้นมาเอง ทั้งนี้จากกฎหมาย

⁴⁹ การละเมิดลิขสิทธิ์แบ่งเป็นสองระดับคือ 1) การละเมิดลิขสิทธิ์ขั้นต้น โดยมาตรา 27 ของกฎหมายได้กำหนดการละเมิดลิขสิทธิ์ว่าเป็นการทำซ้ำ การดัดแปลง หรือการเผยแพร่ต่อสาธารณชนซึ่งงานอันมีลิขสิทธิ์นั้น 2) การละเมิดลิขสิทธิ์ขั้นรอง คือการกระทำซึ่งเกิดขึ้นภายหลังจากการละเมิดลิขสิทธิ์ขั้นต้น แต่เป็นการกระทำที่ส่งเสริมให้มีการแจกจ่ายสำเนาของงานที่ผิดกฎหมายเช่น การเสนอขายให้เช่า เผยต่อสาธารณชน ส่งเข้ามาในราชอาณาจักร และแจกจ่ายในลักษณะที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่เจ้าของลิขสิทธิ์ (มาตรา 31)

⁵⁰ การละเมิดในเครื่องหมายการค้าเกิดขึ้นเมื่อบุคคลใดใช้เครื่องหมายการค้าที่จดทะเบียนแล้วในประเทศไทยของผู้อื่นกับสินค้าจำพวกซึ่งไม่จดทะเบียนไว้โดยไม่ได้รับความยินยอมตามคำพิพากของศาล การละเมิดการใช้เครื่องหมายการค้าอาจมีตั้งแต่การที่ผู้ละเมิดทำเครื่องหมายการค้าและใช้ประโยชน์นั้นกับสินค้า นอกจากนี้ เจ้าของเครื่องหมายการค้าที่มีได้จดทะเบียนอาจได้รับการคุ้มครองเหมือนกับเจ้าของเครื่องหมายการค้าที่จดทะเบียน (มาตรา 46) ดังนั้นการใช้เครื่องหมายการค้าเดียวกันในลักษณะที่ก่อให้เกิดความสับสนหรือหลงผิดว่าเจ้าของเครื่องหมายการค้าเป็นแหล่งกำเนิดสินค้าจะถือเป็นการละเมิด

⁵¹ พระราชบัญญัติสิทธิบัตรไม่ได้บัญญัติเรื่องการกระทำละเมิดไว้อย่างชัดเจน แต่อย่างไรก็ตาม พระราชบัญญัติได้อธิบายไว้ว่า บุคคลซึ่งกระทำการซึ่งตกอยู่ภายใต้สิทธิแต่เพียงผู้เดียวของผู้ทรงสิทธิโดยปราศจากการยินยอมถือว่ามีความผิดทางอาญา (พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2542 มาตรา 86)

ทางด้านทรัพย์สินทางปัญญาที่ละเอียดอ่อนและยากที่คนธรรมดาจะเข้าใจ จะเป็นช่องว่างที่จะทำให้เกิดการละเมิดในลักษณะนี้มากขึ้น⁵²

ในกรณีที่ต้องทำการฟ้องร้อง การฟ้องร้องดำเนินคดีกับผู้ละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา ก็อาจจะต้องใช้ต้นทุนที่ค่อนข้างสูง เช่นการจ่ายค่าศาล การว่าจ้างทนายความ ค่าใช้จ่ายในการสืบสวนหาเรื่อง ซึ่งจากต้นทุนที่สูงนี้อาจทำให้วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมตัดสินใจที่จะไม่ฟ้องร้องดำเนินคดีกับผู้ละเมิด เพราะอาจจะเล็งเห็นว่าผลที่ได้นั้นไม่คุ้มค่ากับค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียไป

4.4.2. การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในต่างประเทศ

ในปัจจุบันที่การส่งออกเข้ามาสร้างรายได้ให้กับผู้ประกอบการไทยมากขึ้น การละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาในปัจจุบันไม่ได้จำกัดอยู่ในประเทศใดประเทศหนึ่งเท่านั้น โดยเฉพาะสินค้าไทยที่ถูกส่งออกไปจำหน่ายในต่างประเทศ ก็สามารถถูกลอกเลียนแบบได้ด้วยเช่นกัน รัฐบาลได้สนับสนุนผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมที่ส่งออกสินค้าไปจำหน่ายในต่างประเทศให้ตระหนักถึงความสำคัญของการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อป้องกันการละเมิดที่อาจเกิดขึ้นได้ในต่างประเทศ โดยได้รับความช่วยเหลือร่วมกันระหว่างกรมทรัพย์สินทางปัญญาและกรมส่งเสริมการส่งออก

สาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาในต่างประเทศก็คือ การพัฒนาทางเทคโนโลยีและการติดต่อสื่อสาร ซึ่งทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และเกิดการลอกเลียนแบบได้ง่ายขึ้น ดังนั้น ในการที่วิสาหกิจขนาดกลางขนาดย่อมไทยจะได้รับความคุ้มครองในต่างประเทศด้วยนั้น ผู้ประกอบการไทยที่มีการส่งสินค้าทางปัญญาไปจำหน่ายในต่างประเทศในประเทศใดประเทศหนึ่งจะต้องทำการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาของตนในประเทศนั้นด้วย เช่นหากทรัพย์สินทางปัญญาที่สร้างสรรค์ขึ้นคือ เครื่องมือเปิดขวดแบบใหม่ โดยผู้ประกอบการที่ผลิตเครื่องมือเปิดขวดนี้มีแผนที่จะจัดจำหน่ายไม่เฉพาะเพียงแต่ในประเทศไทย แต่จะส่งออกไปจำหน่ายยังญี่ปุ่นและเกาหลีด้วย ดังนั้นสิ่งที่เจ้าของทรัพย์สินทางปัญญาที่จะต้องดำเนินการเบื้องต้นก็คือ นำเอาเครื่องมือเปิดขวดนี้ไปจดทะเบียนในประเทศไทย ญี่ปุ่น และเกาหลี รวมไปถึงในประเทศอื่นๆที่คาดว่าจะส่งไปขายในอนาคต ซึ่งการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาในต่างประเทศไม่เพียงแต่จะเป็นการรักษาสถานะผู้ทรงสิทธิ์ของผู้ประกอบการไทยไม่ให้ถูกละเมิดในตลาดต่างประเทศแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มแก่สินค้าส่งออกของไทยในตลาดโลกจากการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาอีกด้วย

⁵² จากการศึกษาของ Vandewage (2003) ได้อธิบายว่าจากความซับซ้อนของทรัพย์สินทางปัญญาดังกล่าวจะทำให้เกิดช่องว่าง (Gap) ที่มากขึ้นระหว่างกฎหมายกับการนำกฎหมายไปปฏิบัติจริง จนทำให้กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาที่ได้บัญญัติไว้ไม่สามารถนำมาบังคับให้มีการใช้อย่างถูกต้องได้ และไม่สามารถป้องกันการละเมิดได้อย่างมีประสิทธิภาพ Vandewage กล่าวว่ากฎหมายที่ไม่สามารถบังคับได้นี้จะมีลักษณะที่เรียกว่า Unenforceable Law และสุดท้ายกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญานี้จะไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาในแต่ละประเทศนั้นมีความแตกต่างกัน เช่น กฎหมายเครื่องหมายของบางประเทศเช่น สหรัฐอเมริกาและสิงคโปร์อาจจะยอมให้นำ "เสียง" มาจดทะเบียนเป็นเครื่องหมายการค้าได้ ในขณะที่ประเทศไทยยังไม่ยอมรับการขึ้นทะเบียนดังกล่าว หรือ กฎหมายลิขสิทธิ์ในบางประเทศอาจกำหนดให้นายจ้างเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานที่ลูกจ้างได้สร้างสรรค์ขึ้น ในขณะที่กฎหมายลิขสิทธิ์ของไทย กำหนดให้ลูกจ้างเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น นอกจากนี้ กฎหมายลิขสิทธิ์ในบางประเทศอาจให้ความคุ้มครองนานกว่ากฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศไทย เป็นต้น

ในปัจจุบัน วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของไทยที่มีการส่งสินค้าไปจำหน่ายในต่างประเทศ จะต้องศึกษาทำความเข้าใจหลักการและกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศต่างๆ ซึ่งเป็นตลาดของตน ซึ่งจะช่วยให้เจ้าของทรัพย์สินทางปัญญานั้น สามารถปรับแผนกลยุทธ์ให้สอดคล้องกับกฎหมายในแต่ละประเทศได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้ กรมทรัพย์สินทางปัญญาเป็นหน่วยงานที่สามารถให้ข้อมูลกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาของแต่ละประเทศแก่ผู้ประกอบการไทยได้ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากค่าใช้จ่ายในการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาในหลายประเทศมีค่าใช้จ่ายที่สูงกว่าในกรณีจดทะเบียนในประเทศไทยมาก และผู้ประกอบการยังจำเป็นที่จะต้องใช้เวลาและความพยายามในการทำความเข้าใจกฎระเบียบของแต่ละประเทศ ทำให้ต้นทุนจากการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาในต่างประเทศนั้นมีต้นทุน (ทั้งที่อยู่ในรูปตัวเงิน และไม่อยู่ในรูปตัวเงิน) สูงมาก ซึ่งอาจจะทำให้ผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของไทยอาจจะตัดสินใจที่จะไม่จดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาของตนในต่างประเทศได้

อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศและวิธีพิจารณาคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ. 2539 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความชัดเจนเนื่องจากเป็นคดีที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากคดีอาญาและคดีแพ่งโดยทั่วไป ซึ่งจะเป็นที่จะต้องได้รับการพิจารณาจากผู้พิพากษาที่มีความรู้และความเข้าใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินทางปัญญากับการค้าระหว่างประเทศ

โดยสรุป วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของไทยจำเป็นต้องตระหนักถึงความสำคัญของการใช้ประโยชน์จากสิ่งประดิษฐ์ทางปัญญาในการเพิ่มประสิทธิภาพ สร้างคุณค่าของตัวสินค้า และผลสุดท้ายบริษัทเหล่านั้นจะได้รับประโยชน์ แต่ปัญหาที่พบก็คือ ผู้ประกอบการไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา รวมไปถึงการนำทรัพย์สินทางปัญญาไปใช้ประโยชน์จากโครงการการแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุน นอกจากนี้ การจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญายังสร้างต้นทุนค่าใช้จ่ายให้กับผู้ประกอบการ ซึ่งด้วยภาวะการณ์ที่ผู้ประกอบการต้องเสียค่าใช้จ่าย (ในขณะที่ไม่ทราบถึงผลได้หรือประโยชน์ที่ได้รับ) ซึ่งทำให้ผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมไทยส่วนใหญ่มีแนวโน้มที่จะตัดสินใจไม่จดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ สิ่งประดิษฐ์เหล่านั้นมีโอกาสที่จะถูกละเมิด ในขณะที่สังคมโดยรวมก็จะ

ไม่ได้รับประโยชน์จากการมีสิ่งประดิษฐ์ทางปัญญา โดยในส่วนต่อไปจะทำการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ โดยใช้แนวทางทางด้านการ “วิเคราะห์ต้นทุนและผลประโยชน์” (Cost-Benefit Analysis) สำหรับกรณีศึกษาของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของไทยเพื่อที่จะนำผลที่ได้มาทำสนับสนุนข้อสรุปนี้ต่อไป

บทที่ 5

การวิเคราะห์เชิงคุณภาพจากกรณีศึกษา กลุ่มตัวอย่างวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม

ในส่วนนี้จะเป็นการวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่างจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) กับผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม โดยจำแนกเป็นสามอุตสาหกรรมดังนี้

- สินค้าหัตถกรรมและสินค้าประดิษฐ์
- สินค้าจากโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) บางประเภท
- เฟอร์นิเจอร์และของตกแต่งบ้าน

โดยสาเหตุที่เลือกศึกษากลุ่มวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมใน 3 อุตสาหกรรมนี้ เนื่องจาก สินค้าที่ผลิตขึ้นจากทั้งสามอุตสาหกรรมนี้เป็นสินค้าที่เกี่ยวข้องกับปัญหาประดิษฐ์ในลักษณะของการออกแบบและสร้างสรรค์งานนวัตกรรมแทบทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็น สิทธิบัตรประดิษฐ์ สิทธิบัตรออกแบบ และอนุสิทธิบัตร นอกจากนี้โครงสร้างตลาดของผู้ประกอบการดังกล่าวยังมีลักษณะของโครงสร้างประเภทกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาด (Monopolistic Competition Market) โดยผู้ประกอบการจะให้ความสำคัญของการใช้กลยุทธ์ทางด้านการสร้างความแตกต่างของตัวผลิตภัณฑ์ (Product Differentiation) เป็นสำคัญ ซึ่งแน่นอนว่าผู้ประกอบการจะต้องให้ความสำคัญกับการสร้างสิ่งประดิษฐ์ทางปัญญาของผลิตภัณฑ์ของตนเพื่อสร้างความแตกต่างดังกล่าว โดยแนวทางการวิเคราะห์จะพยายามจำแนกถึงการวิเคราะห์ทางด้านผลได้และผลเสีย (Cost-Benefit Analysis) ของการสร้างนวัตกรรมและใช้ประโยชน์จากสิ่งประดิษฐ์ทางปัญญาของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม

5.1 กรณีศึกษาจากกลุ่มอุตสาหกรรมตัวอย่าง

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมตามกลุ่มอุตสาหกรรมตัวอย่าง ประกอบการวิเคราะห์โครงสร้างการผลิตของในแต่ละอุตสาหกรรม ผู้วิจัยเลือกเก็บข้อมูลจากประมาณ 8-10 กลุ่มตัวอย่างในแต่ละอุตสาหกรรม โดยทำการสัมภาษณ์ทั้งในลักษณะของการนัดสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์หรือเดินเข้าไปสัมภาษณ์ในงาน โดยสามารถนำมาวิเคราะห์เป็นกรณีศึกษาได้ดังต่อไปนี้

5.1.1. กลุ่มงานหัตถกรรมและสินค้าประดิษฐ์

ในการผลิตสินค้าหัตถกรรม ผู้ผลิตจะต้องมีความรู้ความชำนาญเป็นการเฉพาะ ซึ่งได้มาจากการเรียนรู้ การถ่ายทอดมาจากครูหรือผู้รู้ จึงจะสามารถสร้างชิ้นงานหัตถกรรมได้ประณีตงดงาม การพัฒนาผลิตภัณฑ์เป็นสิ่งสำคัญที่ต้องกระทำและสามารถทำได้ทั้งในด้านการออกแบบ การคิดค้นหาวัสดุที่แปลกใหม่มาใช้ในขบวนการผลิตและกรรมวิธีการผลิต ตลอดจนการนำเอาเทคนิคและเครื่องมือสมัยใหม่เข้ามาใช้ เป็นต้น

สินค้าหัตถกรรมของตลาดภายในประเทศมีอยู่หลายกลุ่มด้วยกัน เช่น กลุ่มผู้บริโภคทั่วไป คือ ผู้ที่ซื้อหามาเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน กลุ่มนักสะสม กลุ่มผู้ซื้อหามาเพื่อการตกแต่งบ้านเรือน และสถานที่ และกลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไปทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เป็นต้น สินค้าหัตถกรรมเพื่อขายภายในประเทศโดยทั่วไปจะมีหลายระดับคุณภาพ ความประณีตและราคาที่แตกต่างกัน ทั้งนี้เพื่อให้ผู้บริโภคแต่ละกลุ่มได้เลือกสรรตามวัตถุประสงค์ของการใช้สอย เพราะผู้บริโภคแต่ละกลุ่มจะมีความต้องการที่ไม่เหมือนกัน เช่น กลุ่มนักสะสมต้องการชิ้นงานหัตถกรรมรูปแบบที่มีความแปลก สวยงาม ฝีมือการ ผลิตที่ประณีต ในขณะที่ผู้บริโภคที่ต้องการซื้อเพื่อไปใช้สอยอาจจะต้องการชิ้นงานที่แข็งแรง มีความประณีตสวยงามน้อยกว่า และราคาที่ไม่แพงนัก ส่วนกลุ่มนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะชาวต่างประเทศ โดยทั่วไปอาจจะไม่ค่อยพิถีพิถันเกี่ยวกับรูปแบบและความประณีตมากนัก เพราะจุดประสงค์ของการซื้อผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมในท้องถิ่นที่เดินทางไปก็เพราะมีความประทับใจเกี่ยวกับประเทศ ขนบธรรมเนียมประเพณี

สินค้าหัตถกรรมประกอบไปด้วย เพชรพลอยเจียรไนหรือเพชรพลอยร่วง, เครื่องประดับดอกไม้ใบไม้ประดิษฐ์ และต้นไม้ประดิษฐ์ ผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ในครัวเรือนทำด้วยไม้ เช่น จาน ชาม ถาด เขียง ช้อนส้อม เป็นต้น และเครื่องใช้ในการเดินทางทำด้วยหนังแท้ หนังเทียม ผ้าและอื่นๆ โดยจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างกรณีศึกษาของผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดย่อมในภาคสินค้าหัตถกรรม ดังนี้

กรณีศึกษาบริษัท A

กลุ่มเกษตรกรทำเสื่อกก

เป็นกลุ่มเกษตรกรขนาดเล็กที่เกิดจากการรวมกลุ่มของแม่บ้านในหมู่บ้านเพื่อสร้างรายได้เล็กๆน้อยๆจนกลายเป็นธุรกิจขึ้น โดยมีทั้งผลิตขายในประเทศและต่างประเทศ โดยสิ่งประดิษฐ์จะเป็นการคิดค้นจากการนำวัสดุธรรมชาติคือต้นกกมาสานเป็นสิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น เสื่อ จานรองแก้วน้ำ เป็นต้น โดยการคิดค้นสิ่งประดิษฐ์จะเป็นในการสร้างสรรค์ลวดลายในการจักสาน และ ลักษณะ Design ของเครื่องใช้ โดยกลุ่มเกษตรกรทำเสื่อกกสระแก้วได้เคยนำสินค้าของตนที่คิดค้นขึ้นเข้าขอจดสิทธิบัตร แต่ได้รับการปฏิเสธจากหน่วยงานของกรมทรัพย์สินทางปัญญาด้วยสาเหตุที่ตัวสินค้าประดิษฐ์ขึ้นจากสิ่งที่ผลิตจากวัชพืช ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่มีคุณค่าราคาและบุคคลโดยทั่วไปสามารถนำมาประดิษฐ์ได้เช่นเดียวกัน จึงไม่เกิดความแตกต่างหรือคุณค่าของผลิตภัณฑ์

การประดิษฐ์คิดค้นของสินค้าประเภทหัตถกรรมซึ่งต้องใช้ความชำนาญ ประกอบทั้งความคิดสร้างสรรค์โดยเฉพาะของตัวบุคคล ซึ่งการใช้เทคโนโลยีเพื่อสินค้านั้นมีน้อย จึงไม่ค่อยเกิดการส่งผ่านของนวัตกรรมมากนัก และจากการที่ไม่ได้รับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเนื่องจากสาเหตุที่ไม่ได้จดสิทธิบัตรก็ทำให้ สินค้าของกลุ่มเกษตรกรถูกลอกเลียนแบบ

ผู้ประกอบการได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา แต่เนื่องจากอุปสรรคในเรื่องข้อมูลข่าวสาร ความรู้ และการขาดแคลนเงินทุน เพื่อดำเนินการในการจดสิทธิบัตรและคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ โดยสิ่งสำคัญอยู่ที่การให้ความรู้ในเรื่องการจดสิทธิบัตร ความคุ้มครองกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา และการส่งเสริมสนับสนุนผู้ประกอบการเพื่ออำนวยความสะดวก

กรณีศึกษาบริษัท B

กลุ่มอาชีพหัตถกรรมที่ทำจากไม้ไผ่หลายรูปแบบ

ผู้ประกอบการผลิตสินค้าที่ทำจากไม้ไผ่หลายรูปแบบ โดยประมาณ 30 รูปแบบ เช่น โคมไฟไม้ไผ่ แจกัน เชิงเทียน กล่องใส่ซองหรือตะเกียบ ตู้ปลาไม้ไผ่ เป็นต้น โดยมีตลาดสินค้าทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ โดยเน้นขายอุปกรณ์เครื่องใช้ในการตกแต่งโต๊ะอาหารให้กับร้านอาหารไทยในต่างประเทศเช่น ญี่ปุ่น อเมริกา ออสเตรเลีย ยุโรปบางประเทศ โดยสินค้าส่วนใหญ่เป็นการทำแบบ Made to order และขายผ่านพ่อค้าคนกลางเป็นหลัก

เนื่องจากเป็นธุรกิจที่ไม่ต้องใช้เทคโนโลยีในการผลิตมากนัก การผลิตขึ้นอยู่กับฝีมือแรงงานแล้วความคิดสร้างสรรค์ของคนออกแบบในสิ่งประดิษฐ์นั้นๆเป็นหลัก ผู้ผลิตจึงไม่มีความจำเป็นที่จะคิดค้นเทคโนโลยีเพื่อขับเคลื่อนการผลิตนัก แต่จะให้ความสำคัญกับลวดลายเนื่องจากเป็นสิ่งประดิษฐ์หัตถกรรม ซึ่งอาจเกิดการลอกเลียนแบบลวดลาย รูปทรง และรูปแบบได้โดยเจตนาหรือไม่เจตนา

อย่างไรก็ตาม ผู้ประกอบการยังไม่ได้มีการดำเนินการหรือวางแผนในการจดสิทธิบัตรแต่อย่างใด เนื่องจากไม่เห็นประโยชน์ในการจดทะเบียนดังกล่าว และผู้ประกอบการเห็นว่าระบบการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศไทยยังไม่มีประสิทธิภาพและยังไม่ได้ผลเพียงพอ โดยสังเกตจากกรณีที่มีเมื่อมีการละเมิดในทรัพย์สินทางปัญญาแล้ว ผู้ประกอบการเห็นว่าหน่วยงานของรัฐก็ไม่สามารถดำเนินการใดๆอันสามารถปกป้องสิทธิของผู้ถูกละเมิดสำหรับอุตสาหกรรมขนาดเล็กได้

ผู้ประกอบการเห็นว่า รัฐบาลเน้นในการให้ความช่วยเหลือทางด้านการตลาดแก่วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมมากกว่า เช่นการกำหนดรูปแบบการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ในการแสดงสินค้าเผยแพร่ทาง website ในขณะที่การช่วยเหลือในการคิดค้นแนวทางประดิษฐ์ต่างๆยังมีไม่มากนัก รัฐบาลมีการส่งเสริมทุนเพื่อการผลิตคิดค้นบ้าง แต่ยังไม่มีการร่วมผลิตหรือคิดค้นอย่างชัดเจน อาจจะเนื่องมาจากข้อจำกัดของธุรกิจ เพราะเป็นธุรกิจที่ไม่มีความซับซ้อนของการผลิต แต่ต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์ จึงยากที่จะส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรมของสินค้า

กรณีศึกษาบริษัท C

บริษัททำงานปักข้างทรงบนกระเป๋

สิ่งประดิษฐ์ของผู้ประกอบการรายนี้คือ งานปักข้างทรงบนกระเป๋ ซึ่งต้องคิดค้นลวดลายที่อยู่บนตัวข้าง นอกจากเป็นกระเป๋ถือแล้ว ยังมีการปักกับผ้าเพื่อใช้เป็นเครื่องประดับตกแต่งบ้าน โดยผู้ประกอบการจะทำการสั่งตัวข้างสำเร็จมาและนำมาตกแต่งลวดลายด้วยแก้วสีต่างๆ เป็นลวดลายแบบเอกลักษณ์ไทย เป็นงานประดิษฐ์มือที่ต้องใช้ความชำนาญจากช่างผู้ผลิต และ การประดิษฐ์จะต้องใช้เวลานานและใช้ความประณีตสูง โดยผู้ประกอบการรายนี้เป็นผู้คิดค้นแรกของ การประดิษฐ์ประเภทลวดลายบนตัวข้างนี้

ทั้งนี้ ผู้ประกอบการรายนี้ได้ทำการจดสิทธิบัตรของลวดลายที่คิดค้นขึ้นแล้ว โดยได้รับการสนับสนุนจากทางหน่วยงานของภาครัฐ ด้วยการจัดอบรมให้ความรู้ทางด้านสิทธิทรัพย์สินทางปัญญาแก่ผู้ประกอบการในเบื้องต้น พร้อมทั้งอำนวยความสะดวกในการจดสิทธิบัตรให้

จากการเตรียมพร้อมเพื่อการจดสิทธิบัตร ผู้ประกอบการให้ความเห็นไว้ว่ามีต้นทุนค่อนข้างสูงในการดำเนินงาน แต่โดยการจดสิทธิบัตรนั้นเนื่องจากการอำนวยความสะดวกจากภาครัฐจึงไม่ทำให้ต้นทุนสูงนัก ดังนั้นต้นทุนในการจดสิทธิบัตรของผู้ประกอบการนี้จึงค่อนข้างต่ำ การเสียต้นทุนในการดำเนินการ (Transaction Cost) เสียส่วนใหญ แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ประกอบการเล็งเห็นว่าตนไม่ได้รับประโยชน์อะไรมาจากการตัดสินใจจดทะเบียน เพียงแต่เป็นการสร้างความมั่นใจว่า สิ่งประดิษฐ์ของตนจะไม่ถูกละเมิดเท่านั้น

กรณีศึกษาบริษัท D

กลุ่มผลิตภัณฑ์เครื่องเบญจรงค์

กลุ่มผลิตภัณฑ์เครื่องเบญจรงค์ ผลิตสินค้าประเภทโถจิบมะยมเบญจรงค์ ซึ่งได้ดำเนินธุรกิจนี้มาเป็นระยะเวลา 3 ปีโดยประมาณ โดยผู้ประกอบการเห็นว่าสินค้าที่ผลิตนั้นเป็นสินค้าที่มีค่าในทรัพย์สินทางปัญญาเป็นอย่างมาก เพราะต้องใช้ความคิด เวลา รวมทั้งความพยายามจากการฝึกฝนในการสร้างสรรค์ผลงานใหม่ๆให้เกิดขึ้น และเพื่อต้องการการเป็นผู้นำตลาดในสินค้าชนิดนี้ ผู้ผลิตได้นำสินค้าที่ตนประดิษฐ์ขึ้นเหล่านี้เข้าจดสิทธิบัตรการออกแบบ โดยผู้ประกอบการเป็นผู้ดำเนินการขอจดสิทธิบัตรด้วยตนเอง เนื่องจากผู้ประกอบการเป็นคนรุ่นใหม่ มีการศึกษาสูง จึงมีความสามารถในการค้นคว้าข้อมูลจากกรมทรัพย์สินทางปัญญาด้วยตนเอง และสามารถดำเนินการเองจนสำเร็จ

ผู้ประกอบการจดสิทธิบัตร โดยให้ความเห็นเพิ่มเติมในเรื่องของการที่ต้องการป้องกันผู้อื่นมาลอกเลียนแบบงานของตน ที่ต้องใช้ต้นทุนในการคิดค้น และเพื่อรักษาสถานะของสินค้าของตนในตลาดสินค้า ผู้ประกอบการไม่ต้องการให้คนลอกเลียนแบบผลิตสินค้าของตนเพราะจะทำให้ราคาของสินค้านั้นลดลง ผู้ประกอบการให้ความเห็นว่า การได้รับประโยชน์จากสินค้าประเภทเดียวกันโดยตรงนั้นยังไม่เห็นชัดเจนนัก เนื่องจากระยะการดำเนินงานของธุรกิจยังไม่มาก รวมทั้งขนาดการ

ผลิตภัณฑ์ยังเป็นขนาดเล็กมากในตลาดสินค้า ในด้านการผลิต บริษัทนี้ก็เหมือนธุรกิจโดยทั่วไปที่มีการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อการสร้างสรรค์แต่ก็ไม่ได้มี License แต่อย่างใด

5.1.2. กลุ่มอุตสาหกรรมเฟอร์นิเจอร์

จากตัวเลขของกรมส่งเสริมการส่งออก พบว่า ในปี พ.ศ. 2548 มีผู้ผลิตเฟอร์นิเจอร์และชิ้นส่วนรวมทั้งสิ้น 2,600 ราย แบ่งเป็นผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ซึ่งมีคนงานไม่เกิน 200 คน จำนวน 2,514 ราย ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 97 ของผู้ประกอบการทั้งหมด ขณะที่โรงงานขนาดใหญ่ที่มีคนงานมากกว่า 200 คน มีจำนวน 86 ราย คิดเป็นเพียงร้อยละ 3 เท่านั้น

เฟอร์นิเจอร์และชิ้นส่วนเป็นอีกหนึ่งอุตสาหกรรมที่สร้างรายได้จากการส่งออกให้กับประเทศเป็นจำนวนมาก เนื่องจากเป็นโครงสร้างการผลิตที่อาศัยแรงงาน อีกทั้งต้นทุนการผลิตกว่าร้อยละ 50 เป็นวัตถุดิบภายในประเทศ จึงทำให้อุตสาหกรรมเฟอร์นิเจอร์ถูกจัดอยู่ในกลุ่มสินค้าเป้าหมายที่รัฐให้การสนับสนุน ในปี 2548 กระทรวงพาณิชย์ตั้งเป้าหมายการส่งออกเฟอร์นิเจอร์และชิ้นส่วนอยู่ที่ 1,320 ล้านดอลลาร์สหรัฐ เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2547 ประมาณร้อยละ 10 และคาดว่าตลาดเฟอร์นิเจอร์ในประเทศจะมีมูลค่าไม่ต่ำกว่า 2 หมื่นล้านบาท ทำให้ในปี พ.ศ. 2548 เฟอร์นิเจอร์มีมูลค่าตลาดรวมกว่า 6 หมื่นล้านบาท

ปัจจุบันตลาดเฟอร์นิเจอร์มีการแข่งขันค่อนข้างสูง โดยเฉพาะในตลาดต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และ สหภาพยุโรป ซึ่งมีมูลค่าการส่งออกรวมกว่าร้อยละ 80 ของมูลค่าส่งออกเฟอร์นิเจอร์ทั้งหมดของไทย ผู้ประกอบการของไทยจึงต้องให้ความสำคัญ และ ติดตามความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับความต้องการสินค้าเฟอร์นิเจอร์ในแต่ละตลาดอย่างใกล้ชิดเพื่อนำมาจัดทำและดำเนินแผนการตลาดในเชิงรุก โดยจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างกรณีศึกษาของผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดย่อมในอุตสาหกรรมผลิตเฟอร์นิเจอร์ดังนี้

กรณีศึกษาบริษัท E

เฟอร์นิเจอร์สำหรับเด็กที่เน้นการใช้ลวดลายการ์ตูน

สินค้าหลักของผู้ประกอบการรายนี้คือ เฟอร์นิเจอร์เด็กที่ผลิตจากไม้ยางพารา โดยจะเน้นลวดลายการ์ตูนบนเฟอร์นิเจอร์ โดยมีตลาดหลักๆเป็นตลาดต่างประเทศ เริ่มส่งออกมาแล้วประมาณ 4 ปี การผลิตจะเป็นแบบคิดค้นเองโดยตกแต่งลวดลายการ์ตูนเช่น เต่า กระต่าย รวมไปถึงการรับจ้างผลิตเฟอร์นิเจอร์ที่มีสิทธิบัตรในการขอใช้ลายการ์ตูนของดิสนีย์ ผู้ประกอบการยังไม่เห็นว่าสินค้าของตนขึ้นไหนที่เห็นควรต้องจดสิทธิบัตร รวมไปถึงลวดลายของตัวการ์ตูนเนื่องจากลวดลายเหล่านั้นจำเป็นที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งยากต่อการที่จะนำไปจดสิทธิบัตร โดยลักษณะการผลิตของบริษัทฯ เป็นแบบรับจ้างผลิตทั้งหมดดังนั้นสินค้าที่ผลิตในบริษัทจึงเป็นแบบจากทางลูกค้าเท่านั้น (made to order) ซึ่งทำให้ผู้ประกอบการไม่จำเป็นต้องมีต้นทุนในการคิดค้นอะไรมา รวมไปถึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องจดสิทธิบัตรสินค้าของตนแต่อย่างใด

นอกจากนี้ ผู้ประกอบการให้ข้อมูลว่าบริษัทของตนได้เข้าร่วมพัฒนาการผลิตกับทางภาครัฐ บ้างบางครั้ง ซึ่งก็ทำให้ผู้ประกอบการได้รับความรู้ใหม่ๆ บ้างแต่ก็ยังไม่ชัดเจนถึงขนาดทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการผลิตไป ผู้ประกอบการให้ความเห็นว่า จากการร่วมมือกับทางภาครัฐบาลก็ทำให้บริษัทได้รับเทคนิคใหม่ๆ ในการผลิตบ้าง แต่ก็ไม่ได้ชัดเจนขนาดที่ทำให้การโครงสร้างการผลิตเปลี่ยนแปลง รวมไปถึงยังไม่ได้มีการใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ ใดที่ช่วยในการผลิต

กรณีศึกษาบริษัท F

เครื่องเรือนหวาย

ผลิตภัณฑ์หลักของผู้ประกอบการรายนี้คือเครื่องเรือนหวาย บริษัทได้เริ่มดำเนินงานมาประมาณ 1 ปี โดยได้นำผลิตภัณฑ์ทุกรายการจดทะเบียนสิทธิบัตรในการออกแบบผลิตภัณฑ์เรียบร้อยแล้ว แต่เนื่องจากในระยะแรกหลังจากจดทะเบียนสิทธิบัตรกลับต้องประสบปัญหาจากเศรษฐกิจตกต่ำซึ่งส่งผลต่อยอดขายที่ลดลง ทำให้ผู้ประกอบการไม่สามารถบอกได้ถึงมูลค่าของสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาได้ชัดเจน

อย่างไรก็ตาม ผู้ประกอบการได้เข้ารับการอบรมในเรื่องทรัพย์สินทางปัญญาของทางภาครัฐ และสามารถค้นคว้าข้อมูลด้วยตนเองทาง Website ของกรมทรัพย์สินทางปัญญาด้วยตนเอง และดำเนินการยื่นคำขอจดทะเบียนสิทธิบัตรด้วยตนเองทั้งหมด ทางผู้ประกอบการให้ความเห็นเพิ่มเติมในเรื่องของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาคือ ต้องการให้ภาครัฐสร้างความเชื่อมั่นในการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาอย่างจริงจังมากกว่านี้ เนื่องจากทรัพย์สินทางปัญญานั้นมูลค่าทางพาณิชย์ เมื่อเกิดมีการละเมิดขึ้นจะทำให้ผู้ที่ถือครองสิทธินั้นเสียผลประโยชน์ทางการค้า และอาจจะได้รับความเสียหายในเรื่องของการเสียชื่อเสียงของสินค้าของบริษัทได้ ทางผู้ประกอบการให้ความเห็นเพิ่มเติมในอีกประเด็นในเรื่องของเงินทุน เนื่องจากการที่เข้าไม่ถึงแหล่งเงินทุนจึงทำให้ต้องใช้เงินทุนของตนเองมาดำเนินธุรกิจ ซึ่งทางบริษัทกำลังมีแผนการในการขอกู้เงินจากธนาคารเพื่อธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมและธนาคารออมสิน

กรณีศึกษาบริษัท G

เฟอร์นิเจอร์ไม้ไผ่ภูมิปัญญาอีสาน

สินค้าหลักของกลุ่มเฟอร์นิเจอร์ไม้ไผ่คือจะเน้นการออกแบบที่มีลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมอีสาน ซึ่งผู้ประกอบการได้ขอจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานไว้แล้ว แต่เนื่องจากว่า รูปแบบของสินค้าที่ทำนั้นต้องมีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ซึ่งผู้ประกอบการได้ให้ความเห็นว่า การจดทะเบียนหลายครั้งทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง เพราะต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นรายสินค้าที่จด จึงทำให้อาจไม่คุ้มเมื่อเทียบกับกำไรที่ได้รับ เนื่องจากการผลิตประเภทนี้สามารถทำการลอกเลียนแบบได้ง่าย ผู้ประกอบการรายอื่นๆ สามารถเลียนแบบโดยได้จากเพียงแค่นำรูปแบบเดิมที่มีอยู่ไปต่อยอดดัดแปลงเพียงเล็กน้อย ดังนั้นทำให้ผู้ประกอบการไม่สามารถรักษารูปแบบการออกแบบนี้ได้ ถึงแม้ว่าจะมีการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาแล้วก็ตาม

แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากผลิตภัณฑ์ของผู้ประกอบการรายนี้เป็นการผลิตเพื่อรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสาน ผู้ประกอบการจึงได้รับความสนับสนุนจากหน่วยงานเพื่อพัฒนาชุมชนของจังหวัด โดยได้รับความช่วยเหลือทางด้านเงินทุน โดยทางหน่วยงานได้จัดงบประมาณเข้าช่วยเหลือทุกปี

กรณีศึกษาบริษัท H

เฟอร์นิเจอร์ไม้จำลอง

สินค้าหลักของกลุ่มเฟอร์นิเจอร์ไม้จำลอง โดยผลิตภัณฑ์ที่ผู้ประกอบการรายนี้ได้คิดค้นประดิษฐ์ขึ้นทุกรายการยังไม่จดทะเบียนสิทธิบัตร แต่ทำการจดทะเบียนเพียงเครื่องหมายการค้าเท่านั้น โดยผู้ประกอบการให้ข้อมูลพร้อมเหตุผลในการที่ยังไม่ได้จดสิทธิบัตรว่า มีความยุ่งยากมากในการดำเนินการ ซึ่งทำให้ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการสูง ก่อนหน้านี้ที่ยื่นขอจดทะเบียนเครื่องหมายการค้า ผู้ประกอบการได้จ้างสำนักงานทนายความที่รู้ขั้นตอนและกฎหมายเพื่อดำเนินการเป็น โดยยังไม่ได้รวมค่าธรรมเนียมของการจดทะเบียนเครื่องหมายการค้า ซึ่งในกรณีการยื่นคำขอจดสิทธิบัตรที่มีความยุ่งยากมากกว่าการจดทะเบียนเครื่องหมายการค้า

ในปัจจุบันผู้ประกอบการได้เข้าไปขอรายละเอียดในการยื่นคำขอจดสิทธิบัตรแล้ว แต่ไม่ค่อยได้รับการแนะนำและอำนวยความสะดวกจากบุคลากรของภาครัฐมากนัก จึงทำให้ผู้ประกอบการยังไม่สามารถยื่นคำขอในการจดสิทธิบัตรได้สำเร็จ ประกอบด้วยผู้ประกอบการนั้นไม่เชื่อมั่นหน่วยงานของภาครัฐ โดยให้เหตุผลว่าถึงแม้ว่าผู้ประกอบการจะจดสิทธิบัตรแล้ว แต่เมื่อมีบุคคลมาละเมิดสิทธิ์ทางผู้ประกอบการเองก็ไม่มีกำลังพอที่จะฟ้องร้อง และ บางครั้งภาครัฐเองก็ไม่สามารถเอาผิดผู้ละเมิดได้

นอกจากนี้ ผู้ประกอบการยังคิดว่าการจดสิทธิบัตรนั้นมีความสำคัญต่อการดำเนินธุรกิจ แต่ต้องสามารถใช้บังคับได้จริงและทำให้เกิดความเข้มงวดกว่าที่เป็นอยู่ โดยดูจากการที่ปัจจุบันยังมีการละเมิดกันอยู่มาก โดยเฉพาะการละเมิดที่เกิดขึ้นกับผู้ประกอบการขนาดเล็กที่ไม่มีกำลังเพียงพอที่จะฟ้องร้องให้ดำเนินการต่อผู้ละเมิด ผู้ประกอบการยังได้เสนออีกว่า การจดสิทธิบัตรควรจะง่ายและสะดวกกว่าที่เป็นอยู่ เช่นการที่ครอบคลุมรายการสินค้าเป็นกลุ่มๆ แทนที่จะต้องแยกออกเป็นรายการๆ ซึ่งค่าใช้จ่ายก็จะสูงตามรายการสินค้า และใช้เวลาในการตรวจสอบการอนุมัติคำขอให้เร็วขึ้น เพราะในปัจจุบันถึงแม้ว่าจะมีการคุ้มครองตั้งแต่มีการอนุมัติ แต่กว่าจะได้เอกสารสิทธิ์จริงๆ นั้นใช้เวลานานมาก โดยผู้ประกอบการให้ข้อมูลว่า 4 ปีจึงจะได้เอกสารสิทธิ์ฉบับจริง ซึ่งสินค้าประเภทนี้ใกล้ล้าสมัยไปแล้ว

5.1.3. กลุ่มสินค้า OTOP

โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (One Tambon One Product: OTOP) เป็นสินค้าที่ผลิตจากภูมิปัญญาของชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่นซึ่งใช้วัฒนธรรมและความเป็นไทยเป็นพื้นฐานการออกแบบและผลิต กระทรวงอุตสาหกรรมได้จำแนกสินค้า OTOP ออกเป็น 6 ประเภทคือ

1. อาหาร ครอบคลุมตั้งแต่อาหารสดไปจนถึงอาหารแปรรูป
2. สิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม อาทิ ผ้าทอและผ้าพันคอ
3. เครื่องใช้และเครื่องประดับตกแต่ง เช่น เครื่องปั้นดินเผาและเครื่องจักสาน
4. ผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่ไม่ใช่อาหารและยา เช่น เครื่องสำอาง สบู่และน้ำมันหอมระเหย
5. เครื่องดื่ม เช่น สุรา น้ำผลไม้ และ น้ำสมุนไพร และ
6. ของที่ระลึกและศิลปะประดิษฐ์

สินค้า OTOP เป็นสินค้าส่งออกที่มีศักยภาพสูง เนื่องจากความนิยมของชาวต่างชาติในสินค้าที่ผลิตจากภูมิปัญญาในท้องถิ่นของไทยซึ่งมีคุณค่าและเอกลักษณ์เฉพาะตัว ขณะที่ต้นทุนการผลิตสินค้าอยู่ในระดับต่ำ เนื่องจากค่าจ้างแรงงานท้องถิ่นราคาถูก และ ใช้วัตถุดิบภายในประเทศเกือบทั้งหมด โดยรัฐบาลมีมาตรการส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตและส่งออกสินค้า OTOP อย่างจริงจัง เช่น สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (BOI) ได้ส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในการผลิตสินค้า OTOP ให้ได้มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) โดยให้สิทธิประโยชน์ขั้นสูงสุดด้วยการยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคลเป็นเวลา 8 ปี โดยไม่จำกัดเขตการลงทุน และมูลค่าภาษีที่ได้รับยกเว้น รวมทั้งยกเว้นอากรขาเข้า สำหรับเครื่องจักรนำเข้าเพื่อผลิตสินค้า OTOP นอกจากนี้ ภาครัฐยังได้กำหนดมาตรการสนับสนุนการผลิตโดยได้จัดฝึกอบรมความรู้ทั้งด้านการผลิต การจัดการ และมาตรฐานผลิตภัณฑ์ให้แก่ผู้ผลิตระดับรากหญ้า ภายใต้โครงการ Smart OTOP โดยจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างกรณีศึกษาของผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดย่อมของผู้ผลิตสินค้า OTOP ดังต่อไปนี้

กรณีศึกษาบริษัท I

กลุ่มทอผ้าไหมขัดสีเงิน

กลุ่มทอผ้าไหมขัดสีเงินมีลักษณะการผลิตเป็นแบบผลิตในครัวเรือนของกลุ่มแม่บ้าน ซึ่งทางกลุ่มได้จดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาในลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้าน แต่เนื่องจากในปัจจุบัน การทอผ้าไหมขัดสีเงินมีลวดลายใหม่ๆมากกว่า 100 ราย ในการทำงานที่จะจดทะเบียนสำหรับทุกกลายนั้นจะทำให้ผู้ประกอบการต้องเสียต้นทุนที่สูงมาก

ผู้ประกอบการอาจจะเลือกที่จะไม่ต่ออายุทรัพย์สินทางปัญญาเนื่องจากเล็งเห็นว่าสินค้าของตนนั้นง่ายต่อการนำไปปรับเปลี่ยน โดยทำการทอผ้าในลวดลายที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ซึ่งการปรับเปลี่ยนในลักษณะนี้จะไม่ถือว่าเป็นการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งในปัจจุบันก็เกิดขึ้นกับ

ผู้ประกอบการรายนี้ ซึ่งผู้ประกอบการก็ให้ความเห็นว่าตนไม่ได้รับความเสียหายจากการนำลายที่ตนคิดค้นไปผลิตแต่อย่างใด เนื่องจากเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น และแต่ละลายก็มีความแตกต่างกันบ้าง

นอกจากนี้ ลักษณะการผลิตเป็นแบบการทอมือ ไม่มีเทคโนโลยีในการผลิตแต่อย่างใด จึงไม่ได้มีการพัฒนาการผลิตนัก และทางกลุ่มทอผ้าไหม ๆ ก็ไม่ได้ต้องการความช่วยเหลือดังกล่าวจากทางภาครัฐ เพราะเห็นว่าผลิตภัณฑ์ออกมาจากความคิดสร้างสรรค์และการประดิษฐ์เป็นหลัก

กรณีศึกษาบริษัท J

กลุ่มหัตถกรรมการผลิตจากไม้เทพทาโร

สินค้าหลักของกลุ่มหัตถกรรมการผลิตจากไม้เทพทาโรนี้คือสิ่งประดิษฐ์จากไม้จวงหอม ซึ่งเป็นไม้ที่มีการปลูกในทางภาคใต้ของประเทศไทยเท่านั้น โดยผู้ประกอบการจะนำไม้หอมนี้มาออกแบบผลิตภัณฑ์พร้อมทั้งออกแบบลวดลายลงบนตัวผลิตภัณฑ์ และมีการสกัดน้ำมันหอมจากเนื้อไม้ดังกล่าวด้วย โดยทางผู้ประกอบการได้ดำเนินการจดทะเบียนสิทธิบัตรสิ่งประดิษฐ์ดังกล่าว จำแนกเป็นสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์ เช่น แจกันเชิงเทียน และ สิทธิบัตรสิ่งประดิษฐ์ คือ น้ำมันหอมระเหย

ผู้ประกอบการให้ความเห็นว่าประโยชน์ที่ได้จากการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาโดยถ้าสังเกตการณ์จากยอดขายพบว่า หลังจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญากับก่อนจดทะเบียนไม่ได้มีความแตกต่างกันนัก แต่ผู้ประกอบการเห็นว่า การที่บุคคลอื่นรับรู้ว่สินค้าของบริษัท ได้จดสิทธิบัตรแล้ว จะมีความเกรงกลัวกฎหมายจึงไม่กล้าที่จะลอกเลียนแบบโดยตรง ซึ่งทำให้ผู้ประกอบการมีอำนาจในการต่อรองขึ้นบ้าง

กรณีศึกษาบริษัท K

กลุ่มภูมิแฮนด์คราฟท์

สินค้าหลักของกลุ่มภูมิแฮนด์คราฟท์ (Handicraft) คือ สิ่งประดิษฐ์ที่ทำจากผ้าไหม เช่น หมอนอิง กางเกง สมุดโน้ต กระเป๋าผ้าไหม เสื้อผ้าไหม ภาพประดับฝาผนัง ผลิตภัณฑ์ได้รับการพัฒนาจนเป็นสินค้า 5 ดาวของสินค้า OTOP ของประเทศไทย เนื่องจากผู้ผลิตได้เริ่มเปิดตัวส่งประดิษฐ์ของตนเองไปขายในตลาดนัดจตุจักร จึงทำให้มีคนลอกเลียนแบบบ่อยครั้ง แต่ทางผู้ประกอบการก็ไม่ได้ติดใจอะไร เพราะมีความคิดว่าให้เป็นวิทยาทานแก่คนไทยด้วยกัน และผู้ประกอบการก็ไม่ได้จดสิทธิบัตรกับสินค้าประเภทดังกล่าว แต่ผู้ประกอบการแก้ปัญหาด้วยการพัฒนาและคิดค้นสิ่งประดิษฐ์ตัวใหม่ๆ ออกมาเรื่อยๆ และปรับเปลี่ยนรูปแบบไปเรื่อยๆ เช่นกัน จนปัจจุบันได้มีสินค้าที่ส่งออกไปตลาดต่างประเทศ ซึ่งสิ่งประดิษฐ์ดังกล่าวนี้ผู้ประกอบการเลือกที่จดสิทธิบัตร โดยให้ความเห็นว่าสินค้าที่ส่งออกไปต่างประเทศเป็นสินค้าที่ผลิตยาก และ เป็นรูปแบบที่แปลกตามากกว่าสินค้าที่ขายในตลาดนัดจตุจักร และการที่ออกไปขายต่างประเทศนั้นมีความเสี่ยงในการละเมิดมากกว่าที่สินค้าอยู่ในประเทศ เพราะถึงแม้ว่ามีการลอกเลียนแบบในประเทศ ก็ยังเกิดการสร้างงานในประเทศไทย

การออกแบบผลิตภัณฑ์นั้นผู้ประกอบการได้ให้ข้อมูลว่าผู้ประกอบการต้องใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ในการออกแบบช่วย เช่น AutoCAD ส่วนในการผลิตนั้น เนื่องจากเป็นหัตถกรรมทั้งหมดโดยไม่อาศัยเทคโนโลยี โดยผู้ประกอบการไม่ได้รับการอบรมจากทางหน่วยงานของภาครัฐในเรื่องของการออกแบบและความเข้าใจในระบบทรัพย์สินทางปัญญาด้วย ผู้ประกอบการให้ความเห็นในเรื่องของการจดสิทธิบัตร ซึ่งเมื่อมีการยื่นขอจดสิทธิบัตรแล้วนั้น ผู้ประกอบการต้องยื่นเอกสารแจ้งรายละเอียดกระบวนการและวัตถุดิบของสิ่งประดิษฐ์ของตนเองอย่างละเอียดทั้งหมด ซึ่งผู้ประกอบการรู้สึกไม่สบายใจที่จะเปิดเผยข้อมูลดังกล่าว เพราะกลัวว่าจะถูกละเมิดได้ง่าย รวมทั้งยังไม่เชื่อมั่นกฎหมายการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศไทย เนื่องจากยังมีช่องโหว่ของกฎหมายที่ทำให้ความคุ้มครองยังไม่มีประสิทธิภาพมากพอ

5.2. วิเคราะห์ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลเชิงลึก

จากการศึกษาพบว่าผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมไทยส่วนใหญ่ยังไม่ได้จดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาด้วยสาเหตุหลายประการ ดังนี้

- ผู้ประกอบการไม่เห็นวาททรัพย์สินทางปัญญาของตนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ แต่ถึงแม้ว่าผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของไทยจะเล็งเห็นถึงความสำคัญของการมีทรัพย์สินทางปัญญาก็ตาม ในทางปฏิบัติ ผู้ประกอบการบางรายเห็นว่า การจดทะเบียนต้องเปิดเผยข้อมูลด้านการผลิตทั้งหมดในการดำเนินการ ซึ่งผู้ประกอบการที่ไม่ต้องการเปิดเผยข้อมูลผลิตภัณฑ์ก็จะตัดสินใจที่จะไม่จดทะเบียน นอกจากนี้ ผู้ประกอบการยังไม่เชื่อมั่นถึงประสิทธิภาพของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศไทย ผู้ประกอบการบางรายที่ได้จดสิทธิบัตรไว้บ้าง ได้ให้ความเห็นว่า การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญายังมีจุดโหว่จากการที่สินค้าของตนจะถูกลอกเลียนแบบได้ อย่างเช่น การนำลวดลายที่ได้รับสิทธิในการคุ้มครองไปดัดแปลงเพียงเล็กน้อย ซึ่งไม่ถือว่าเป็นการละเมิดตามกฎหมาย

“พี่ไม่จดหรอก เพราะสินค้าที่พี่ทำมันเป็นแบบพื้นๆ ใครๆก็ทำได้แล้ว พี่ก็เปิดตัวในตลาดจตุจักร ซึ่งคนก็มาเลียนแบบได้ง่าย แต่บริษัทของพี่เองก็ไม่ได้ลุ่มจุ่ม”

(ผู้ประกอบการรายย่อยเพศหญิง)

- ผู้ประกอบการยังขาดความรู้ในเรื่องกฎหมายปกป้องคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาอย่างและ ไม่ได้รับการแนะนำหรือให้ความรู้ที่ทั่วถึงพอจากหน่วยงานของรัฐบาล โดยเฉพาะวิสาหกิจขนาดเล็กที่ส่วนใหญ่เป็นธุรกิจที่เพิ่งเริ่มกิจการหรือขยายกิจการไม่ได้มาก ผู้ประกอบการหลายรายได้ว่างที่ปรึกษาทางด้านกฎหมายเพื่อดำเนินการจดทะเบียนทรัพย์สินทาง

ปัญญาให้ ซึ่งส่งผลทำให้เกิดต้นทุนสูงในการดำเนินงานนี้ จึงเป็นสาเหตุทำให้ผู้ประกอบการในภาควิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมจำเป็นต้องพิจารณาทางเลือกระหว่างยอดขายที่ตนอาจจะสูญเสียไปในอนาคตจากการถูกลอกเลียนแบบ กับต้นทุนทางด้านการเงินและที่ไม่ใช่การเงินที่ต้องสูญเสียไปกับการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา ทำให้ผู้ประกอบการเลือกที่จะไม่จดทะเบียนเพราะไม่ยากไปเสียต้นทุนดังกล่าวมากนัก แต่จะใช้วิธีการทางอื่น ๆ เช่น การเก็บรักษาข้อมูลที่สำคัญเป็นความลับภายในครอบครัวมากกว่า

“ขั้นตอนยุ่งยาก ไม่รู้ขั้นตอนของหน่วยงานรัฐบาล จึงต้องจ้างทนายมาเพื่อดำเนินงานให้ เสียค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานสูง และในการจดสิทธิบัตรก็ต้องแยกย่อยเป็น items ของสินค้าอีก ซึ่งทำให้ค่าใช้จ่ายยิ่งสูงมากขึ้นอีก”

(ผู้ประกอบการรายย่อยเพศชาย)

“เห็นว่าค่าจดแพง ตั้ง 2,000 กว่าบาทต่อรายการ ซึ่งมันแพง เลยไม่จดดีกว่า”

(ผู้ประกอบการรายย่อยเพศชาย)

“พี่เห็นว่ามันไม่คุ้มกับยอดขาย เพราะยอดขายไม่ได้หวือหวาขนาดที่เราจะต้องไปดำเนินการจดสิทธิบัตร”

(ผู้ประกอบการรายย่อยเพศหญิง)

- เนื่องจากสินค้าของผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมโดยส่วนมากจะเป็นสินค้าที่เน้นในเรื่องของการออกแบบ โดยผู้ประกอบการจะจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาประเภทของสิทธิบัตรการออกแบบ มากกว่าสิทธิบัตรการประดิษฐ์ ผู้ประกอบการหลายรายเห็นว่า ระยะเวลาในการจดทะเบียนสิทธิบัตรต้องใช้เวลาเนิ่นนานเกินไป เนื่องจากเจ้าหน้าที่ของกรมทรัพย์สินทางปัญญาจะต้องนำสินค้ามาพิจารณาก่อน ซึ่งกว่าที่จะรับทราบผลสินค้าที่ออกแบบนั้นอาจจะล้าสมัยไปแล้ว

“ต้องใช้เวลาเนิ่นนานมากกว่าจะได้เอกสารสิทธิ์จริง ๆ ซึ่งกว่าจะได้ ของเราก็กาล้าสมัยแล้ว”

(ผู้ประกอบการรายย่อยเพศชาย)

- โดยถึงแม้ว่าผลจะอนุมัติให้มีการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาได้ก็ตาม ผู้ประกอบการก็ คงจะไม่ได้รับประโยชน์อะไรจากสินค้าที่จดทะเบียน นอกจากนั้น ผู้ประกอบการบางรายมี ความเชื่อมั่นว่าสินค้าของตนนั้นยากที่จะถูกลอกเลียนแบบสินค้าเป็นประเภทที่ซับซ้อน เป็น หัตถกรรมโบราณที่สืบทอดกันมาช้านาน ต้องใช้ช่างฝีมือที่ชำนาญ ต้องผ่านการฝึกฝนใน การผลิตเป็นเวลานานจึงจะสามารถผลิตสินค้าประเภทนี้ได้

“พี่ไม่ได้จัดหรอกค่ะ เพราะว่ามันเป็นอะไรที่ยากมาก เราไม่กลัวคนจะ มาเลียนแบบหรอก ทั้งเครื่องมือและช่างเองก็ต้องฝึกกันเป็น 4 ถึง 5 ปี กว่า会上รูปได้ และใช้เทคโนโลยีช่วยก็ไม่ได้เลย เพราะลองหมดแล้ว เพราะฉะนั้นก็ไม่ได้จัดอะไรทั้งนั้นเลย”

(ผู้ประกอบการรายย่อยเพศหญิง)

- การผลิตของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมเป็นลักษณะของการ “ผลิตตามสั่ง” (Made to Order) โดยจะผลิตตามแบบที่ลูกค้าต้องการ ดังนั้นผู้ประกอบการจึงเห็นว่าไม่จำเป็นที่ จะต้องมีการออกแบบหรือสร้างสรรค์งานประดิษฐ์ของตนมากนัก รวมไปถึงการนำลวดลาย ของตนไปจดทะเบียนลิขสิทธิ์การออกแบบ

“สินค้าเป็นมีแบบที่แน่นอนมาให้แล้ว แล้วให้เราผลิตตามนั้น จึงไม่ได้ จดสิทธิบัตรเพราะเรื่องเยอะมาก”

(ผู้ประกอบการรายย่อยเพศชาย)

- ผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมบางรายมีความประสงค์ที่จะจดทะเบียน สิทธิบัตร แต่เนื่องจากสินค้าไม่อยู่ในประเภทที่สามารถจดสิทธิบัตรได้ หรือไม่เข้าข่ายใน ข้อกำหนดของทรัพย์สินทางปัญญา เช่นเป็นสินค้าประเภทที่ผลิตจากพืช ดังนั้นบาง ผู้ประกอบการเลือกในการจดมาตรฐานในลักษณะของ ภูมิปัญญาท้องถิ่นก่อน เบื้องต้น และค่อยทำการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพดีขึ้น หรือออกแบบลวดลายที่สวยงามเป็น เอกลักษณ์เฉพาะตัวมากขึ้น

“ก็ได้เข้าไปจดเหมือนกัน แต่เค้าไม่ให้จดเนื่องจากสินค้าที่ผลิตจาก พืชที่มีอยู่ทั่วไป แต่ตอนนี้ก็เกิดปัญหาว่าเราทำอะไรขึ้นมา ก็มีคนมา เลียนแบบเรากันหมด จึงอยากจะจดไว้”

(ผู้ประกอบการรายย่อยเพศหญิง)

“ไม่ได้จัดครับ เพราะจัดไม่ได้ครับ จะจดทะเบียนภูมิปัญญาอย่างเดียว
เลย เพราะว่ามีคนทำกันเยอะ”

(ผู้ประกอบการรายย่อยเพศชาย)

อย่างไรก็ตาม ผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมที่ตัดสินใจจดทะเบียนทรัพย์สินทาง
ปัญญาของตน ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ประกอบการที่ได้รับคำแนะนำจากรัฐบาล และเล็งเห็นว่าทรัพย์สิน
ทางปัญญาเป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างความสามารถในการแข่งขันของสินค้าตนทั้งในตลาด
ต่างประเทศและตลาดโลก

- ผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมที่จดทะเบียนได้เห็นถึงความสำคัญของ
สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา เนื่องจากการที่เข้าใจได้ว่าการที่ดำเนินธุรกิจแล้วมีบุคคลอื่นมา
ลอกเลียนแบบนั้นทำให้เกิดความเสียหายต่อธุรกิจของตนเอง ในแง่ของยอดขาย หรือ
แม้กระทั่งการที่บุคคลอื่นนั้นได้นำสินค้าที่ลอกเลียนแบบไปจดสิทธิบัตรเป็นทรัพย์สินทาง
ปัญญาของตนเอง และทำให้ผู้ประกอบการที่คิดค้นขึ้นนี้กลายเป็นผู้ละเมิดเองได้
ผู้ประกอบการที่จดทะเบียนสิทธิยังได้ให้ความเห็นว่า สาเหตุที่จดทะเบียนจากการที่รัฐบาลเข้า
ไปอำนวยความสะดวกถึงท้องถิ่นและมีการสนับสนุนให้ผู้ประกอบการที่มีความคิดสร้างสรรค์นั้น
จดสิทธิบัตร โดยมีการยกเว้นค่าธรรมเนียม

“เราคิดรูปแบบ ลวดลายกระเป๋าขึ้นเอง แต่พอเอาไปวางขายที่ร้านก็มี
คนมาหาว่าเราไปลอกเลียนแบบเขา เราจึงไปจดไว้บ้าง”

(ผู้ประกอบการรายย่อยเพศหญิง)

“ภาครัฐบาลได้เข้าไปอบรมให้ความรู้ถึงท้องถิ่นที่ดำเนินการ โดยให้
ความรู้ ความสำคัญ รวมถึงการจัดเตรียมเอกสารเพื่อการจดสิทธิบัตร
อีกทั้งยังอำนวยความสะดวกต่อผู้ประกอบการสินค้า OTOP ในการจด
สิทธิบัตรโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆเลย”

(ผู้ประกอบการรายย่อยเพศชาย)

โดยสรุป จากการศึกษาเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ประกอบการวิสาหกิจ
ขนาดกลางและขนาดย่อมพบว่า ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ในกลุ่มตัวอย่างยังไม่ได้จดสิทธิบัตร ด้วย
สาเหตุหลายประการ เนื่องจากการที่สินค้าที่คิดค้นขึ้นมีข้อจำกัด และ คุณภาพยังไม่ได้ตาม
มาตรฐานซึ่งกรมทรัพย์สินทางปัญญาให้อนุญาตให้จดได้ รวมไปถึงการที่ผู้ประกอบการยังไม่เชื่อมั่น
ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศไทย สาเหตุสำคัญที่ผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาด

กลางและขนาดย่อมเข้าใจไปอย่างนั้นก็คือ การที่ผู้ประกอบการ ไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารที่สมบูรณ์จึงทำให้ไม่เข้าใจในขั้นตอนการดำเนินงานของภาครัฐ รวมไปถึงการดำเนินการจดทะเบียนเอง

เมื่อวิเคราะห์ทางด้านต้นทุน (Cost) พบว่า ผู้ประกอบการบางรายได้ว่าจ้างผู้ชำนาญการทางกฎหมายทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงขึ้นเกินกว่าความจำเป็น ซึ่งส่งผลทำให้ผู้ประกอบการรายเล็กๆ อาจเลือกที่จะไม่ยอมเสียต้นทุนดังกล่าว และตัดสินใจที่จะไม่จดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา บุคคลทางกฎหมายเข้ามาดำเนินการให้ จึงเกิดต้นทุนสูงในการดำเนินงานนี้

จากที่อธิบายไว้ในตอนต้นว่า ผู้ประกอบการจะต้องเผชิญกับต้นทุนอยู่ 2 ประเภทก็คือ 1) ต้นทุนทางการเงิน และ 2) ต้นทุนที่ไม่ใช่ทางการเงิน ที่ผู้ประกอบการจะต้องแบกรับถ้าตัดสินใจที่จะจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา จากการสัมภาษณ์พบว่า ผู้ประกอบการแต่ละรายจะให้คำแนะนำกับต้นทุนทั้งสองประเภทนี้ต่างกัน ขึ้นอยู่กับประเภทของสินค้า และสถานภาพของผู้ประกอบการเอง โดยแนวทางง่าย ๆ ที่ผู้ประกอบการตัดสินใจก็คือการวิเคราะห์ในเชิงของต้นทุนนั้นต่อหนึ่งหน่วยสินค้า (Average Cost) โดยถ้าหน่วยธุรกิจที่มียอดขายน้อย ต้นทุนทางการเงินก็จะมีน้ำหนักมาก แต่หากหน่วยธุรกิจเป็นแบบขายสินค้าแพคเกจที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้รวดเร็วต้นทุนที่ไม่ใช่ทางการเงิน (เช่น ค่าเสียเวลา) ก็จะมีสัดส่วนที่มากกว่า

อีกสาเหตุหนึ่งของการที่ผู้ประกอบการตัดสินใจที่จะไม่จดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาของตน โดยเฉพาะในด้านของสิทธิบัตรออกแบบก็คือ ความล่าช้าที่เกิดขึ้นจากหน่วยงานในภาครัฐในการตรวจสอบเนื่องจากบุคลากรของกรมทรัพย์สินทางปัญญาที่มีความชำนาญยังมีจำนวนจำกัด ซึ่งความล่าช้าดังกล่าวอาจส่งผลทำให้ผู้ประกอบการตัดสินใจที่จะไม่จด เพราะกว่าที่ผู้ประกอบการจะมีสถานะของผู้ทรงสิทธิ์ได้นั้น ลวดลายหรืองานสร้างสรรค์ของตนก็เกิดการละเมิดไปแล้ว จนทำให้เกิดความล้าสมัย⁵³

ผู้วิจัยได้สอบถามจากเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาพบว่า ระยะเวลาในการยื่นขอสิทธิบัตร จนถึงการออกเอกสารสิทธิ์ต้องใช้เวลาน้อย 19 เดือน เป็นอย่างต่ำ โดยแจกแจงละเอียดได้ดังนี้คือ

- ระยะเวลาของการประกาศโฆษณา 3 เดือน และสามารถผ่อนผันได้ครั้งแรก 3 เดือน และครั้งที่สองอีก 1 เดือนรวมทั้งสิ้นระยะเวลาในส่วนนี้คือ 7 เดือน
- ระยะเวลาของการตรวจสอบสิ่งประดิษฐ์กับต่างประเทศเป็นเวลา 12 เดือน

⁵³ ในกรณีของการขอใช้ลวดลายที่เป็นการ์ตูน (เช่นตัวการ์ตูนของวอลล์ดิสนีย์) นั้น ถ้าจะปฏิบัติตามกฎ ผู้ประกอบการจะต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก รวมถึงจะต้องเสียเวลาในการติดต่อประสานงานกับบริษัทของตัวการ์ตูนนั้น ซึ่งในส่วนนี้ก็คือได้ว่าเป็นต้นทุนในการที่จะปฏิบัติตามกฎระเบียบของการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาด้วยเช่นกัน

โดยระยะเวลาของการยื่นตรวจสอบนั้นหลังจากการประกาศโฆษณาแล้วภายใน 5 ปี ซึ่งขึ้นอยู่กับผู้ประกอบการว่าสามารถยื่นตรวจสอบได้ช้าหรือเร็วและเนื่องจากการที่มีบุคคลากรในการตรวจสอบน้อยจึงทำให้ผู้ประกอบการต้องรอคิวในการตรวจสอบ ซึ่งขึ้นอยู่กับจำนวนสิ่งประดิษฐ์ในช่วงนั้นมากน้อยแค่ไหน จึงทำให้ระยะเวลาการตรวจสอบอาจจะมากกว่า 19 เดือน แต่ก็ภายใน 5 ปี

อย่างไรก็ตาม เมื่อวิเคราะห์ทางด้านผลประโยชน์ (Benefit) ในการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาแล้วพบว่า ผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมโดยส่วนใหญ่จะคำนึงถึงกำไรที่ได้รับจากการทำการตลาดและการเข้าถึงตลาด (Market Access) มากกว่าจะคำนึงถึงกำไรจากการใช้ทรัพย์สินทางปัญญา ดังนั้นจึงทำให้ผู้ประกอบการจะให้ความสำคัญน้อยกว่ากับการออกแบบหรือคิดค้นอะไรใหม่ๆ กับสินค้าของตน โดยผู้ประกอบการเล็งเห็นว่าการทำการตลาดจะเป็นการเพิ่มยอดขายและผลกำไร ในขณะที่การออกแบบและการสร้างสรรค์งานไม่ได้ส่งผลโดยตรงต่อผลประโยชน์มากนัก รวมถึงการที่เป็นผู้ประกอบการขนาดเล็กก็จะประสบปัญหาในเรื่องการเข้าถึงเงินทุนซึ่งทำให้ผู้ประกอบการไม่สามารถขยายกำลังการผลิตได้ รวมไปถึงการลงทุนทางด้านเทคโนโลยีใหม่ๆ ด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ ผู้ประกอบการไทยไม่ได้เล็งเห็นความสำคัญกับการที่ภาครัฐทำการประชาสัมพันธ์หรือยื่นมือเข้าช่วยในเรื่องของทรัพย์สินทางปัญญามากนัก โดยผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมต้องการให้ภาครัฐเข้ามาช่วยในเรื่องของการทำการตลาดและเจาะตลาดมากกว่า

โดยสรุป เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างทางด้านต้นทุนและผลประโยชน์ที่ผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมจะได้รับจากการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาแล้วพบว่า ผู้ประกอบการมองว่า “ผลประโยชน์ที่ได้จากการจดทะเบียนไม่คุ้มเท่ากับต้นทุนที่เสียไป” โดยต้นทุนนั้นมาจากทั้งต้นทุนทางการเงินที่ผู้ประกอบการต้องจ่ายในแต่ละตัวสินค้า รวมไปถึงต้นทุนในการเรียนรู้กระบวนการจดทะเบียนดังกล่าว นอกจากนี้ เนื่องจากการจดทะเบียนแต่ละครั้งต้องใช้ระยะเวลาค่อนข้างนานในการพิจารณาอนุมัติ ผู้ประกอบการเห็นว่าระยะเวลาที่นานเกินไปก็เปรียบเสมือนกัน “ต้นทุน” ที่ผู้ประกอบการต้องแบกรับสูงขึ้น ซึ่งทำให้เสียโอกาสในการเร่งผลิตสินค้าเพื่อแข่งขันกับคู่แข่งในตลาด

ในขณะเดียวกัน ผู้ประกอบการไม่ได้เล็งเห็นประโยชน์จากการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาจากสาเหตุบางประการ สาเหตุประการแรกก็คือ การผลิตที่มีการสร้างสรรค์นั้นสามารถถูกนำไปดัดแปลงได้ง่าย ทำให้งานประดิษฐ์ที่จดทะเบียนอาจจะถูกลอกเลียนแบบ ในขณะที่กระบวนการไต่สวนต้องใช้ระยะเวลานาน ดังนั้นในการที่ภาครัฐจะเข้ามามีส่วนช่วยแก่ผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมนั้น

นอกจากนั้น ผู้ประกอบการบางราย (เช่นในกรณีของกลุ่มภูมิแอนดิคราฟท์) มองว่า ทรัพย์สินทางปัญญาอาจจะเป็นเสมือนกับสมบัติของคนในชุมชน ซึ่งผู้คิดค้นอาจจะยินดีถ่ายทอดความรู้ให้กับบุคคลอื่นเป็นวิทยาทาน ซึ่งด้วยสาเหตุดังกล่าว ผู้คิดค้นทรัพย์สินทางปัญญานั้นจะเลือกที่จะไม่จดทะเบียน ซึ่งในกรณีดังกล่าวค่อนข้างสอดคล้องกับสภาพสังคมไทยที่เน้นในเรื่องของ “การแบ่งปัน” ดังนั้น สิ่งประดิษฐ์ทางปัญญาจำนวนมากจึงตกเป็นของคนในชุมชนนั้นๆ โดยผู้ผลิตไม่ได้ถืออำนาจของผู้ทรงสิทธิ์แต่เพียงอย่างเดียว

ดังนั้นด้วยเหตุผลที่วิเคราะห์ไว้ข้างต้น ภาครัฐจำเป็นต้องจะต้องให้ความรู้แก่ผู้ประกอบการให้เห็นความสำคัญของการสร้างทรัพย์สินทางปัญญา รวมไปถึงการรักษาสถานะของผู้ทรงสิทธิ์จากการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาด้วย โดยให้ผู้ประกอบการเข้าใจว่า การสร้างทรัพย์สินทางปัญญาเป็นการยกระดับความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการด้วย ซึ่งแนวทางการสนับสนุนจากภาครัฐดังกล่าวจะอธิบายมากขึ้นในบทต่อไป

บทที่ 6

ข้อเสนอแนะทางนโยบาย

ในบทนี้ จะนำเสนอข้อเสนอแนะทางนโยบาย ซึ่งได้จากการวิเคราะห์ผลจากการศึกษาในบทที่ผ่านมา โดยข้อเสนอแนะทางนโยบายดังกล่าวประกอบด้วยข้อเสนอทางยุทธศาสตร์ด้านทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศ และข้อเสนอแนะสำหรับนโยบายการส่งเสริมการดำเนินงานของสำนักงานวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม และหน่วยงานอื่นๆที่ในการสนับสนุนด้านทรัพย์สินทางปัญญาแก่วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม

6.1 ข้อเสนอแนะทางนโยบายทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศ

นโยบายทรัพย์สินทางปัญญา (IPR Policy) มีความสำคัญทั้งในฐานะของการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจมหภาค (Driving Macro Economy) จากการเพิ่มมูลค่าในเชิงพาณิชย์ของทรัพย์สิน (Increase commercial assets) รวมไปถึงการสร้างประโยชน์ในเชิงจุลภาค (Micro Economy) จากการเสริมสร้างสมรรถนะขององค์กร (Business Capability Building) เพื่อสร้างความสามารถในการแข่งขัน (Competitiveness)

แต่เนื่องจากการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาจะส่งผลทั้งทางด้านบวกและด้านลบต่อสังคม ผลกระทบทางด้านบวกก็คือของการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาเป็นการให้สิทธิ์และความเป็นธรรมในการเป็นเจ้าของแก่ผู้ผลิตคิดค้น ซึ่งส่งผลทำให้เกิดการลงทุนและสร้างสรรค์งานที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมมากขึ้น ในขณะที่เดียวกัน การปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาอาจจะเป็นการให้อำนาจในการผูกขาดแก่ผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินทางปัญญานั้น ซึ่งอาจจะส่งผลเสียแก่ผู้บริโภคที่จะต้องเสียค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นกับสินทรัพย์ทางปัญญานั้นๆ โดยถ้าการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาไม่มีความเข้มงวดมากเกินไป ผู้บริโภคจะได้รับประโยชน์มากขึ้นจากการเลือกซื้อสินค้าและบริการในราคาถูก ดังนั้น นโยบายทรัพย์สินทางปัญญาที่เหมาะสมของประเทศไทยควรคำนึงถึงสมดุล (Optimal Balance) ต่อสังคมโดยรวม และสนับสนุนให้เกิดการแข่งขันอย่างยุติธรรม (Fair Competition) ภายใต้โครงสร้างระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

ในการรักษาสสมดุลที่เหมาะสมของนโยบายทรัพย์สินทางปัญญาก็คือ การส่งเสริมประสิทธิภาพของโครงสร้างตลาดทรัพย์สินทางปัญญาทั้ง 5 ด้านดังต่อไปนี้

- 1) การปกป้องคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา (IPR Protection)
- 2) การบังคับใช้กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา (IPR Enforcement)
- 3) การค้นคิดนวัตกรรมใหม่ (Innovation)

- 4) การนำทรัพย์สินทางปัญญามาใช้ให้เกิดประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ (Commercialization of IPR) และ
- 5) การสนับสนุนทางการเงินและการกำหนดแรงจูงใจ (Financial and Incentives) ในการคิดค้นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ

โดยเมื่อพิจารณาจากประสิทธิภาพทั้ง 5 ด้านที่กล่าวมาแล้วพบว่า นโยบายทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศไทยที่ผ่านมาจะเน้นไปกับด้านที่ 1 และด้านที่ 2 คือการออกกฎหมายในรูปของพระราชบัญญัติเพื่อคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในแต่ละประเภท (IPR Protection) และพยายามกำหนดมาตรการเพื่อบังคับใช้กฎหมายดังกล่าว (Enforcement) แต่ทว่า นโยบายทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศไทยจำเป็นที่จะต้องเน้นพัฒนาในอีก 3 ด้านที่เหลือก็คือ การสนับสนุนการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์จากทรัพย์สินทางปัญญา และการกำหนดมาตรการทางการเงินและการให้แรงจูงใจ โดยภาครัฐควรที่จะจัดทำนโยบายด้านทรัพย์สินทางปัญญาให้อำนาจต่อการพัฒนาประเทศ โดยพยายามที่จะให้ความสำคัญทั้ง 5 ด้านดังกล่าวไปพร้อมๆ กัน ดังนั้น ผู้วิจัยขอเสนอ นโยบายทรัพย์สินทางปัญญาในระดับประเทศที่ผู้กำหนดนโยบายควรพิจารณาคือ

- 1) การรักษามาตรฐานการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาให้สอดคล้องกับระดับสากล เพื่อรักษาสถานะของการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ แต่ควรจะมีการปรับระดับของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาให้สอดคล้องกับระดับการพัฒนา
- 2) การเพิ่มศักยภาพการลงทุนเพื่อสร้างทรัพย์สินทางปัญญาและนวัตกรรมใหม่ๆ รวมไปถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาในเชิงพาณิชย์ และ
- 3) การสร้างความเชื่อมโยงจากการที่ทรัพย์สินทางปัญญาที่ถูกคิดค้นในภาครัฐให้เข้ามาใช้ให้เกิดประโยชน์ในภาคธุรกิจ

6.1.1. การรักษามาตรฐานการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาให้สอดคล้องกับระดับสากล แต่ปรับระดับของการคุ้มครองให้สอดคล้องกับระดับการพัฒนาของประเทศ

ภายใต้การเจรจาทางการค้า อันรวมไปถึงข้อตกลงทางด้านทรัพย์สินทางปัญญาต่างๆ ประเทศไทย ในฐานะของประเทศภาคี ควรที่จะเข้าร่วมและสนับสนุนการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา ภายใต้ข้อตกลงขององค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO) รวมไปถึงการสนับสนุนการจัดสรรผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกันระหว่างประเทศภาคีภายใต้ข้อตกลง TRIPS (Benefit Sharing)

แต่ทว่า ในการเจรจาความตกลงการค้าเสรีทวิภาคี (Bilateral Free Trade Agreement) ระหว่างประเทศไทยกับประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งมีระดับการคุ้มครองทางด้านทรัพย์สินทางปัญญาที่เข้มงวดที่สุดได้เรียกร้องให้ไทยเพิ่มระดับของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในระดับสูงมากกว่าความตกลง TRIPS หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า TRIPS+ (TRIP-Plus) เช่น การขยายระยะเวลาการคุ้มครองลิขสิทธิ์ทางปัญญาจากเดิม 50 ปี เป็น 70 ปี หรือในกรณีของ

ผลิตภัณฑ์ยาที่การยกระดับการคุ้มครองที่เข้มงวดจะทำให้ผู้ใช้ยาต้องจ่ายในราคาที่สูงขึ้นมาก อันจะส่งผลเสียต่อผู้ป่วยในประเทศโดยรวม

ถึงแม้ว่าการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่เข้มงวดขึ้นเป็นสิ่งที่จำเป็นในการพัฒนาประเทศ เพราะจะสร้างแรงจูงใจให้เกิดการลงทุนสร้างทรัพย์สินทางปัญญาต่างๆ อย่างไรก็ตาม การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาคงจะมีระดับสอดคล้องกับระดับการพัฒนาประเทศ เนื่องจากหากมีการคุ้มครองมากเกินไปสำหรับประเทศที่กำลังพัฒนาก็อาจจะส่งผลกระทบทางลบและเป็นอุปสรรคขัดขวางการพัฒนาประเทศได้ ดังนั้นประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศกำลังพัฒนาน่าจะมีระดับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่ต่ำกว่าประเทศพัฒนาแล้วอย่างสหรัฐฯ โดยหลักการแล้ว ประเทศไทยจึงไม่ควรเพิ่มระดับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาให้มากไปกว่าความตกลง TRIPS ของ WTO ผู้กำหนดนโยบายในการเพิ่มระดับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาให้สูงขึ้นจะต้องมีการพิจารณาว่า การเพิ่มระดับการคุ้มครองดังกล่าวจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ประกอบการในประเทศในวงกว้าง

6.1.2. การเพิ่มศักยภาพการลงทุนทางทรัพย์สินทางปัญญา รวมไปถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาในเชิงพาณิชย์

จากที่กล่าวมาแล้ว ถึงแม้ว่าการลงทุนด้านการวิจัยและการพัฒนาของประเทศไทยจะมีปริมาณเพิ่มขึ้นจากอดีตบ้างก็ตาม แต่เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ อย่างประเทศที่พัฒนาแล้วจะพบว่า การลงทุนเพื่อการสร้างทรัพย์สินทางปัญญาของไทยยังคงอยู่ในระดับต่ำกว่ามาก รัฐบาลจึงควรกระตุ้นและกำหนดแรงจูงใจให้เกิดการลงทุนและสร้างสรรค์ทรัพย์สินทางปัญญาให้มากขึ้น โดยสามารถเริ่มจากการให้ความสำคัญของการวิจัยและการพัฒนาอย่างจริงจังโดยประกาศให้การสร้างทรัพย์สินทางปัญญาเป็นวาระแห่งชาติ (National Agenda) และบรรจุลงในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และแผนยุทธศาสตร์ของรัฐบาลในแต่ละสาขาที่เกี่ยวข้อง

โดยภาครัฐสามารถกำหนดการให้มาตรการแรงจูงใจทั้งทางการเงิน (Monetary Incentives) และมาตรการแรงจูงใจที่ไม่ใช่การเงิน (Non-Monetary Incentives) มากขึ้นกับสถาบันวิจัยหรือมหาวิทยาลัยของรัฐ เช่น กำหนดให้ทรัพย์สินทางปัญญาที่ถูกสร้างขึ้นเป็นดัชนีชี้วัดความสำเร็จขององค์กร (Key Performance Indicator: KPI) หรือ สามารถนำการสร้างทรัพย์สินทางปัญญา โดยเฉพาะการจดสิทธิบัตรเป็นผลงานทางวิชาการที่สามารถขอตำแหน่งทางวิชาการได้ นอกจากนี้ควรมีการให้รางวัลตอบแทนต่าง เช่น การเลื่อนขั้น การให้โบนัส หรือการปรับขึ้นเงินเดือน

แต่สำหรับผู้คิดค้นในภาคเอกชน ควรมีการให้การสนับสนุนทางด้านการลดหย่อนภาษีแก่ผู้คิดค้น และให้การสนับสนุนทางด้านการตลาดเพื่อผู้ประกอบการในภาคเอกชนจะสามารถนำทรัพย์สินทางปัญญาไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ต่อไป โดยรัฐบาลควรเน้นการสนับสนุนในทรัพย์สินทางปัญญาที่สังคมจะได้รับประโยชน์โดยรวม (Social Returns) มากกว่าผลประโยชน์ใน

เชิงธุรกิจ (Private Returns) เช่นกำหนดระยะเวลาในการคุ้มครองไม่ให้ลอกเลียนไป และสนับสนุนให้เกิดการถ่ายทอดระหว่างหน่วยงานที่คิดค้นกับบุคคลอื่นเพื่อนำไปปฏิบัติ

นอกจากนี้ ภาครัฐควรจัดตั้งหน่วยงานเพื่อช่วยในการประเมินคุณค่าของทรัพย์สินทางปัญญาในแต่ละประเภทสำหรับการขายหรือจัดหาผู้รับอนุญาตเพื่อมาใช้สิทธิ์ รวมไปถึงการนำทรัพย์สินทางปัญญานั้นมาขอสินเชื่อในโครงการแปลงทรัพย์สินเป็นทุน ซึ่งนโยบายดังกล่าวจะช่วยให้ผู้ประกอบการเห็นถึงประโยชน์ของการสร้างสิ่งประดิษฐ์ทางปัญญาของตนเพื่อที่จะเป็นแรงจูงใจต่อการสร้างงานชิ้นใหม่ๆตามมา

การสร้างเชื่อมโยงจากการที่ทรัพย์สินทางปัญญาที่ถูกคิดค้นในภาครัฐให้เข้ามาใช้ให้เกิดประโยชน์ในภาคธุรกิจ

เนื่องจากการคิดค้นทรัพย์สินทางปัญญาส่วนใหญ่ในปัจจุบันยังเกิดขึ้นจากองค์กรในภาครัฐบาลมากกว่าองค์กรในภาคเอกชน การเชื่อมโยงระหว่างการสร้างทรัพย์สินทางปัญญาจากภาครัฐสู่ภาคเอกชนเป็นเรื่องสำคัญ แต่เนื่องจากที่ผ่านมาประเทศไทยยังขาดความเชื่อมโยงในด้านดังกล่าวอยู่มาก รัฐบาลควรใช้มาตรการจูงใจเพื่อผลักดันให้การสร้างทรัพย์สินทางปัญญาในภาครัฐมีลักษณะที่คล้อยตามปัจจัยด้านอุปสงค์ (Demand pull) มากขึ้นเช่น จัดสรรงบประมาณของสถาบันวิจัยและมหาวิทยาลัยของรัฐ และให้หน่วยงานของรัฐทำหน้าที่ในการเป็นผู้ถ่ายทอดไปสู่หน่วยงานภาคเอกชน หรืออาจใช้มาตรการลดหย่อนภาษีกับภาคเอกชนที่มีการจัดสรรงบประมาณสำหรับการวิจัยและการลงทุน รวมไปถึงการว่าจ้างหน่วยงานของรัฐให้เข้ามาช่วยในการวางแผนจัดการทรัพย์สินทางปัญญา

นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์ที่พบว่าผู้ประกอบการส่วนใหญ่ยังไม่รู้วิธีปฏิบัติเพื่อบริหารจัดการทรัพย์สินทางปัญญาของตน โดยหวังพึ่งเพียงแต่กรมทรัพย์สินทางปัญญาให้เข้ามาช่วยเหลือเท่านั้น ภาครัฐควรจัดตั้งองค์กร (ในรูปแบบขององค์กรมหาชน) เพื่อทำหน้าที่ในการจัดการทรัพย์สินทางปัญญาให้แก่ผู้ประกอบการและผู้สร้างสรรค์ผลงานให้เร็วที่สุด รวมไปถึงยังเป็นการช่วยเหลือผู้ประกอบการในการจัดการทรัพย์สินทางปัญญาในรูปแบบต่างๆ ตั้งแต่การเป็นผู้ช่วยเหลือทางด้านกฎหมาย การให้ความรู้แก่ผู้ประกอบการให้ตระหนักถึงความสำคัญของการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา การเป็นผู้ตรวจสอบทรัพย์สินทางปัญญาในแต่ละประเภท เป็นต้น

โดยนโยบายทางด้านทรัพย์สินทางปัญญาในภาพกว้างก็คือ การส่งเสริมการเชื่อมโยงของนโยบายทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศไทยไปกับการพัฒนาในมิติอื่นๆ แบบบูรณาการด้วย เช่น การนำนวัตกรรมใหม่ๆนั้นไปใช้ในห้องเรียนหรือสถานศึกษา หรือแม้กระทั่งการใช้นโยบายการจัดซื้อจัดจ้างของภาครัฐในการส่งเสริมการคิดค้นของคนในประเทศ รวมไปถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาให้มากขึ้น ซึ่งนโยบายทางด้านทรัพย์สินทางปัญญาในแบบบูรณาการและเป็นเอกภาพจะส่งผลทำให้เกิดการสร้างระบบสังคมแห่งการเรียนรู้ได้อย่างยั่งยืน

6.2 ข้อเสนอแนะทางนโยบายสำหรับวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม

จากการวิจัยพบว่า ปัญหาส่วนใหญ่ที่วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประสบจากการบริหารจัดการทรัพย์สินทางปัญญานั้นมีอยู่หลายประเด็น โดยประเด็นหลักๆ เช่น การขาดแคลนบุคลากรที่เข้าใจระบบทรัพย์สินทางปัญญาอย่างแท้จริง (Lack of IPR Manpower) การขาดแคลนบุคลากรที่ทำหน้าที่ในการวิจัยและการพัฒนา รวมไปถึง การไม่เห็นคุณค่าของทรัพย์สินทางปัญญาดังกล่าว ดังนั้น การสร้างและพยายามใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาเป็นปัจจัยในการกำหนดความสามารถในการแข่งขันของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของไทยมากยิ่งขึ้น โดยหน่วยงานรัฐที่จะต้องรับผิดชอบหน้าที่นี้โดยตรงได้แก่สำนักงานวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ร่วมกับกรมทรัพย์สินทางปัญญา ควรมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความเข้าใจและเพิ่มขีดความสามารถในการสร้างและการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ดังนี้

6.2.1 การสร้างความตื่นตัวและความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญา

การสร้างความตื่นตัวและความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญาแก่วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมมีความสำคัญเป็นอย่างมาก แต่เนื่องจากวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมยังใช้เทคโนโลยีในระดับที่ไม่สูงมากนัก รวมทั้งผู้ประกอบการในสาขาที่ใช้เทคโนโลยีระดับสูงไม่มีความเข้าใจกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาเท่าที่ควร จึงทำให้เกิดผลเสียตามมา เช่น การที่ผู้ประกอบการไม่จดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา หรือบางรายเปิดเผยการประดิษฐ์ของตนต่อสาธารณะโดยยังไม่ได้ยื่นจดสิทธิบัตร ซึ่งทำให้การประดิษฐ์ดังกล่าวสูญเสีย “ความใหม่” และไม่สามารถจดสิทธิบัตรได้ หรือจะเห็นได้ว่าผู้ประกอบการหลายรายได้ถูกลอกเลียนแบบอย่างถูกกฎหมาย จากการที่ผู้ประกอบการอื่นๆ นำลวดลายหรือสิ่งประดิษฐ์ของตนไปปรับเปลี่ยนเล็กน้อย และนำมาขายในตลาด ซึ่งทำให้ผู้ประกอบการที่เป็นผู้คิดค้นเกิดความท้อแท้ และตัดสินใจไม่จดทะเบียน

สำนักงานวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมสามารถเข้ามาช่วยเหลือได้โดยจัดทำคู่มือและให้ความรู้ในเชิงปฏิบัติเบื้องต้นเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญาแก่วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมมากขึ้นไม่ควรที่จะให้กรมทรัพย์สินทางปัญญาเป็นผู้ทำหน้าที่ดังกล่าวแต่เพียงหน่วยงานเดียว การให้ความรู้อาจจะกระทำได้ไปกับการสร้างจิตสำนึกและการอธิบายถึงความจำเป็นที่ผู้ประกอบการควรให้ความสำคัญของการใช้ทรัพย์สินทางปัญญามากขึ้น

นอกจากนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งสำนักงานวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม รวมถึงกรมทรัพย์สินทางปัญญาควรจะเน้นในการให้ความรู้แก่ผู้ประกอบการว่าให้ตระหนักว่าทรัพย์สินทางปัญญาของตนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ เช่น การเน้นสนับสนุนในเรื่องของการแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุน โดยหน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการประเมินจะต้องให้ความรู้แก่ผู้ประกอบการถึงแนวทางใน

การประเมินด้วย เพื่อให้ผู้ประกอบการจะสามารถพัฒนาสินค้าของตนในแนวทางที่จะได้รับมูลค่าจากการประเมินสูงสุด

6.2.2 การกำหนดขอบเขตของวิสาหกิจที่ให้ความช่วยเหลือ

ในการที่ผู้ประกอบการจะสร้างทรัพย์สินทางปัญญา ผู้ประกอบการจะต้องใช้ทั้งเงินทุน เวลา และแรงงานที่มีทักษะเข้มข้น ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจที่จะเห็นว่า ธุรกิจในการอุตสาหกรรมที่เน้นการวิจัยและการพัฒนาอย่างเข้มข้น (เช่นธุรกิจยา) มักเป็นธุรกิจขนาดใหญ่ ถึงอย่างนั้นก็ตาม ธุรกิจขนาดใหญ่ตามคำจำกัดความของรัฐบาลมีสถานะเป็นเพียงผู้เล่นขนาดกลางหรือเล็กมากในตลาดโลก และเนื่องจากผู้ประกอบการดังกล่าวอาจจะได้รับประโยชน์จากการส่งสินค้าไปขายในตลาดโลก การกำหนดขนาดของผู้ประกอบการไม่ควรพิจารณาเฉพาะแค่การจ้างงาน แต่ควรให้ความสำคัญกับสินค้าเน้นการวิจัยและการพัฒนา รวมไปถึงสินค้าที่เกิดการสร้างมูลค่าเพิ่มได้สูงจากการใช้ทรัพย์สินทางปัญญา สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมจึงควรให้ความสำคัญสนับสนุนแก่ธุรกิจไทยในการอุตสาหกรรมทรัพย์สินทางปัญญาเป็นกรณีพิเศษ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาวะการแข่งขันที่แท้จริงในตลาด แม้ว่าธุรกิจเหล่านั้นอาจมีขนาดใหญ่กว่าวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมตามคำจำกัดความทั่วไปก็ตาม⁵⁴

นอกจากนี้ สำนักงานวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมอาจจะสรรหาแหล่งเงินทุนอื่นๆ สำหรับนำมาใช้ในการสร้างแรงจูงใจแก่ผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆมากขึ้น

6.2.3 การสนับสนุนผู้ประกอบการในการจดทะเบียนและการรักษาสิทธิในสิทธิบัตร

จากที่แสดงไว้แล้ว ค่าธรรมเนียมในการจดทะเบียนและการรักษาสิทธิในสิทธิบัตรการประดิษฐ์นั้น สูงกว่าสิทธิบัตรออกแบบและอนุสิทธิบัตรมาก ทำให้สัดส่วนในการจดสิทธิบัตรการประดิษฐ์โดยคนไทยมีเพียงร้อยละ 6.4 เท่านั้น โดยเฉพาะกับวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมที่มีทรัพยากรทางการเงินที่ค่อนข้างจำกัด รัฐบาลควรให้การอุดหนุนในการจดทะเบียนและรักษาสิทธิ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ขัดกับกติกาสากลทางการค้า และมีตัวอย่างในการดำเนินการในต่างประเทศเช่น แคนาดา ลดหย่อนค่าธรรมเนียมลงครึ่งหนึ่งสำหรับวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของประเทศ หรืออย่างสหรัฐอเมริกาที่ลดหย่อนค่าธรรมเนียมลงครึ่งหนึ่งสำหรับนักประดิษฐ์อิสระ ธุรกิจขนาดเล็ก และองค์กรที่ไม่แสวงหากำไร โดยการสนับสนุนแก่วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมดังกล่าวจะส่งผลให้ผู้ประกอบการมีต้นทุนในการจดทะเบียนสิทธิบัตรประดิษฐ์และรักษาสิทธิบัตรมากขึ้น⁵⁵

⁵⁴ ธุรกิจการผลิตขนาดใหญ่ตามคำจำกัดความ เป็นธุรกิจที่มีการจ้างงานเกิน 200 คนและมีสินทรัพย์ถาวรเกิน 200 ล้านบาท

⁵⁵ อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆแล้วยังพบว่า ค่าธรรมเนียมในการจดทะเบียนและรักษาสิทธิบัตรของประเทศไทยยังต่ำกว่าประเทศอื่นๆอยู่มาก กรมทรัพย์สินทางปัญญาสามารถพิจารณาขึ้นค่าธรรมเนียมดังกล่าวได้ โดยข้อดีประการแรกก็คือ การ

รัฐบาลจำเป็นต้องส่งเสริมให้ผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของไทยจดสิทธิบัตรและเครื่องหมายการค้า เพื่อให้ได้รับการคุ้มครองทางกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาและไม่เสียประโยชน์ให้แก่บุคคลอื่นที่จะนำทรัพย์สินทางปัญญาต่างๆของตนไปใช้

สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมควรร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมทรัพย์สินทางปัญญาในการให้ความรู้เรื่องกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา ทั้งเรื่องการจดสิทธิบัตร การจดทะเบียนเครื่องหมายการค้า และสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาอื่นๆ ตลอดจนส่งเสริมให้ผู้ประกอบการที่ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ มีซอฟต์แวร์ที่มีคุณภาพดีและราคาถูก และถูกกฎหมาย เช่น การสนับสนุนซอฟต์แวร์ประเภท “โอเพนซอร์ส” (open source software)

6.2.4 การเพิ่มประสิทธิภาพในการตรวจสอบสิทธิบัตร

กรมทรัพย์สินทางปัญญาควรกำหนดการตรวจสอบสิทธิบัตรโดยยึดค่านิยมของการประติษฐ์ที่สามารถขอรับสิทธิบัตรได้ตามมาตรา 5 ในพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 อย่างเคร่งครัด⁵⁶ โดยการตรวจสอบสิทธิบัตรที่เข้มงวดจะช่วยลดจำนวนสิทธิบัตรที่ไม่เหมาะสม ซึ่งอาจกีดขวางการเข้าสู่ตลาดของผลิตภัณฑ์ของผู้ประกอบการไทยได้ โดยคณะกรรมการการตรวจสอบควรประกอบไปด้วยผู้เชี่ยวชาญจากภาครัฐและสถาบันการศึกษาในการทำคู่มือแนวทางการตรวจสอบสิทธิบัตร (guideline) ซึ่งระบุอย่างชัดเจนว่า สิ่งประดิษฐ์ใดที่ไม่สามารถขอรับสิทธิบัตรได้ แนวความคิดของคณะทำงานดังกล่าวข้างต้นอาจขยายเป็นคณะทำงานพิเศษเพื่อตรวจสอบสิทธิบัตรในสาขาที่มีผลกระทบต่อประชาชนสูง เช่น ยารักษาโรค

6.2.5 การปรับเพิ่มจำนวนและผลตอบแทนของบุคลากรทางด้านทรัพย์สินทางปัญญา

ในระยะยาวแล้ว ความสำเร็จในการปรับเปลี่ยนแนวทางในการดำเนินการของกรมทรัพย์สินทางปัญญาตามข้อเสนอข้างต้น ขึ้นอยู่กับความสามารถของบุคลากรในกรม (IPR Personnel) โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ตรวจสอบสิทธิบัตร ในปัจจุบัน กรมทรัพย์สินทางปัญญามีเจ้าหน้าที่ตรวจสอบสิทธิบัตรทั้งข้าราชการและลูกจ้างรวมทั้งสิ้นเพียง 26 คน ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนทรัพย์สินทางปัญญาที่ขอจดทะเบียนแล้วพบว่าบุคลากรของกรมทรัพย์สินทางปัญญาแต่ละคนมีภาระงานมาก โดยในปี 2545 จำนวนคำขอสิทธิบัตรต่อเจ้าหน้าที่ตรวจสอบของไทยอยู่ที่ 322 คำขอต่อคนต่อปี ในขณะที่ประเทศสหรัฐ (USPTO) สัดส่วนดังกล่าวอยู่ที่ 81 คำขอต่อคนต่อปี และสำนักงานสิทธิบัตรแห่งยุโรป (EPO) อยู่ที่ 86 คำขอต่อคนต่อปี

เพิ่มรายได้ของรัฐ ซึ่งสามารถนำมาพัฒนาระบบทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศในอนาคต และประการที่สองก็คือ การลดการผูกขาดทางเทคโนโลยี

⁵⁶ สิ่งประดิษฐ์ที่สามารถขอรับสิทธิบัตรได้จะต้อง 1. เป็นการประดิษฐ์ขึ้นใหม่ 2. เป็นการประดิษฐ์ที่มีขั้นตอนการประดิษฐ์สูงขึ้นและ 3. เป็นการประดิษฐ์ที่สามารถประยุกต์ใช้ในทางอุตสาหกรรม

กรมทรัพย์สินทางปัญญาจึงควรพิจารณาเพิ่มจำนวนเจ้าหน้าที่ตรวจสอบสิทธิบัตร โดยเฉพาะสำหรับการตรวจสอบในสาขาการประดิษฐ์ที่ขาดแคลนบุคลากรหรือสาขาการประดิษฐ์ที่มีการยื่นขอจดทะเบียนสิทธิบัตรสูง นอกจากนี้ ควรมีแผนการในการปรับค่าตอบแทนให้แก่เจ้าหน้าที่ตรวจสอบสิทธิบัตรให้ไม่แตกต่างจากค่าตอบแทนของบุคลากรในภาคเอกชนที่มีทักษะใกล้เคียงกันมากเกินไป เนื่องจากสาขานี้เป็นสาขาที่ต้องมีความเชี่ยวชาญโดยเฉพาะ โดยค่าตอบแทนที่ต่ำเกินไปจะทำให้กรมทรัพย์สินทางปัญญาไม่สามารถรักษามูลค่าที่มีความเชี่ยวชาญไว้ได้นานพอ⁵⁷

ตารางที่ 7 จำนวนเจ้าหน้าที่ตรวจสอบสิทธิบัตรปี 2545

ประเทศตัวอย่าง	จำนวนยื่นคำขอ	จำนวนเจ้าหน้าที่ตรวจสอบ (คน)	จำนวนยื่นคำขอต่อจำนวนเจ้าหน้าที่ตรวจสอบ
ญี่ปุ่น (JPO)	480,926	1,105	435.23
ไทย	7,726	24	321.92
ยุโรป (EPO)	271,596	3,157	86.03
สหรัฐ (USPTO)	284,077	3,489	81.42

ที่มา: กรมทรัพย์สินทางปัญญา

หมายเหตุ: จำนวนเจ้าหน้าที่ตรวจสอบสิทธิบัตรของกรมทรัพย์สินทางปัญญาประเทศไทยเพิ่มเป็น 26 คนในปี 2548

6.2.5 การให้ความสำคัญของการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาในต่างประเทศ

โดยทั่วไป กรมส่งเสริมการส่งออกเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่ในการส่งเสริมและพัฒนาตลาดแก่ผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ไม่ว่าจะเป็นการจัดสัมมนา การทำ Road Show หรือแม้กระทั่งการให้ข้อมูลข่าวสารต่างๆในการที่ผู้ประกอบการจะทราบในการส่งออกสินค้าของตนไปจำหน่ายในต่างประเทศ เพื่อป้องกันการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาของไทยในต่างประเทศ กรมส่งเสริมการส่งออก ร่วมกับกรมทรัพย์สินทางปัญญาควรที่จะเป็นผู้ให้ความรู้และสนับสนุนให้ผู้ประกอบการไทยเห็นความสำคัญในการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาของตนในต่างประเทศ ซึ่งการจดทะเบียนในต่างประเทศนี้ไม่เพียงแต่จะเป็นการป้องกันการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้าไทยในตลาดต่างประเทศ และเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของสินค้าไทยได้อีกด้วย

โดยสรุป ทรัพย์สินทางปัญญาเป็นปัจจัยสำคัญต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการบริหารจัดการทรัพย์สินทางปัญญาของภาคธุรกิจที่มีความสำคัญที่สุดในประเทศไทยอย่างภาค

⁵⁷ ปัจจุบันกรมทรัพย์สินทางปัญญาจัดโครงการ อาสาสมัครภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งอาจเป็นหนทางช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้มีการจดภูมิปัญญาท้องถิ่นกันได้ในระดับหนึ่ง

วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมที่จำเป็นต้องทำความเข้าใจมากเป็นพิเศษ แต่เนื่องจากการขาดแคลนซึ่งข้อมูลข่าวสาร การขาดแคลนเงินทุน และการขาดแคลนบุคลากร ทำให้สิ่งประดิษฐ์ทางปัญญาที่มาจากวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมเหล่านั้นอาจจะไม่ใช่สิ่งประดิษฐ์ที่สามารถ “เปลี่ยนแปลงโลก” ได้เหมือนสิ่งประดิษฐ์ที่มาจากการวิจัยและการพัฒนาของบริษัทขนาดใหญ่ โดยสิ่งประดิษฐ์ทางปัญญาที่วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมจะออกมาในรูปของการออกแบบหรือการสร้างสรรค์งานเล็กๆน้อยๆที่ส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของสิทธิบัตรการออกแบบและอนุสิทธิบัตร ดังนั้น วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมจึงอาจจะไม่ได้รับประโยชน์จากการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญามากเท่าที่ควร และไม่ได้เล็งเห็นความสำคัญของการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาในเชิงพาณิชย์

หน่วยงานของภาครัฐต่างๆ เช่น กรมทรัพย์สินทางปัญญา สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม รวมไปถึงผู้กำหนดนโยบายในหน่วยงานอื่นๆ ควรจะทำงานประสานกันเพื่อวางโครงสร้างตลาดและกำหนดนโยบายการแข่งขันที่เหมาะสม โดยเน้นให้ความสำคัญกับการเพิ่มประสิทธิภาพจากการใช้มาตรการจูงใจ รวมไปถึงการส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมนวัตกรรมให้มากขึ้น อันจะเป็นการสร้างความแตกต่างและเพิ่มมูลค่าให้แก่สินค้าไทย นอกจากนี้ ผู้กำหนดนโยบายควรกำหนดมาตรการที่ทำให้บุคคลอื่นสามารถนำทรัพย์สินทางปัญญานั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ การรักษาสมดุลในการกำหนดนโยบายทรัพย์สินทางปัญญานี้ไม่เพียงแต่จะส่งผลทำให้ผู้ประกอบการในวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมได้รับผลตอบแทนที่สูงขึ้นในรูปของกำไรแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังทำให้สังคมโดยรวมได้รับประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาด้วยเช่นกัน

บรรณานุกรม

ภาษาอังกฤษ

- Acts, Z. and Audretsch, D. (1991) *Innovation and Technological Change: An International Comparison*, Harvester Wheatsheaf, London.
- Albert, S. and Bradley, K. (1996) *Intellectual Capital as a Foundation for New Conditions Relating to Organization and Management Practices*, Working Paper Series 96/15, Open University Business School Research, United States.
- Braga, Carlos A. (1995) "The Economics of Intellectual Property Rights and the GATT: A View from the South", *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, Vol.22: 24.
- Cohen, W. (1995) 'Empirical studies of innovative activity' in P. Stoneman (Ed.) *Handbook of the Economics of Innovation and Technological Change*. Oxford, Blackwell.
- Cohen, W., Levin, R. and D Mowery (1987) 'Firm size and R&D intensity: A re-examination' *Journal of Industrial Economics*. Vol. 35, pp. 543-563.
- Dickson, K. (1996) "How Informal Can You Be?: Trust and Reciprocity within Cooperative and Collaborative Relationships", *International Journal of Technology Management*, Vol.11, pp.129-139.
- Freeman, C. (1971) *The Role of Small Firm in Innovation in the United Kingdom since 1945*, Research Report No.6, Committees of Inquiry and Small Firms, London: United Kingdom.
- Gambardella, A. (1995) *Science and Innovation: The U.S. Pharmaceutical Industry During the 1980s*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Geroski, P. (1994) *Market Structure, Corporate Performance and Innovative Activity*. Oxford: Clarendon Press.
- Gruber, H. (1992) 'Persistence of leadership in product innovation', *Journal of Industrial Economics*, Vol 40, No 4, pp.359-375.

- Gruber, H. (1995) 'Market structure, learning and product innovation: The EPROM market', *The International Journal of the Economics of Business*, Vol. 2, No. 1, pp.87-101.
- Hamberg, D. (1964) 'Size of firm, oligopoly, and research: the evidence' *Canadian Journal of Economics and Political Science*. Vol. 30, No. 1.
- Hughes, A., Keeble, D., and Wood, E. (1995) "Small Firms, Big Ideas", *New Economy*, Vol.2. pp.94-98.
- Horowitz, I (1962) 'Firm size and research activity' *Southern Economic Journal*. Vol 28. pp.298-301.
- Lanjouw, Jean O. (1998) "The Introduction of Pharmaceutical Product Patents in India: 'Heartless Exploitation of the Poor and Suffering'?" *NBER Working Paper No.6366*, Cambridge: National Bureau of Economic Research.
- Kortum S. and Lerner, J. (1997) "Stronger Protection or Technological Revolution: What is Behind the Recent Surge in Patenting?", *NBER Working Paper No.6204*, Cambridge: National Bureau of Economic Research.
- Maskus, Keith E. and Penubarti, Mohan (1995) "How Trade Related Are Intellectual Property Rights?," *Journal of International Economics*, Vol.39, pp. 227-248.
- Moore, B. (1996) "Sources of Innovation, Technology Transfer, and Diffusion" in A. Cosh and A. Hughes (eds) *The Changing State of British Enterprise*, ESRI Centre of Business Research, Cambridge.
- Pavitt, K., Robson, M., and Townsend, J. (1987) "The Size Distribution of Innovative Firms in the UK 1945-83", *Journal of Industrial Economics*, Vol.35, No.3, pp.297-346.
- Pholpirul, Piriya (2005) *Competitiveness, Income Distribution, and Growth in Thailand: What Does the Long Run Evidence Show?*, Research Paper No. 124, Bangkok: Thailand Development Research Institute.
- Pholpirul, Piriya (2006a) "An International Duopoly Model of Multinational Enterprise and Exchange Rate Pass-Through Strategy: Business Implications and Policy Debates", *International Review of Business Research Paper*, Vol.2, No.3: 1-21.

- Pholpirul, Piriya (2006b) "Foreign Direct Investment Operations and Exchange Rate Pass-Through Strategies: An Analysis from Spatial Panel Data", *Proceedings of the 32nd EIBA Annual Conference*, Fribourg, Switzerland: University of Fribourg.
- Poltorak, Alexander I. and Lerner, Paul J. (2002) *Essentials of Intellectual Property*, New York: John Wiley & Sons.
- Romer, Paul. (2002) 'When should we use intellectual property rights?' *American Economic Review*, vol. 92, No 2, May.
- Schumpeter, J (1912) *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle*. New York: Oxford University Press (1962 version).
- Schumpeter, J (1942) *Capitalism, Socialism, and Democracy*. London: Routledge (1992 version).
- Scherer, F.M. (1992) 'Schumpeter and Plausible Capitalism' *Journal of Economic Literature* Vol. 30, pp.1416-1433.
- Solow, R. (1956) "A Contribution to the Theory of Economic Growth," *Quarterly Journal of Economics*, February 1956, pp.65-94.
- Sutton, J. (1998) *Technology and market structure: Theory and history*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Symeonidis, G. (1996) 'Innovation, Firm Size and Market Structure: Schumpeterian Hypotheses and Some New Themes' *OECD Economics Department Working Papers* No. 161.
- Symeonidis, G. (2002). *The Effects of Competition: Cartel Policy and the Evolution of Strategy and Structure in British Industry*. Harvard, MIT Press.
- USITC (1988) *Foreign Protection Intellectual Property Rights and the Effect on US Trade and Industry*, Publication No.2065, Inv.No.332-TA-245, Washington, D.C.

Valimaki Mikko (2002) “Strategic Use of Intellectual Property Rights in Digital Economy: Case of Software Markets”, Finland: Helsinki Institute for Information Technology, mimeo.

Vandewege, Ward (2003) *The Sustainability of Copyright*, Science Policy Research, University of Sussex, United Kingdom: Sussex.

Watal, Jayshree (1996) “Introducing Product Patents in the Indian Pharmaceutical Sector: Implications for Prices and Welfare”, *World Competition*, Vol.20, pp.5-21.

World Intellectual Property Organization (2002) “The Importance of Intellectual Property (IP) for SMEs”, *WIPO Interregional Forum on Small and Medium Sized Enterprise and Intellectual Property*, Russia: Moscow.

ภาษาไทย

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2548) การศึกษาผลกระทบและแนวทางการปรับตัวของ SMEs ไทยต่อการทำข้อตกลงการค้าเสรีไทย-สหรัฐอเมริกา, มีนาคม 2548, กรุงเทพฯ

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2549) โครงการยุทธศาสตร์ด้านทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อรองรับผลกระทบจากความตกลงการค้าเสรีต่อ SMEs, กันยายน 2549, กรุงเทพฯ

สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2550) เครื่องชี้การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของประเทศไทย พ.ศ. 2550, กระทรวงเทคโนโลยีและสารสนเทศ

ภาคผนวก

แนวคำถามในการใช้สัมภาษณ์ผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม

1. ข้อมูลเบื้องต้นของหน่วยธุรกิจ เช่น จำนวนพนักงาน ผลิตภัณฑ์ ระยะเวลาในการดำเนินธุรกิจ และมีตลาดสินค้าของหน่วยธุรกิจที่ไหน อย่างไร(การนำเข้า-ส่งออก)
2. แนวคิดของผู้ประกอบการด้านทรัพย์สินทางปัญญากับการดำเนินธุรกิจของตน
3. สินค้าของผู้ประกอบการได้จดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญاب้างหรือไม่ และจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาประเภทประเภทไหน
4. ผู้ประกอบการมีเหตุผลอย่างไรในการตัดสินใจที่จดหรือไม่จดทรัพย์สินทางปัญญา
5. ผู้ประกอบการมีบุคลากรในการสร้างทรัพย์สินทางปัญญาหรือไม่ เช่น ผู้วิจัย ผู้ออกแบบ ผู้เขียนแบบ เป็นต้น และมีเครื่องมือในการออกแบบหรือไม่ เช่น โปรแกรม AUTOCAD หรือโปรแกรมอื่นๆที่ช่วยในการสร้างทรัพย์สินทางปัญญา
6. ทรัพย์สินทางปัญญาของตนเคยถูกละเมิดหรือไม่ อย่างไร และผู้ประกอบการดำเนินการอย่างไรหลังจากการถูกละเมิด
7. มีช่องทางในการรับทราบข่าวสารทางทรัพย์สินทางปัญญาอย่างไรบ้าง ข้อมูลที่ได้รับทราบเพียงพอหรือไม่
8. หน่วยธุรกิจมีการเข้าร่วมการวิจัยและพัฒนากับภาครัฐหรือไม่ เหตุผลเพราะอะไร และมีข้อคิดเห็นอย่างไร
9. ได้รับความช่วยเหลือจากทางภาครัฐทางด้านใดบ้าง โดยเฉพาะความช่วยเหลือทางด้านทรัพย์สินทางปัญญา
10. ผู้ประกอบการต้องการให้ภาครัฐช่วยเหลือ หรือ สนับสนุนในการประกอบธุรกิจทางด้านใดบ้าง และต้องการให้ภาครัฐช่วยเหลือหรือสนับสนุนธุรกิจทางด้านทรัพย์สินทางปัญญาอย่างไร